

Langhuis wordt langhuisstolp

Archeologisch onderzoek op het perceel Oosterleek 37
in Oosterleek, gemeente Drechterland

Langhuis wordt langhuisstolp

Archeologisch onderzoek op het perceel Oosterleek 37 in
Oosterleek, gemeente Drechterland

D.M. Duijn

Met bijdragen van L. Ruijter en C.P. Schrickx

Colofon

WEST-FRIESE ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 188

Titel		Langhuis wordt langhuisstolp Archeologisch onderzoek op het perceel Oosterleek 37 in Oosterleek, gemeente Drechterland
Auteur		D.M. Duijn (KNA-archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Met bijdragen van		L. Ruijter (allround medewerker, Archeologie West-Friesland, C.P. Schrickx (Senior KNA-archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Redactie		C.P. Schrickx
Determinatie	Aardewerk	D.M. Duijn
	Metaal	L. Ruijter (onder begeleiding van C.P. Schrickx, Senior KNA-specialist)
	Wandtegels	C.P. Schrickx
	Overige	D.M. Duijn
Fotografie objecten		H. van Poelje (vrijwillig medewerker, Archeologie West-Friesland)
GIS/kaartmateriaal		D.M. Duijn
Opmaak		F.C. Schinning (KNA-archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Trefwoorden		Oosterleek, veenrivier, langhuis, langhuisstolpboerderij, importkeramiek, scheepvaart, visserij

© Archeologie West-Friesland 2024

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteur.

De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

Administratieve gegevens

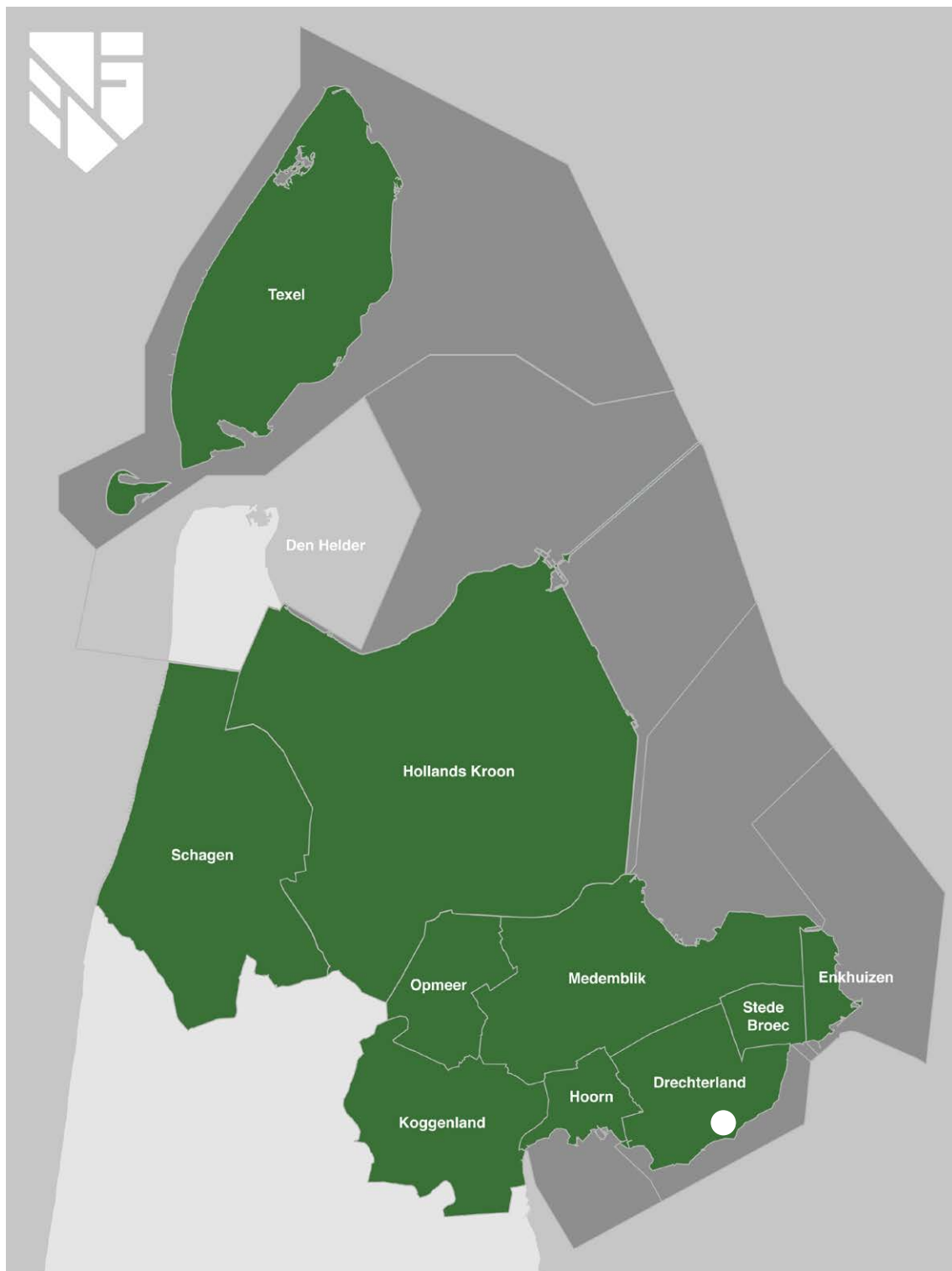
Project/locatie	Oosterleek 37, Oosterleek, gemeente Drechterland
Projectnummer	531
Landelijk registratienummer	5288753100
Centrale coördinaten	X: 141.988 Y: 516.918
Periode voorbereiding	2021/2022
Periode veldonderzoek	Oktober 2022
Periode uitwerking	Juni-september 2024
Periode deponering	Oktober 2024
Datum rapportage	23 oktober 2024
Bevoegde overheid	Gemeente Drechterland
Archeologisch deskundige	C.M. Soonius
Beheer en plaats projectdocumentatie	Archeologisch Depot van de Provincie Noord-Holland
Opdrachtgever	Dhr. Verstraeten
Opdrachtnemer	Archeologie West-Friesland
Monument-, vondst- en Archisnummers	-
Status	Goedgekeurd door het Bevoegd Gezag

Afb. 1. De locatie van het plangebied Oosterleek 37 (witte stippellijn) en de contour van de nieuwbouw (rode stippellijn) op een luchtfoto. Bron: PDOK.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	7	
2. De onderzoekslocatie	8	
2.1 Landschapsvorming	8	
2.2 Historische gegevens plangebied	10	
2.3 Archeologische gegevens Oosterleek	20	
2.4 Langhuizen en langhuisstolpen in West-Friesland	20	
2.4.1 Westfriesse langhuizen	21	
2.4.2 Langhuisstolpen	27	
3. Doel en methode van het onderzoek	32	
3.1 Onderzoeksopdracht	32	
3.2 Methode	33	
4. Resultaten archeologisch onderzoek	36	
4.1 Natuurlijke bodem	36	
4.2 16 ^{de} en 17 ^{de} eeuw	36	
4.3 18 ^{de} eeuw tot circa 1980	39	
4.4 Materiële cultuur	72	
4.4.1 Keramiek	72	
4.4.2 Wandtegels (C.P. Schrickx)	75	
4.4.3 Metaal (L. Ruijter)	76	
4.4.4 Natuursteen	86	
4.4.5 Overige	87	
5. Synthese en conclusie	88	
5.1 De periode tot circa 1700	88	
5.2 Westfries langhuis	88	
5.3 Langhuisstolpboerderij	92	
5.4 Materiële cultuur	97	
6. Beantwoording onderzoeksvragen	98	
7. Samenvatting	101	
8. Literatuur	102	
Kaartbijlagen		
Bijlage 1	16 ^{de} -17 ^{de} eeuw	105
Bijlage 2	18 ^{de} -20 ^{ste} eeuw vlak 1	107
Bijlage 3	18 ^{de} -20 ^{ste} eeuw vlak 1	109
Bijlage 4	Profielen	111
Bijlagen		
<i>Digitaal beschikbaar via www.archeologiewestfriesland.nl</i>		
Bijlage 5	Lijst met afbeeldingen	
Bijlage 6	Transcripties boedelbeschrijvingen 19 ^{de} eeuw (C.P. Schrickx)	
Bijlage 7	Determinatielijsten	
Bijlage 8	Dendrochronologisch onderzoek (S. van Daalen)	

Afb. 2. De locatie van het plangebied binnen de gemeente Drechterland in West-Friesland (witte stip).
Op de kaart is in groen het gemeentelijke samenwerkingsverband Archeologie West-Friesland weergegeven.

1. Inleiding

Van 24 tot en met 31 oktober 2022 (zes dagen) is in opdracht van dhr. Verstraeten door Archeologie West-Friesland een opgraving uitgevoerd op het perceel Oosterleek 37 in Oosterleek, gemeente Drechterland (afb. 1 en 2). Het perceel was al sinds de jaren 70 onbebouwd en begroeid met bomen.

De eindverantwoordelijkheid voor de opgraving was in handen van senior KNA-archeoloog drs. Michiel Bartels. De projectleider tijdens het veldwerk was senior KNA-archeoloog Bart ter Steege. Het vaste veldteam bestond hiernaast uit KNA-archeoloog Dieuwertje Duijn, KNA-archeoloog Jasper Leek, veldmedewerker Lorenzo Ruijter en veldmedewerker Aad Weel (metaaldetectie). Zij werden ondersteund door senior KNA-archeoloog Sander Gerritsen, stagiair Popke Veenstra en vrijwillig medewerkers Joost Lubbers en Hans van Poelje. Het graafwerk is verricht door Wim Buis van loonbedrijf Zwaan uit Wijdenes.

Op het perceel wordt een nieuwe huis gebouwd met een oppervlak van ongeveer 250 m². Schuin achter de stolp komt een garage van ongeveer 120 m². De gebouwen worden voorzien van een fundering met betonbalken en funderingspalen. Onder de stolpboerderij wordt hiernaast een kelder gerealiseerd met een oppervlakte van ruim 20 m². Door de funderingswijze van de nieuwbouw kunnen de archeologische resten niet in de bodem bewaard blijven. Daarom is d.d. 25-03-2021 door Archeologie West-Friesland een archeologische quickscan opgesteld.¹ Hierin is op basis van bekende archeologische waarden en historische gegevens een archeologische verwachting voor het plangebied geformuleerd. Voor de Nieuwe Tijd gold een hoge archeologische waarde, omdat op historische kaarten bebouwing binnen het plangebied aanwezig was. Hiernaast konden sporen uit de Late Middeleeuwen aanwezig zijn.

Voor de uitvoering van de archeologische opgraving is d.d. 01-06-2022 een Programma van Eisen (PvE) opgesteld. Het archeologisch onderzoek is conform dit PvE uitgevoerd. Na afloop is een evaluatierapport opgesteld, welke op 21 oktober 2024 is goedgekeurd door het bevoegd gezag.

In dit rapport worden de resultaten van het archeologisch onderzoek op het perceel Oosterleek 37 in Oosterleek weergegeven. De rapportage bestaat uit twee delen. In het eerste deel worden de historische gegevens met betrekking tot het onderzoeksterrein en de directe omgeving uiteengezet. In het tweede deel worden de aangetroffen archeologische sporen en het verzamelde vondstmateriaal geanalyseerd.

De rapportage volgt de eisen die daaraan worden gesteld in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 4.1, en het Kwaliteitshandboek Archeologie Hoorn/West-Friesland.

1 De Groot *et al.* 2021.

2. De onderzoekslocatie

2.1 Landschapsvorming

Het plangebied bevindt zich in het West-Friese zeeleigebied. Aan het einde van de laatste ijstijd lag geheel West-Friesland in een schaars begroeid landschap, waar in de loop van die ijstijd zand was afgezet. Geologisch gezien behoort deze zandafzetting tot de Formatie van Twente (Laagpakket van Wierden: dekzand).² De top van deze pleistocene afzetting bevindt zich tussen de 16 en 14 m –NAP. Na afloop van de ijstijd steeg de temperatuur en smolten de landijsmassa's waardoor de zeespiegel steeg. Hierdoor steeg ook de grondwaterspiegel en vormde zich veen (het Basisveen) op het dekzand. Dit Basisveen werd uiteindelijk afgedekt door wad- en kwelderafzettingen.

Tot circa 3.800 v. Chr. was West-Friesland vrij toegankelijk voor de zee. De toenmalige kust bestond voornamelijk uit zandige wadplaten waartussen een groot aantal west-oost georiënteerde geulen lag. Meer landinwaarts gingen de zandige platen over in lagunes waarin klei werd afgezet. Een groot deel van West-Friesland lag in dit lagunaire gebied.³ De sedimenten die in deze periode zijn afgezet, worden gerekend tot de oudste afzettingen van de Beemster Afzettingen (voorheen Calais II en III, tegenwoordig: Laagpakket van Wormer). Rond 3.800 v. Chr. ontstonden aan de kust van Noord-Holland op de zandige wadplaten strandwallen die de kust langzaam afsloten. De zee kon vanaf deze periode alleen nog via enkele zeegaten in het achterland doordringen. Via het zeegat van Bergen drongen getijdengeulen West-Friesland binnen. Buiten de invloedsfeer van deze geulen vond geen sedimentatie plaats en vormde zich veen. Binnen de invloedsfeer van deze getijdengeulen vond afzetting van zand en klei plaats. Het grovere, zandigere materiaal sedimenterde in en direct naast de geul. Het lichtere en kleiiger materiaal werd bij overstromingen verder van de geul afgezet.

Tussen 3800 en 1500 voor Chr. verlegden de getijdengeulen enkele malen hun loop, waardoor de ondergrond van West-Friesland een zeer ingewikkelde opbouw heeft. Deze opbouw, en de geologische geschiedenis, is door De Mulder en Bosch ontrafeld en systematisch beschreven.⁴ Rond 2200 voor Chr. was in West-Friesland West nog slechts één grote west-oost georiënteerde geul aanwezig. Ter hoogte van Aartswoud splitste deze geul zich in een noordelijke en een zuidelijke tak.⁵ De noordelijke tak verlandde vermoedelijk al rond 2100 jaar voor Chr., waardoor de zuidelijke tak de hoofdgeul werd. Het plangebied ligt bij het uiteinde van deze zuidelijke tak (afb. 3). De afzettingen die in deze periode zijn afgezet, worden door De Mulder & Bosch gerekend tot het Hauwertcomplex laag C (voorheen Afzettingen van Calais IVb; tegenwoordig Laagpakket van Wormer). Ook in deze periode vond buiten de actieve geulen veenvorming plaats.

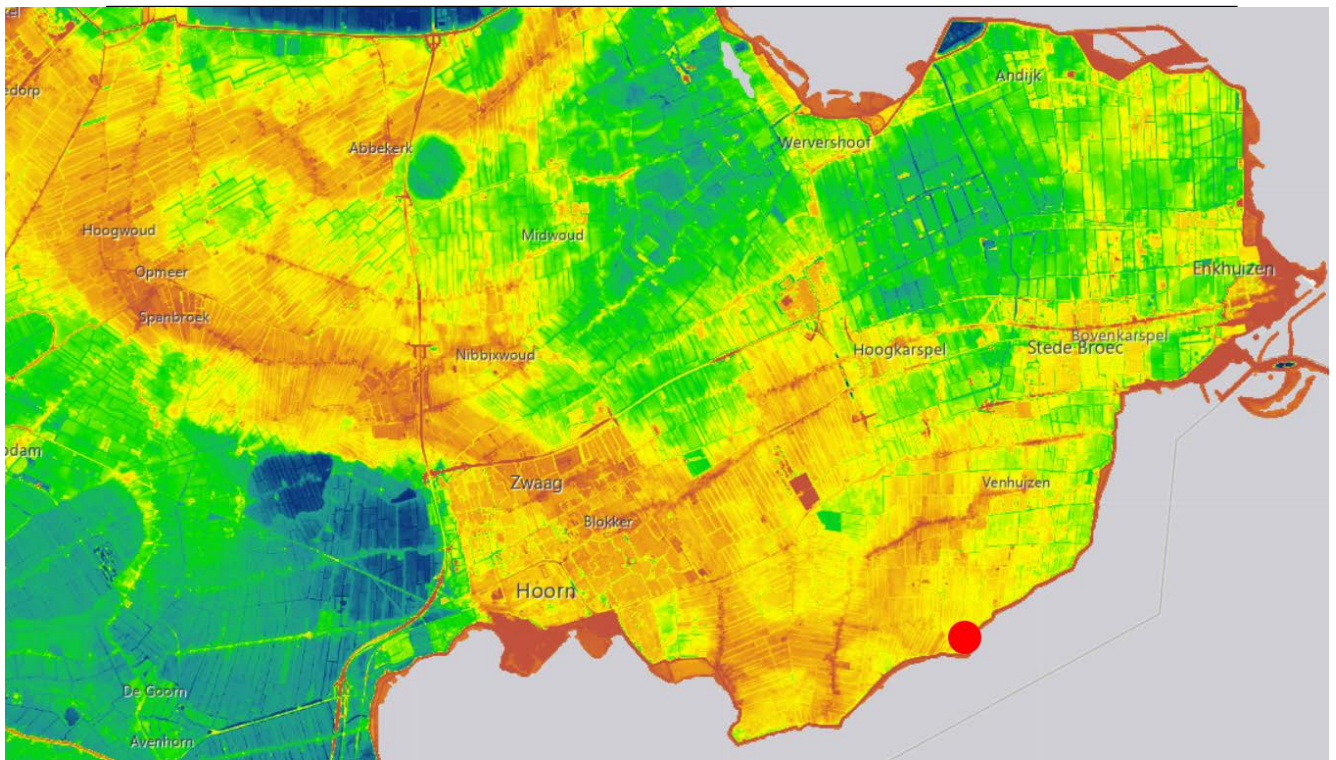
Rond 1500 voor Chr. sloot het zeegat van Bergen en werden de geulsystemen in West-Friesland minder actief. Aanvankelijk werd nog een pakket klei afgezet, maar onder invloed van de verslechterde afwatering begon zich in grote delen van West-Friesland veen te vormen. De afzettingen uit deze periode worden door De Mulder & Bosch gerekend tot het Hauwertcomplex laag D (voorheen Afzettingen van Duinkerke 0; tegenwoordig Laagpakket van Walcheren).

2 Hoewel Nitg-TNO in 2000 (Weerts e.a., 2000; De Mulder e.a., 2003) een nieuwe lithostratigrafische indeling heeft ingevoerd, wordt in dit stuk ook de oude chronostratigrafische indeling gebruikt door De Mulder & Bosch, weergegeven. Het Laagpakket van Wormer komt overeen met de Afzettingen van Calais, het Laagpakket van Walcheren met de Afzettingen van Duinkerken en het Hollandveen Laagpakket met het Hollandveen.

3 De Mulder & Bosch, 1982.

4 De Mulder & Bosch, 1982.

5 De Mulder & Bosch, 1982; Van Heeringen & Theunissen, 2001.

Afb. 3. De locatie van het plangebied (rode stip) op de AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland). De hoger gelegen kreekrug is in geel/oranje zichtbaar.

Na het droogvallen van de geulen vond, als gevolg van differentiële inklinking van de verschillende afzettingen een omkering (inversie) van het reliëf plaats. De aanvankelijk laaggelegen geulbeddingen en oevers zakten minder in dan de aanvankelijk hooggelegen kwelders/komgebieden. Hierdoor kwamen de voormalige geulen als ruggen in het landschap te liggen. Op basis van hoogtegegevens van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) is deze reliëfinversie nog goed herkenbaar.

Buiten de actieve geulen had vanaf circa 3.800 v. Chr. in heel West-Friesland continu veenvorming plaatsgevonden, waardoor grote veenkussens waren ontstaan. Op het moment dat de laatste actieve geulen verlandden, verdwenen ook deze onder een dik pakket veen. Op en rond de veenkussens waren kleine veenstroompjes actief. Deze voerden het water uit de veenkussens af naar lager gelegen delen.

In de Middeleeuwen was West-Friesland bedekt met een dik veenpakket. Rond het begin van de Late Middeleeuwen (ongeveer 1000 jaar n. Chr.) nam de invloed van de zee weer toe en ontstonden opnieuw gaten in de kustlijn van het noordelijke deel van Noord-Holland. Door onder andere de natuurlijke afwatering van het West-Friese veenpakket ontstonden er gunstige condities voor ontginning. De eerste ontginningen in West-Friesland dateren uit de 8ste eeuw en vonden plaats rond Medemblik (Meer van Wervershoof). Van de 10de tot en met de 12de eeuw werd het overige deel van West-Friesland ontgonnen. Het gebied werd geschikt gemaakt voor bewoning en landbouw door op systematische wijze sloten door het veen heen te graven, waardoor het veen ontwaterde. Door de ontwatering oxideerde het veen en klonk het veenpakket in, met een geleidelijke daling van het maaiveld als gevolg. Het land werd hierdoor kwetsbaar voor inbreuken van de zee en overstromingen. De bewoners van West-Friesland probeerden dit gevaar te verkleinen door dijken aan te leggen. Deze verschillende losse dijken werden met elkaar verbonden, waardoor West-Friesland vanaf ca. 1250 werd beschermd door één dijk: de Westfriese Omringdijk. Deze dijk is in de eeuwen hierna nog diverse malen doorgebroken, waardoor land afsloeg en klei en zand werd afgezet. Wanneer het voorland buiten de dijk grotendeels was weggeslagen, werd landinwaarts een nieuwe dijk gemaakt: een inlaagdijk. Voor de omgeving van Oosterleek is bekend dat dit diverse keren is gebeurd.⁶

6 Gerritsen *et al.* 2013.

2.2 Historische gegevens plangebied⁷

Het plangebied ligt langs het historische dorpslint van Oosterleek. Dit lint heeft een kronkelend verloop, doordat het langs een veenrivier is ontstaan. Deze veenrivier droeg de naam Oosterleek, het dorp is hier naar vernoemd. Ten noorden van de veenrivier is in de Middeleeuwen een dijk opgeworpen, de Hemdijk. De dijk deed tevens dienst als weg en dit is nog steeds het geval. Waarschijnlijk heeft men in de Middeleeuwen eerst het gebied ten zuiden van de veenrivier ontgonnen door sloten te graven. De sloten zijn globaal haaks op de veenrivier gegraven, ongeveer noordoost-zuidwest. Aannemelijk is dat dit gebied is ontgonnen in de 12de eeuw, hoewel een iets oudere datering door het gebrek aan archeologische gegevens niet kan worden uitgesloten. Tijdens onderzoek tussen 2010 en 2012 zijn resten van middeleeuwse huizen gevonden onder de Zuiderdijk daterend uit de periode 1150-1175.⁸ Vooralsnog zijn dit de enige onderzochte sporen van middeleeuwse bewoning in Oosterleek.

Ten noorden van de Hemdijk is het slotenpatroon noord-zuid. Deze verkaveling loopt door tot aan de Wijmers (tegenwoordig De Hout-Westerbuurt-De Buurt-Oostergouw). Vermoedelijk is dit ontginningsblok van noord naar zuid ontgonnen en was het gebied ten zuiden van Oosterleek op dat moment al verkaveld. Het is de vraag wanneer de Hemdijk is opgeworpen. Is dit gedaan voorafgaand aan het ontginnen van het gebied ten noorden hiervan, als barrière tussen ontgonnen en onontgonnen gebied? Of juist daarna, als scheiding tussen twee polders?

De veenrivier is binnen de dorpskern van Oosterleek nagenoeg verdwenen. Tot aan Lekerweg 2a is nog een sloot aanwezig op deze plek, maar ten oosten hiervan is het water bijna overal gedempt. Ter hoogte van Oosterleek 39 is nog een greppel aanwezig op de locatie van de veenrivier. Achter de huizen Oosterleek 25-27-29 is een restant in de vorm van een smalle sloot aanwezig.

De Enquête uit 1494 en Informatie uit 1514 geven een inkijk in de werkzaamheden van de inwoners van Oosterleek.⁹ In beide documenten worden Wijdenes en Oosterleek samen behandeld. In de Enquête staat genoemd dat de inwoners van de dorpen zich bezighouden met *“vogelen, visschen, ten harinck te vaeren als huerlingen, ende met een weynich laech landttelinghe die zij metter handt moeten doen met grooten arbeyt, ende met tybucking te vangen ende anders”*. Zij voorzien dus in hun onderhoud met het vangen van vogels, vissen, zich laten inhuren op haringschepen, wat akkerbouw en met het vangen van haring op de Zuiderzee, die vervolgens werd gerookt (tijbokking).

De Informatie vermeldt dat er in 1514 ongeveer 150 communicanten (in de kerk ter communie gaande personen, circa 13/14 jaar en ouder) waren in Oosterleek. De inwoners van Wijdenes en Oosterleek hielden zich voornamelijk bezig met *“coopvaart, harinckvaart, visschen ende een weynich bouveringe”*. Zij werkten dus op handels- en haringschepen en hielden zich bezig met vissen en wat akkerbouw.

Voor het bepalen van de aanwezigheid van bewoningsresten uit de Nieuwe Tijd kan gebruik worden gemaakt van historisch kaartmateriaal. Op de kaart van Johannes Dou, vervaardigd tussen 1651 en 1654, zijn geen huizen getekend buiten de veenrivier die ten zuiden van de dorpsweg ligt (afb. 4). Tussen de veenrivier en Hemdijk zijn ook geen duidelijke huizen getekend en we kunnen ons afvragen hoe nauwkeurig de kaart voor Oosterleek is. Op de kaart van Johannes Dou uit 1682 zijn overigens wel huizen aan weerszijden van de Hemdijk getekend. Maar ook hier ontbreken gebouwen ten zuiden van de veenrivier.

Van iets eerdere datum is een kaart van de hand van landmeter Pieter van der Meersch uit 1638 (afb. 5).

7 Historisch onderzoek van vóór 1832 door Christiaan Schrickx.

8 Gerritsen *et al.* 2013, 198.

9 Enquête en Informatie (iisg.nl).

Afb. 4. Uitsnede uit de kaart van Dou uit 1651-1654.
Binnen de rode cirkel het plangebied. Collectie Westfries Archief.

Afb. 5. Kaart van de Westfriese Omringdijk bij Oosterleek, gemaakt door Pieter van der Meersch in 1638.
Collectie Westfries Archief.

Hierop is de zeewerende Westfriese Omringdijk in detail afgebeeld, maar ook de aangrenzende bebouwing is ingetekend. Van Oosterleek is alleen de oostzijde van het dorpslint, met de kerk, zichtbaar. Het plangebied valt dus buiten de kaart. Langs de binnenzijde van de Omringdijk staan veel huizen. Langs de waterzijde van de dijk is volgens de tekening een rij palen aanwezig, als bescherming van het dijklichaam.

Ten noorden van Oosterleek (rechts op de kaart) is een paalwering in zee getekend met daarbinnen een haven. Er staat bij geschreven: de have van Oosterleek. Het dorp had in de 17de eeuw dus een eigen haventje. Op de kaart van Dou is alleen een paalwering in zee getekend, maar de haven is niet goed herkenbaar.

Op de kaart van Oostwoudt uit 1723 is de bebouwing getekend als rode driehoekjes (afb. 6). De Hemdijk met sloot aan weerszijden is goed herkenbaar. Ten zuiden van de veenrivier (de zuidelijke sloot) zijn zes huizen getekend. In deze tijd lijkt het plangebied bebouwd te zijn. Ten noorden van Oosterleek is de paalwering met haven getekend, met erbij de tekst "Leker haven".

Afb. 6. Uitsnede uit de kaart van Oostwoudt uit 1723. Binnen de blauwe cirkel het plangebied.
Collectie Westfries Archief.

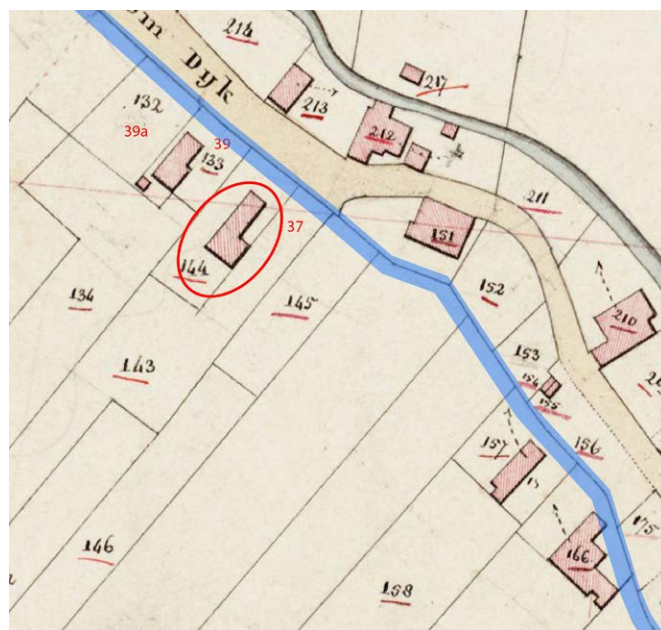

Afb. 7. Tekening van Oosterleek, gemaakt door Cornelis Pronk in 1729. Collectie Noord-Hollands Archief.

Uit 1729 dateert een tekening van Cornelis Pronk van Oosterleek, op de tekening 'Leek' genoemd (afb. 7). Het dorpsgezicht is waarschijnlijk getekend staande ter hoogte van Oosterleek 35 en kijkend richting het oosten. De kerk is te groot en enigszins gedraaid afgebeeld, vermoedelijk om de compositie te verbeteren. In het midden is de brede onverharde dorpsweg te zien, met rechts daarvan een sloot. Dit moet het restant zijn van de veenrivier, die ter hoogte van Oosterleek 37, 39 en 39a direct langs de weg lag.

Over de sloot liggen enkele bruggen. De brug uiterst rechts geeft waarschijnlijk toegang tot het huidige perceel Oosterleek 39a, waar in de afgelopen eeuwen geen huis stond, maar in onder meer de 17de eeuw wel. Ernaast is een huis getekend met boerenwagen voor de deur. Dit moet Oosterleek 39 zijn, het Huisje van Balk. Opvallend is het rieten dak, het aangelofde deel aan de westzijde en de houten zijgevel aan deze kant. Daar weer achter is nog een gebouw getekend, maar hiervan is alleen de schoorsteen goed zichtbaar. Dit huis is dan Oosterleek 37, het gebouw binnen het plangebied. Links van de weg staan twee huizen. Zij komen waarschijnlijk overeen met de twee huizen aan de noordzijde van de weg die op de kadasterkaart van 1824 staan. Zij stonden op de locatie van (of zijn de panden) Oosterleek 22 en 24.

Op de kadastrale minuutkaart uit 1824 is de loop van de veenrivier goed herkenbaar in de perceelsgrenzen (afb. 8). Ten zuiden van de veenrivier zijn in totaal zes huizen en stolpboerderijen getekend. Het meest westelijk gelegen huis is het beroemde 'huisje van Balk', een authentiek Westfries langhuis. Dit pand bestaat nog en heeft tegenwoordig nog dezelfde vorm als getekend op de minuutkaart uit 1824.¹⁰ Ter plaatse van het plangebied is een gebouw aanwezig. Het huis en erf met nummer 144 waren in 1832 in bezit van Jan Roos Junior. Op de kaart is een langwerpig huis getekend haaks op de weg, met een breder deel aan de achterzijde. Naast en achter het huis lag een boomgaard. Op basis van de archeologische gegevens kan worden gezegd dat de weergave op de kaart niet helemaal juist is en ook sprake is van meetfouten. Het gebouw is namelijk getekend zonder aangelofde deel aan de westzijde, terwijl die vrijwel zeker aanwezig was in 1824. Ook stond het gebouw enkele meters meer westelijk dan op de kaart is weergegeven.

Afb. 8. Uitsnede uit de kadastrale minuut uit 1824. Binnen de rode cirkel het plangebied. Met de blauwe lijn is de loop van de veenrivier aangegeven. Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Uit het verpondingsregister van 1733 (ervan uitgaande dat het huis er toen al stond) blijkt dat Pieter Reijndersz de toenmalige eigenaar was.¹¹ Hij werd aangeslagen voor een getaxeerde huurwaarde van 7 gulden, wat een relatief laag bedrag was. Buurman Remment Eijlander, de eigenaar van het 'huisje van Balk' (nr 39), werd aangeslagen voor 10 gulden. Pieter Reijndersz is verder in andere bronnen niet getraceerd. Dankzij onderzoek naar de bewonersgeschiedenis van het 'huisje van Balk' zijn meerdere eigenaren te achterhalen.¹² Bij verkopen van dat huis werden namelijk ook de namen van de eigenaren van de belendingen genoemd. Daardoor weten we dat in 1774 Mekke de Boer de eigenaar was.

Mekke Pietersz de Boer is geboren in Oosterleek en trouwde in 1757 met Impjen Cornelis. Dit echtpaar kreeg één dochter Dieutje (Dieuwertje). Na het overlijden van Impjen hertrouwde Mekke in 1766 met Impjen Claas Tuijnman. Ze komt ook onder de naam Rijmpje of Reimpje voor. Zij kregen tussen 1767 en 1778 zeven kinderen, van wie er vermoedelijk drie jong overleden.

¹⁰ Het huis is tegenwoordig eigendom van Hendrick de Keijzer: Huis Oosterleek I Hendrick de Keyser Monumenten

¹¹ NHA, toeg.nr. 151.1.

¹² Met dank aan Klaas Roos.

Mekke was mogelijk actief in de scheepvaart. In het notarieel archief van Amsterdam komt zowel in 1753 als in 1762 een Mecke de Boer (geen herkomst vermeld) voor. In 1753 was hij voorstuurman en in 1762 bootsman.

In 1785 is sprake van de weduwe van Mekke de Boer als belending bij een verkoop van het 'huisje van Balk'. Impjen bleef dus met de jonge kinderen achter. Op 6 december 1785 droeg de weduwe van Mekke de Boer het huis met 167 1/6 roeden erf over aan de diaconie van Oosterleek.¹³ Die verkocht het huis op 17 januari 1786 aan Dirk Pietersz Veul voor 300 gulden.¹⁴

Dirk Veul liet op 15 mei 1814 in zijn woning door de notaris een testament opstellen; hij lag op dat moment ziek op bed en kon vanwege verlamming van zijn hand de akte niet ondertekenen.¹⁵ In de akte vermaakte hij aan enkele familieleden en zijn dienstmeid Bregje Kunst, die bij hem woonde, kleine bedragen geld. Tevens benoemde hij twee executeurs, namelijk twee boeren uit de buurt, die daarvoor eveneens een klein geldbedrag uit de erfenis zouden krijgen. Op 18 juli 1814 overleed hij, waarna op 3 augustus een akte met boedelinventaris werd opgesteld.¹⁶ De boedelinventaris (en ook de hier onder besproken boedelinventarissen) zijn te vinden in de bijlage.

Hierin is allereerst sprake van 'het voorhuis uitzienden op rijweg'. Om de wand stonden tien Delfse schotels. Verder waren er een klok (7 gulden), twee mangelborden en een glazen kastje met wat porselein.

Daarna volgt de rubriek 'op de vloer'. Hier stonden enkele kisten met spullen en 'in de schoorsteen' hing spek. Verder worden zeven stoelen, een klaptafel en drie tafeltjes genoemd. Dan volgt een zijkamertje, met slechts een koperen kandelaar en een botervaatje.

Daarna komt 'het middelvertrek uitziende op het erf'. Om de wand stonden vijftien schoteltjes. 'Op een bord onder den zolder' waren tien stuks kazen (5 gulden). 'Op de haard' worden diverse spullen genoemd, waaronder een ijzeren vuurpot en een stenen doofpot. 'Op het noorder bedsteede' wordt beddegoed genoemd (30 gulden) en 'op het bedsteede aan de zuidkant' eveneens beddegoed (14 gulden).

De volgende rubriek is 'het portaal' met een kaaskist met 29 kaasjes en 36 kopjes (25 gulden), zes weivaten (6 gulden) en een kaastobbetje.

Daarna volgt het koehuis waarin onder andere 137 kazen (68 gulden), een zoutkistje met veertien kaasjes (14 gulden), vijf koperen ketels (22 gulden) en een kaastobbe. Apart vermeld staat een kamertje in het koehuis waarin alleen wat rommel was.

Op de dars stond een boerenwagen (55 gulden). Op de zolder waren nog wat spullen, waaronder een kaastobbe. In de berg lag hooi (100 gulden). Gezien de aanwezigheid van dars met boerenwagen moet in deze tijd al sprake zijn van een stolpboerderij op het perceel.

Op het erf lagen een 'stuit' oud hooi (180 gulden), een 'stuit' nieuw hooi 'bij de brug' (90 gulden), nog een 'stuit hooi (100 gulden) en een klein 'stuitje' hooi (40 gulden). Het vee omvatte acht melkkoeien (314 gulden), twee 'schotter' en drie 'hokelingen' (130 gulden), drie graskalveren (40 gulden). Daarnaast waren er acht kippen en een haan, een merriepaard (60 gulden), zeven schapen (20 gulden) en vijf lammetjes (18 gulden). 'Op de werf' lag een hoop mest (14 gulden) en stond een varkensboetje.

In 1814 verkochten de erfgenamen van Dirk Veul zijn huismanswoning en diverse stukken grond.¹⁷ De huismanswoning, aangeduid met nr 24, met erf en boomgaard (167 1/6 roeden) werd aangekocht door Pieter Roos voor 625 gulden.

13 WFA, ORA Wijdenes en Oosterleek, inv.nr. 4802, fol. 149.

14 WFA, ORA Wijdenes en Oosterleek, inv.nr. 4802, fol. 151.

15 WFA, ONA Oosterblokker, inv.nr. 397, akte 29.

16 WFA, ONA Oosterblokker, inv.nr. 397, akte 36. Opgemaakt op 3 augustus 1814.

17 WFA, ONA Oosterblokker, inv.nr. 179, akte 50.

Uit historisch onderzoek van Broeders naar Oosterleek 21 blijkt dat dit Pieter Pietersz Roos (1768-1824) was, die actief was als landman en dijkwerker.¹⁸ Hij trouwde driemaal en kreeg meerdere kinderen.

Na zijn overlijden werd in 1825 een akte opgesteld.¹⁹ Hierin staat dat hij was overleden in huis nummer 24. De akte bevat een boedelinventaris, waarin sprake is van de dorsvloer, het middelhuis en het voorhuis. Opvallend is dat geen gereedschap voor kaasbereiding of kazen worden genoemd.

Op de dorsvloer stond een boerenwagen met lamoen en zijladders (getaxeerd op 22 gulden). In het middelhuis waren 42 aardewerken schotels aanwezig. Hier worden drie bedden met toebehoren genoemd (50 gulden). Hierna volgen de rubrieken 'levend vee', 'in de berg' en 'op de werf'. Tot slot volgt 'goud en zilver'.

De veestapel omvatte zes kalfkoeien (360 gulden), een hokkeling (eenjarige koe), een kuikalf (vrouwelijk kalf), acht schapen (48 gulden) en vier overhouders (lammeren van vorig jaar). Gezien het moment van opmaken van de boedelbeschrijving (eind maart) zal het vee in de boerderij hebben gestaan. De koeien zijn allemaal jonge dieren, er werd op het moment van opmaken van de boedel blijkbaar niet gemolken. Op het erf liepen een haan en zeven hennen. Er lagen ook gereedschappen voor dijkwerk. In de berg lag een voorraad hooi (20 gulden). De totale waarde van de boedel bedroeg f701,60.

In 1826 vond een publieke verkoop plaats, waarbij Jan Roos, een van de zonen, de 'huismanswoning' (nr 24) met erf van 23 roeden aankocht voor 570 gulden.²⁰

Jan Roos trouwde in 1826 met Antje Bakker. Zij overleed in 1837 en hij in 1839. Notaris Cornelis Hulst in Oosterblokker stelde vervolgens op verzoek van Willem Bronkhorst als voogd over de drie minderjarige kinderen Cornelisje, Pieter en Jan een akte met boedelinventaris op.²¹ Deze dateert dus slechts 13 jaar na de vorige boedelinventaris.

In de boedelbeschrijving is sprake van het voorhuis, de woning, het achterhuis, de koestal, de berg en de zolder. Verder zijn er de rubrieken het erf en het land. We noemen wat opvallende zaken.

Het voorhuis werd bewoond door de 'rendante' (beheerster boedel). Uit het vervolg van de akte blijkt dat dit Maartje Roos was, die was getrouwd met Pieter Mantel. In het voorhuis worden slechts vier schilderijen en een oud kistje genoemd en geen andere spullen, ook geen beddegoed.

In de woning stonden 'om de wand' 29 aardewerken schotels. In deze woning waren twee bedsteden. In het achterhuis stonden een kaaskist en zestig kleine kazen en koppen (getaxeerd op 20 gulden). Verder was er een oude kaaspers met drie kazen en twee koppen. In de koestal waren 115 kleine kazen (50 gulden). Verder stonden hier onder andere een kaaskist met gerookt spek, een botermout en zeven weivaten. In de berg stond een boerenwagen met twee stel zijladders (14 gulden).

Op het erf liepen een haan, vijf hennen en zes eenden. Op het land stonden een zwart merrie paard (20 gulden), tien kalveren (700 gulden), twee hokelingen en drie kuikalveren (60 gulden), drie schapen en zeven lammeren (40 gulden), een wintervarken (10 gulden). Opnieuw is geen sprake van melkkoeien. Dit is opvallend, aangezien wel een grote hoeveelheid kaas in de boerderij lag. Zijn de melkkoeien voorafgaand aan het opmaken van de boedelbeschrijving wellicht verkocht? De waarde van de totale boedel bedroeg f1015,25. Daar tegenover stonden schulden vanwege geleend geld en geleverde goederen van in totaal wel f4158,33.

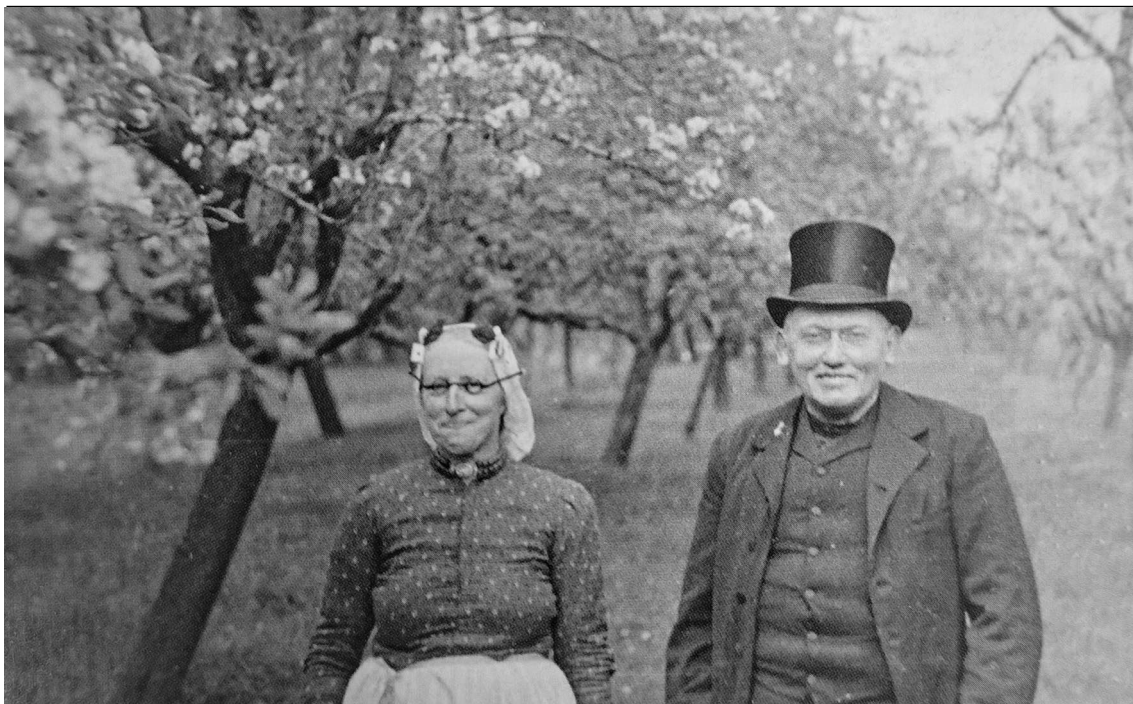
Er volgde een publieke verkoop, waarna Pieter Mantel en Maartje Roos de eigenaren werden.

18 Broeders 2015. Hij plaatst deze persoon op Oosterleek 33.

19 WFA, ONA Oosterblokker, inv.nr. 402, akte 34. Opgemaakt op 25 maart 1825.

20 WFA, ONA Oosterblokker, inv.nr. 403, akte 33

21 WFA, ONA Oosterblokker, inv.nr. 422, nr 95. Opgemaakt 28 juni 1839.

Afb. 9. Foto van Aafje Smit en Pieter Balk, waarschijnlijk in de boomgaard achter Oosterleek 37. Bron: Roos 2022.

Op basis van het kadasterarchief kunnen de wijzingen op het perceel en de eigenaren voor de periode 1832 tot circa 1980 worden achterhaald. Op 29 november 1839 vond een publieke verkoop plaats, waarbij de boerderij is verkocht aan Pieter Mantel (1812-1877), een akkerbouwer uit Oosterleek. Hij was eerder dat jaar getrouwd met Maartje Roos (een dochter van Pieter Roos). De boerderij bleef dus enigszins binnen de familie, hoewel Maartje geen dochter was van bovengenoemde Jan Roos. Na het overlijden van Pieter Mantel in 1877 kwam de boerderij in handen van zijn dochter Aagje Mantel en haar echtgenoot Jacob Balk. Zij lieten de stolpboerderij in het jaar 1900 herbouwen en eveneens een schuur achter het gebouw plaatsen. Jacob Balk overleed in 1902, waarna zijn weduwe Aagje op de boerderij bleef wonen. Na haar dood in 1913 ging de boerderij over naar zoon Pieter Jacobszoon Balk. Hij was in 1904 getrouwd met Aafje Smit uit Venhuizen (afb. 9). Pieter Balk overleed in 1950, hierna bleef Aafje alleen op de boerderij wonen. Zij heeft tot in de jaren 70 op de boerderij gewoond.²²

Uit het kadasterarchief blijkt dat de boerderij in 1900 is herbouwd. Op de hulpkaart is de oude contour uit 1824 (grijze lijn) en de nieuwe contour (roze vlak) zichtbaar (afb. 10). Het lijkt alsof de herbouwde boerderij iets meer naar het westen is geplaatst, maar dit klopt niet en hangt samen met de meetfouten van de oudste kadastrale kaart. Uit weergave op de hulpkaart blijkt dat het om een langhuisstolp ging, oftewel een stolpboerderij met een lang voorhuis. In het voorhuis lagen de woonvertrekken, in het stolpgedeelte bevond zich de koeienstal en werd het hooi opgeslagen. De darsdeuren zaten in de voorzijde van het stolpgedeelte.

Afb. 10. Hulpkaart van het kadaster uit 1900.

22 Kadasterarchief; Roos 2022.

Afb. 11. Foto van Oosterleek 37 uit 1959. Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Afb. 12. Foto van Oosterleek 37 uit 1968. Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Afb. 13. Foto van Oosterleek 39 uit 1959. Links op de achtergrond is een deel van Oosterleek 37 zichtbaar. Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Uit 1959 en 1968 dateren enkele foto's van het gebouw, gemaakt door de voorloper van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (afb. 11 en 12). Op een foto van het naastgelegen "huisje van Balk" (Oosterleek 39) is geheel links een stuk van de westelijke zijgevel van Oosterleek 37 zichtbaar (afb. 13). Op de foto's is de voorgevel van het voorhuis zichtbaar, evenals (een deel van) de westgevel. De voorgevel van het voorhuis is aan de onderkant van baksteen en heeft een deur in het midden met aan weerszijden een raam. Aan de rechterkant is een aangeloeft deel/lage wand aanwezig: het dak loopt hier verder door en de westelijke zijgevel is laag. Boven de bakstenen voorgevel bevindt zich een houten topgevel met deur en bovenlicht. Op de nok van het voorhuis bevindt zich een schoorsteen. Het dak van het voorhuis is voorzien van dakpannen, het achter gelegen stolpdeel is deels voorzien van rieten dak. De westelijke zijgevel is ter hoogte van het voorhuis gemaakt van gepotdekselde planken. Er zitten enkele hele kleine raampjes in. Bij het stolpdeel springt de gevel naar buiten en is hij van baksteen gemaakt. De onderkant van de gevel is wit geschilderd. In 1970 is een tekening van het pand gemaakt (afb. 14). Hierop is rechts de achterkant van het voorhuis zichtbaar en links het stolpdeel met darsdeuren. In de deuropening staat Aafje Smit.

Uit de 20ste eeuw dateert een korte film van een nagespeelde boerenbruiloft zoals deze rond 1875 in West-Friesland werd gevierd.²³ De opnames zijn gemaakt in Oosterleek, met name in en rond het langhuis Oosterleek 39. Onder meer een brug over de sloot tussen de percelen Oosterleek 37 en 39 is kort te zien. De toegang tot deze brug lag tussen de achterkant van de stolpboerderij en de schuur daarachter. Ook de westelijke zijgevel van Oosterleek 37 is zichtbaar, met een deel van de achtergevel en de schuur achter de langhuisstolp (afb. 15).

23 De film is te vinden op Youtube.

Afb. 14. Tekening van de langhuisstolpboerderij uit 1970. Collectie Noord-Hollands Archief.

Afb. 15. Beeld uit een korte film over een nagespeelde boerenbruiloft. De westgevel van Oosterleek 37 is zichtbaar, evenals de schuur achter de boerderij (geheel rechts).

Op de foto zien we dat de westgevel van baksteen is met een hoge wit geschilderde plint en daarboven muurankers. Bovenin zitten kleine ovale ramen zonder kozijn van de koeienstal. De achtergevel is voorzien van rommelige gepotdekselde planken en hetzelfde geldt voor de westgevel van de schuur achter de boerderij. Op de zuidwesthoek van de stolpboerderij bevindt zich een schoorsteen. Het dak van de stolp en de schuur is gedekt met Oud-Hollandse pannen.

Volgens het kadasterarchief is het pand afgebroken in dienstjaar 1978. Aanvankelijk werd gedacht dat de langhuisstolp was afgebroken en verplaatst naar het Zuiderzeemuseum, maar dit blijkt niet te kloppen.

Via een buurtbewoner is meer informatie verkregen over de afbraak van de langhuisstolp. Tijdens een storm in de jaren 70 is de boerderij flink beschadigd. De bewoonster, mevrouw Balk, is toen verhuisd naar Oosterleek 39. De stolp is hierna geleidelijk ingestort. Dit leverde een gevaarlijke situatie op, omdat kinderen in de ruïne speelden. Daarom zijn de resten met de grond gelijk gemaakt en ook de schuur achter de stolp is gesloopt. De restanten zijn deels blijven liggen.

2.3 Archeologische gegevens Oosterleek

Tijdens werkzaamheden aan de Zuiderdijk in de periode 2010-2012 is door Archeologie West- Friesland archeologisch onderzoek uitgevoerd.²⁴ Nabij het plangebied, ten zuiden van de Lekerweg, is daarbij het weggraven van een stuk dijk archeologisch begeleid. Hier is een ophogingspakket uit de Late Middeleeuwen met daarop de resten van een boerderij uit de 12de of 13de eeuw aangetroffen. Ten noorden van de kruising Zuiderdijk – Lekerweg werd een begraafplaats uit de late 15de eeuw en 16de eeuw blootgelegd. Hier vlakbij moet een voorganger van de kerk van Oosterleek hebben gestaan. De inlaagdijk bij Oosterleek is waarschijnlijk over de kerkterp aangelegd.

In december 2016 en januari 2017 zijn graafwerkzaamheden in het pand Oosterleek 39 gemonitord. Onder een oude ophogingslaag van minimaal 50 cm dik werden daarbij 16de-eeuwse vondsten gedaan. Waarschijnlijk stond hier dus al een huis in de 16de eeuw. Het huidige langhuis dateert vermoedelijk uit de 17de eeuw. Het huis is in de eeuwen hierna verschillende keren verbouwd. Van het onderzoek is nog geen rapport verschenen.

In 2022 vond een kleinschalige opgraving plaats op het perceel Oosterleek 39a.²⁵ Bij dit onderzoek is de zuidzijde van de veenrivier aangetroffen. Het versmallen van de veenrivier is hier in de Middeleeuwen geplaatst, maar dit wordt niet onderbouwd door bijvoorbeeld vondstmateriaal. Het is goed mogelijk dat de versmalling pas later heeft plaatsgevonden. Op het perceel is een kuil, mogelijk een restant van een waterput, aangetroffen, die in de laatste kwart van de 16de eeuw is dichtgestort. Hiernaast zijn twee waterputten uit de 17de eeuw gevonden. Dit betekent dat het perceel in ieder geval in de 17de eeuw bebouwd was. In de kadastrale kaart uit 1824 is op dit perceel geen huis meer aanwezig en ook in de eeuwen hierna bleef het onbebouwd.

2.4 Langhuizen en langhuisstolpen in West-Friesland

Op het perceel stond tot de jaren 70 van de 20ste eeuw een langhuisstolp. Uit het archeologisch onderzoek blijkt dat deze stolp oorspronkelijk een langhuis was, die later is vergroot tot langhuisstolp. Hieronder wordt ingegaan op de bekende plattegronden van langhuizen en langhuisstolpboerderijen in West-Friesland.

Een algemeen fenomeen bij zowel de langhuizen als langhuisstolpen is het “aangeloeft deel”, ook de “lagewand” genoemd. Dit is een laag deel van het gebouw met schuin dak tussen de dakdragende stijlen en de buitengevel in. Dit komt algemeen voor bij het stalgedeelte, maar ook het woongedeelte heeft vaak aan één zijde een aangeloeft deel. In het verleden bestonden waarschijnlijk ook veel boerderijen met aangeloeft deel aan beide zijden van het woongedeelte (afb. 16). In latere tijd ervoer men dit vaak als nadeel, doordat hierdoor geen grote ramen in de zijgevels konden worden aangebracht en de kamers daarom erg donker waren. Veel aangeloeft delen zijn daarom in latere tijd verwijderd, waarna de buitengevel naar binnen is verplaatst.

²⁴ Gerritsen *et al.* 2013.

²⁵ Leek & Stellingwerf 2024.

Afb. 16. Een langhuisstolpboerderij in Schagen (Noord 118) met aan weerszijden van het voorhuis een aangeloefd deel/lage wand. Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

2.4.1 Westfriesse langhuizen

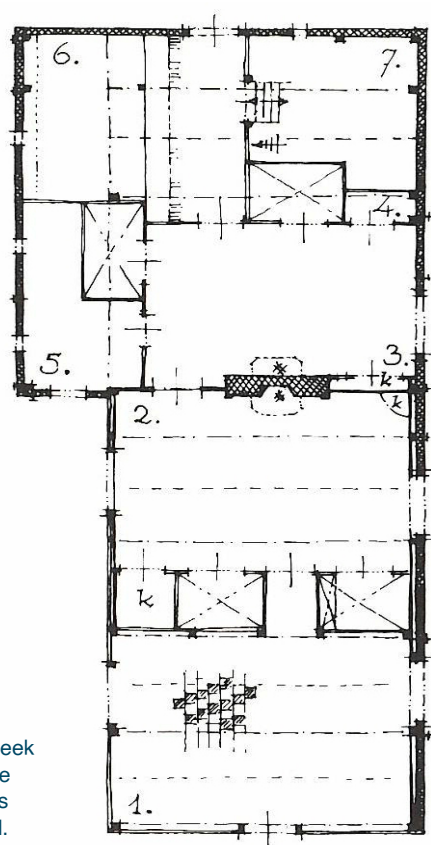
Een langhuis is een vrij kleine rechthoekige boerderij met aan de voorzijde de woonvertrekken en aan de achterzijde de koeienstal. Hooi werd buiten opgeslagen, op een hooiklamp of in een hooiberg. Het langhuis komt voort uit de middeleeuwse boerderijbouw in West-Friesland. De koeien stonden in de stal altijd op één rij, met de koppen naar de buitengevel. Dit wordt een Friese stal genoemd. In Westfriesland zijn nog slechts zeer weinig langhuizen in enigszins authentieke staat aanwezig. Ook in het verleden zijn slechts enkele plattegronden opgetekend.

Het bekendste langhuis van West-Friesland is het langhuis van Oosterleek (Oosterleek 39), ook wel het huisje van Balk genoemd (afb. 17 en 18). Dit huis dateert vermoedelijk al uit de 17de eeuw, maar is in latere tijd verschillende keren verbouwd waardoor de plattegrond is gewijzigd. Het beschikt over drie woonvertrekken, waarvan de middelste en achterste kunnen worden verwarmd. Achterin het pand bevindt zich een grote kelder (nr 7) met opkamer daarboven. Er tegenaan is een regenwaterkelder aanwezig (nr 4). In 2016/2017 is het gebouw gerestaureerd en hierbij is archeologisch onderzoek gedaan.²⁶ Hierbij is onder meer vastgesteld dat het achterste woonvertrek oorspronkelijk koeienstal is geweest en dat er acht koeien in de stal konden staan (afb. 19). Binnen de stal, onder de achtergevel, bevond zich een waterput voor drinkwater voor de koeien. De kelder was bij de bouw nog niet aanwezig, deze is later toegevoegd. Het huis heeft in de 17de eeuw waarschijnlijk een aangeloefd deel gehad aan de westzijde, met daarbinnen bedsteden. Dit aangeloefd deel is waarschijnlijk in de 18de eeuw verwijderd.

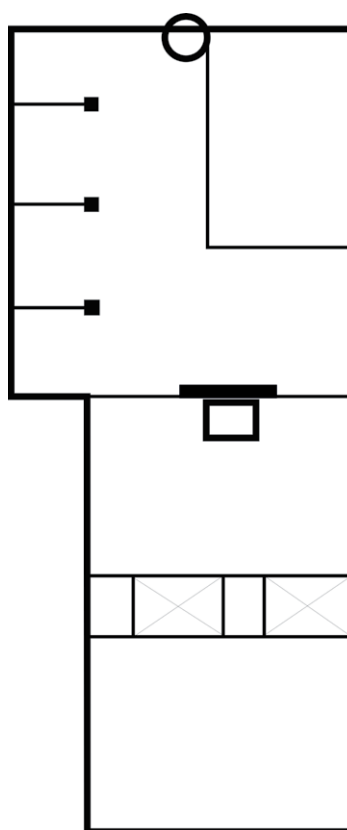
26 Van dit onderzoek is nog geen rapport verschenen.

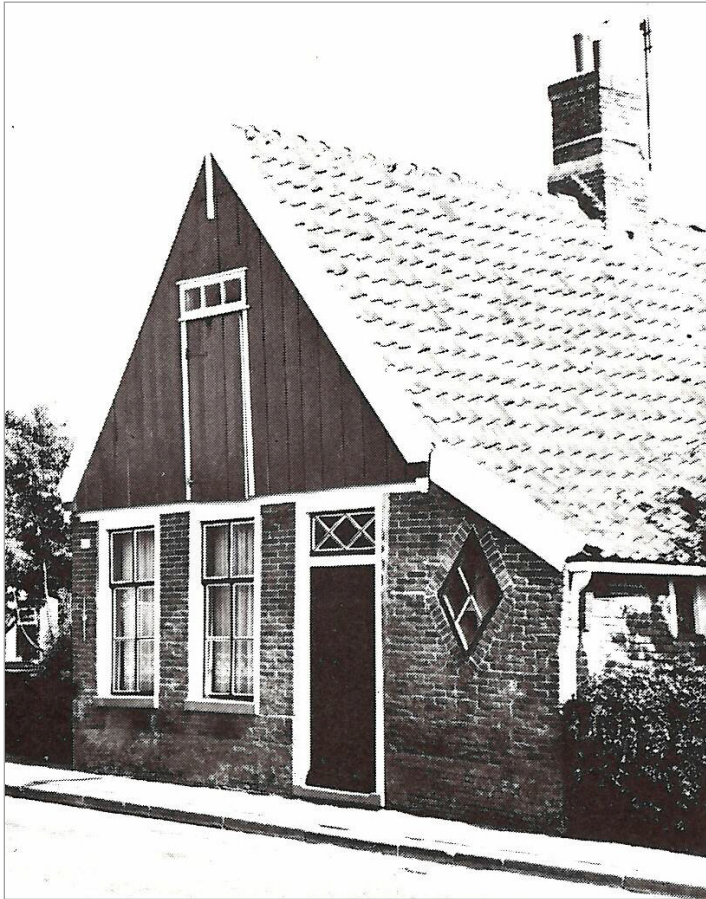
Afb. 17. Het gerestaureerde langhuis Oosterleek 39 in 2022.

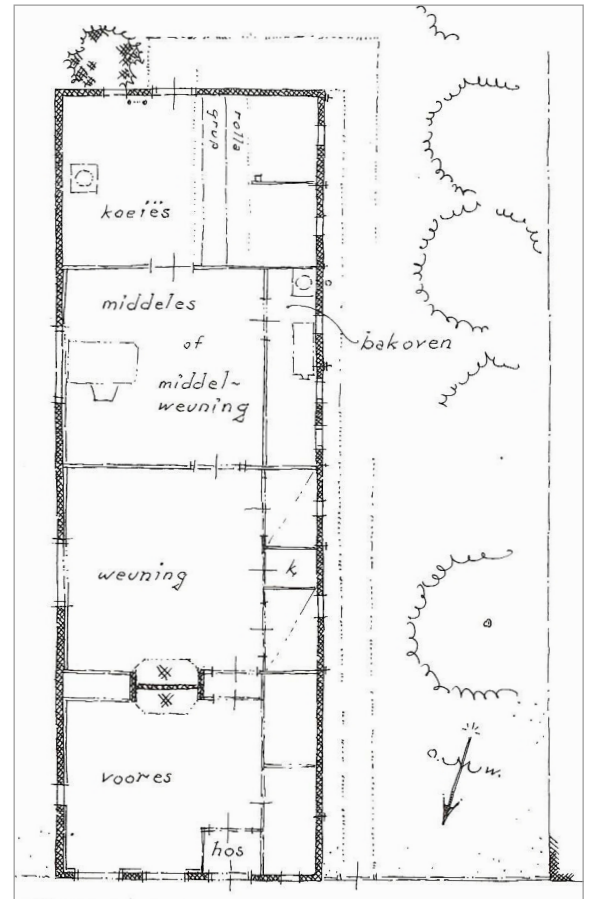
Afb. 18. De plattegrond van Oosterleek 39, zoals die rond 1940 is opgetekend.

Afb. 19. Een eerdere plattegrond van Oosterleek 39.

Afb. 20. Langhuis in Hoogkarspel. Uit Brandts Buys 1974.

Afb. 21. Plattegrond van het langhuis in Hoogkarspel. Uit Brandts Buys 1974.

Van een langhuis in Hoogkarspel is in het verleden de plattegrond getekend (afb. 20 en 21). Het gebouw heeft een enigszins a-typische plattegrond, omdat sprake is van drie woonvertrekken achter elkaar en een zeer kleine koeienstal met plaats voor vier koeien. Het is de vraag of dit altijd zo is geweest. Aan één zijde is over de hele lengte sprake van een aangeloeft deel. Het voorste en middelste woonvertrek zijn voorzien van een haard. In het achterste woonvertrek is binnen het aangeloeft deel een bakkamer met toegang tot een regenwaterkelder aanwezig. In de koeienstal bevindt zich een waterput.²⁷

In het Zuiderzeemuseum staat een woonhuis dat oorspronkelijk aan het Keern in Hoorn stond (Keern 137) en in 1972 daarheen is verplaatst (afb. 22a en 22b).²⁸ Het betreft een bakstenen huis met een aangeloeft deel langs een volledige zijgevel en heeft een lengte van 10,30 meter en een breedte 5,40 meter. Het is ingedeeld in een voorhuis met zijkamertje (binnen aangeloeft deel), middenkamer en achterhuis met stal. Op de grens van de voorkamer en middenkamer was in het midden van het pand de schoorsteen aanwezig, zodat de middenkamer kon worden verwarmd. De voorkamer diende vermoedelijk als winkeltje, in de middenkamer waren twee bedsteden binnen het aangeloeft deel aanwezig en een kelder in het midden van de ruimte. De achterkamer was in gebruik als stal en werkruimte met in de hoek van het pand een regenbak en een tijdelijke bedstede.²⁹ Vermoedelijk is het huis eind 17de of begin 18de eeuw gebouwd als houten huis en is het in de loop van de 18de en 19de eeuw van bakstenen muren voorzien.

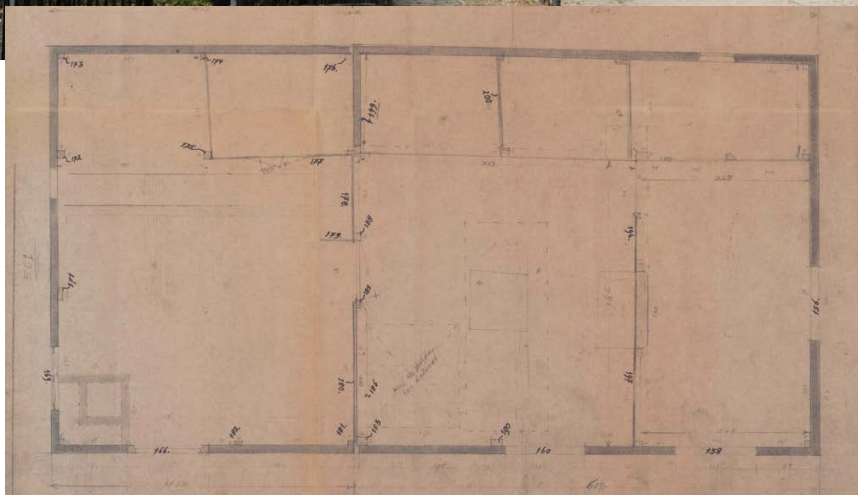
²⁷ Brandts Buys 1974, 209.

²⁸ Bakker 1980.

²⁹ https://www.zuiderzeecollectie.nl/object/collect/Zuiderzee_museum-76211

Afb. 22a. Het langhuis van het Keern in het Zuiderzeemuseum. Collectie Zuiderzeemuseum.

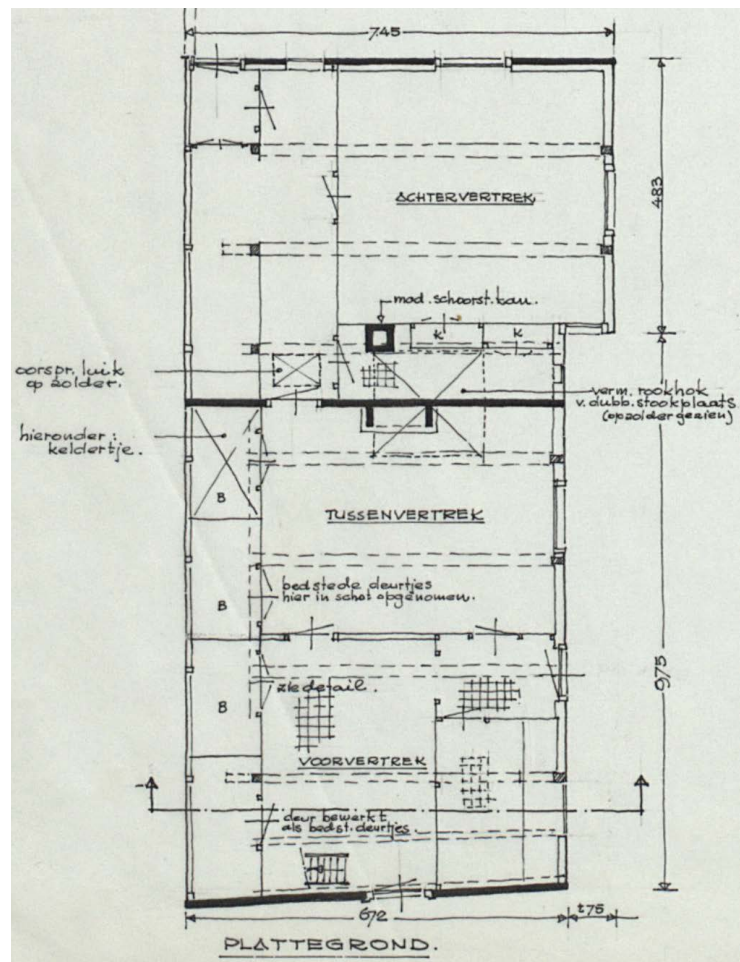
Afb. 22b. Plattegrond van het langhuis van het Keern.

De Buurt 81 in Venhuizen dateert waarschijnlijk uit de (eerste helft van de) 17de eeuw, aangezien in het huis een haard met kaarsennissen aanwezig is (afb. 23). Van het rijksmonument is geen plattegrond bekend.

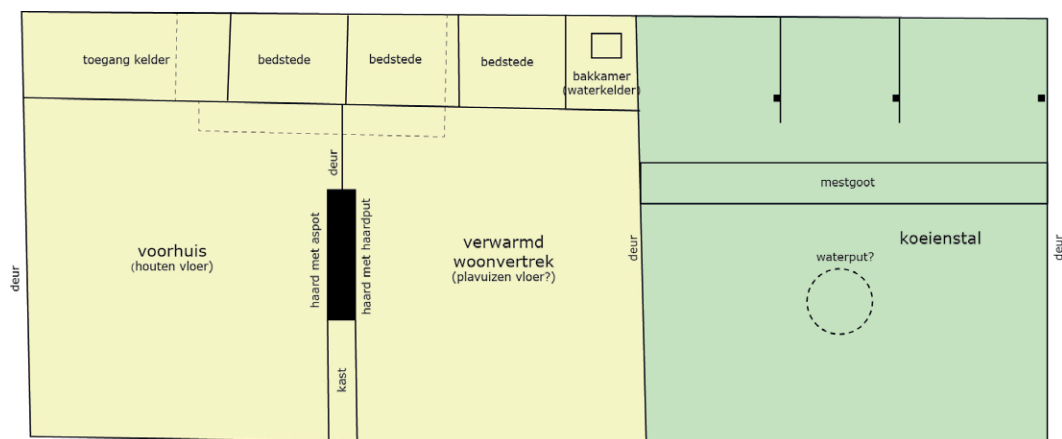
In Twisk staat een oud langhuis, waarvan wel een plattegrond bekend is, namelijk Dorpsweg 201 (afb. 24). De opname dateert uit 1968 en in deze tijd bestond het huis uit drie vertrekken achter elkaar. Er was geen koeienstal (meer) aanwezig. Het rookkanaal met schoorsteen bevond zich tussen de twee achterste vertrekken.

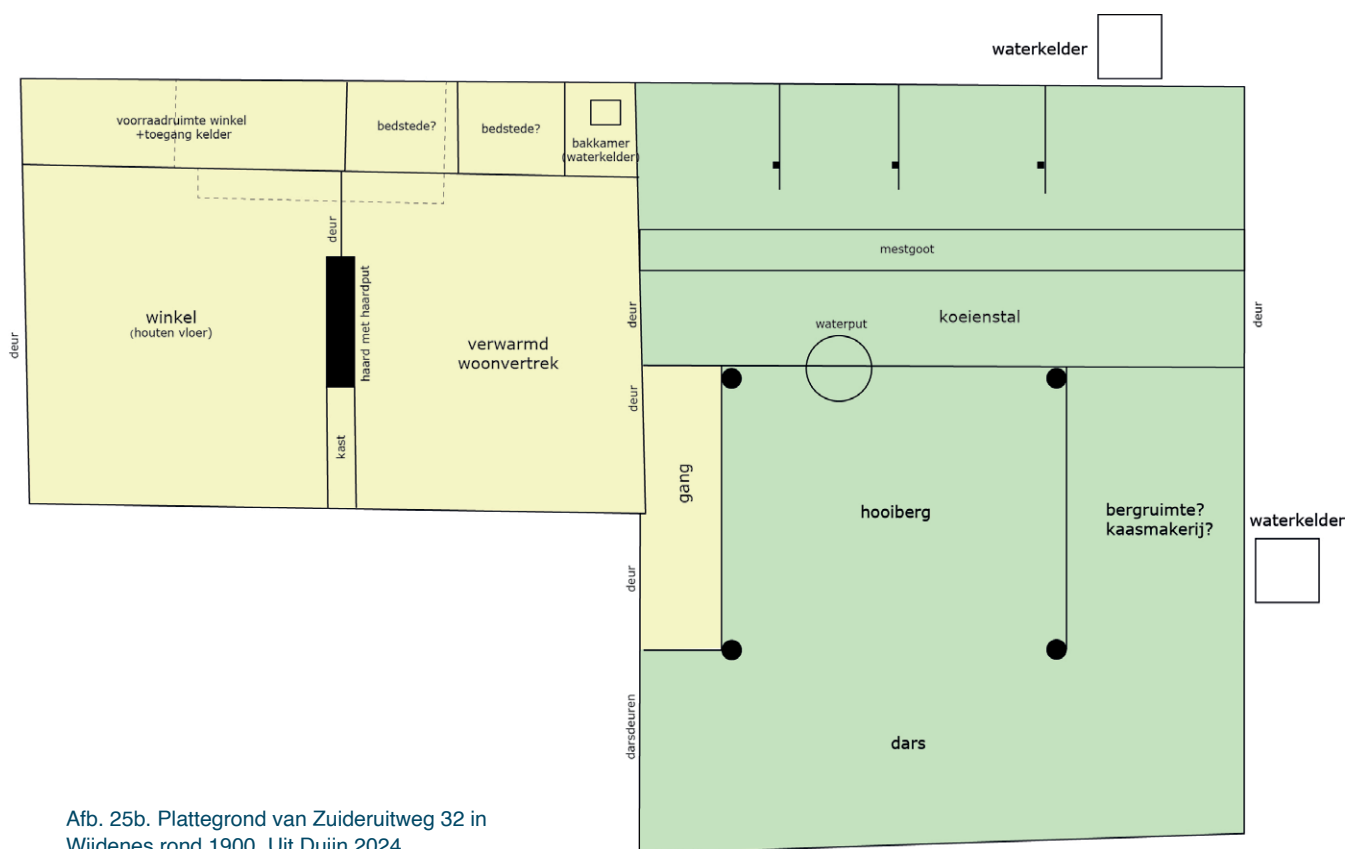
Afb. 23. De Buurt 81 in Venhuizen in 1968. Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Afb. 24. Plattegrond van Dorpsweg 201 in Twisk in 1968. Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Afb. 25a.
Plattegrond van
Zuideruitweg 32
in Wijdenes in
de 18de eeuw.
Uit Duijn 2024.

Afb. 25b. Plattegrond van Zuideruitweg 32 in
Wijdenes rond 1900. Uit Duijn 2024.

In 2024 zijn archeologische en bouwhistorische waarnemingen gedaan bij het uitgraven van een langhuisstolpboerderij in Wijdenes (afb. 25a en 25b).³⁰ Dit pand is oorspronkelijk een langhuis geweest, maar is in 1878 vergroot door het aanbouwen van een stolp. Het langhuis, dat waarschijnlijk in de 18de eeuw is gebouwd, is toen voorhuis van de stolp geworden. De koeienstal is opgenomen in de stolp en verlengd. Het langhuis had aan één zijde een aangeloeft deel, met daarbinnen een bakkamer (ruimte met toegang tot de regenwaterkelder), toegang tot een grote voorraatkelder en meerdere bedsteden. Het langhuis had twee woonvertrekken, met in de scheidingswand een haard. Aan beide zijden werd gestookt.

30 Duijn 2024.

2.4.2 Langhuisstolpen

De langhuisstolp is een type binnen de stolpboerderijen, net als de Westfriese stolp en de Noord-Hollandse stolp. De vorm en indeling van deze boerderijen verschilt per type. Kenmerkend voor de langhuisstolpen zijn het lange voorhuis met daarbinnen het verwarmde woonvertrek en de ligging van de stal achter het voorhuis. Verondersteld wordt dat de langhuisstolp het oudste type stolpboerderij is.³¹ De indeling van de langhuisstolp is terug te voeren op het Westfriese langhuis: de woonvertrekken aan de voorkant en daarachter de koeienstal.

Tegenwoordig bestaan nog slechts weinig langhuisstolpen in oostelijk West-Friesland. Op basis van de oudste kadastrale kaarten uit het begin van de 19de eeuw kan worden gezegd dat er veel meer zijn geweest.³² De meeste zijn echter afgebroken of verbouwd tot een ander boerderijtype.

De langhuisstolp lijkt als stolptype in West-Friesland nooit een grote rol te hebben gespeeld: tijdens de bloeitijd van de stolpbouw in de 17de eeuw werden waarschijnlijk vooral Westfriese stolpen in het gebied gebouwd. Bij dit type stolp ligt de koeienstal langs de achtergevel en bevinden de woonvertrekken zich langs één van de zijgevels, dus haaks op de stal. Op Texel werden volgens Eelman tot circa 1750 bijna uitsluitend langhuisstolpen gebouwd. Als reden hiervoor stelt zij dat de langhuisstolp goed geschikt is voor een gemengd bedrijf: op de zolder van het voorhuis werd het zaaigoed opgeslagen.³³ In West-Friesland is men volgens Eelman aan het begin van de 17de eeuw overgestapt op uitsluitend veeteelt, waardoor de voorhuizen hun functie als opslagruimte verloren. Er was daarnaast behoefte aan meer stalruimte, dus een ander boerderijtype. Het is de vraag of dit klopt. In West-Friesland waren veel boerderijen tot in de 19de eeuw in meer of mindere mate een gemengd bedrijf. Of op de landerijen van de boerderij graan en/of groenten konden worden verbouwd, hing af van de bodemgesteldheid. In een groot deel van West-Friesland is de bodem vrij zandig en hier konden prima gewassen worden verbouwd. Westfriese stolpen hadden bovendien in de 17de eeuw vaak niet meer stalruimte dan een langhuisstolp. Dat men in West-Friesland liever Westfriese stolpen bouwde dan langhuisstolpen heeft mogelijk te maken met de structuur van het landschap. Veel stolpen zijn gebouwd in de oude dorpslinten en staan dicht op de weg. Zij staan op een verhoging, in feite een langgerekte terp langs het lint die is ontstaan door de aaneenschakeling van veel kleine huisterpen. Deze terpen zijn vaak al in de Middeleeuwen ontstaan en zijn relatief smal. Om hier een langhuisstolp op te kunnen bouwen, zal de terp vaak naar achter moeten worden uitgebreid. Dit om te voorkomen dat de stolp op een hellend vlak komt te staan. Het lijkt logisch dat daarom in veel gevallen is gekozen voor de meer vierkante Westfriese stolp. Zij pasten op de bestaande terp en extra grondverzet was dan niet nodig.

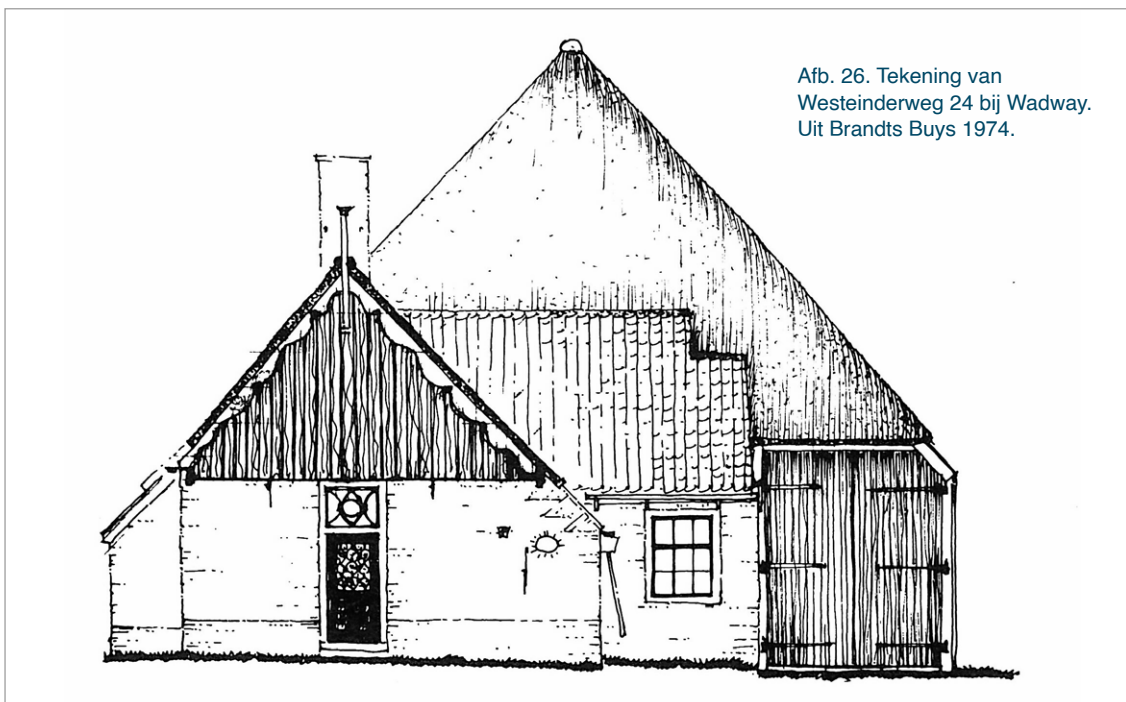
Door de boerderijonderzoekers Uilkema (1873-1944) en Brandts Buys (1908-1983) zijn vijf plattegronden van langhuisstolpen in oostelijk West-Friesland gepubliceerd. Van de vijf boerderijen bestaat er nog slechts één, de andere langhuisstolpen zijn afgebroken.

De plattegronden zijn getekend in de eerste helft van de 20ste eeuw, op het moment dat de stolpen nog functioneerden als boerenbedrijf. De melk werd over het algemeen niet meer verwerkt op de boerderijen, maar ging naar de melkfabriek. Hieronder worden de plattegronden van de boerderijen afgebeeld en kort besproken. Wel moet in het achterhoofd worden gehouden dat de plattegronden de situatie in de eerste helft van de 20ste eeuw weergeven en dat deze in een eerdere periode anders kan zijn geweest.

31 Brandts Buys 1974, 202.

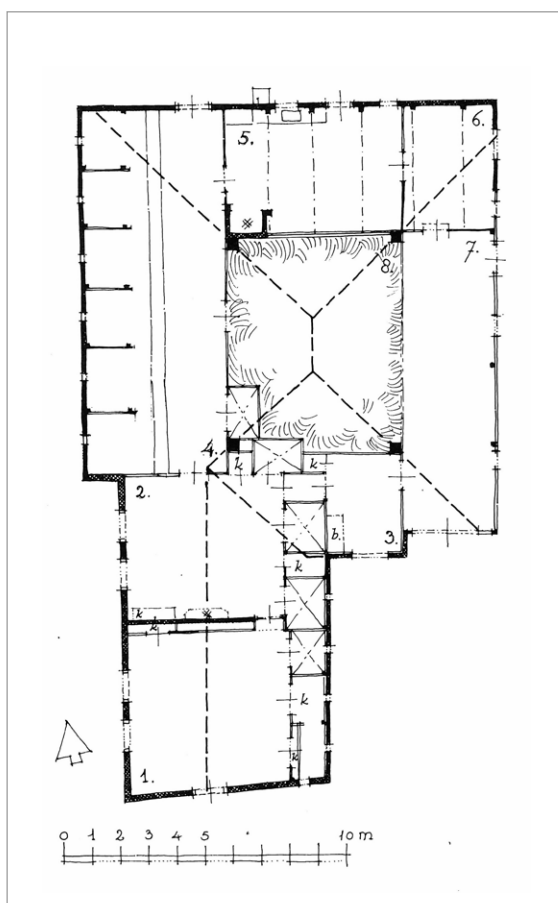
32 Bij veel stolpen op deze kaarten is echter wel de vraag of het om een langhuisstolp of Westfriese stolp gaat, omdat zij wat betreft vorm veel op elkaar kunnen lijken.

33 Eelman 2010, 122, 48.

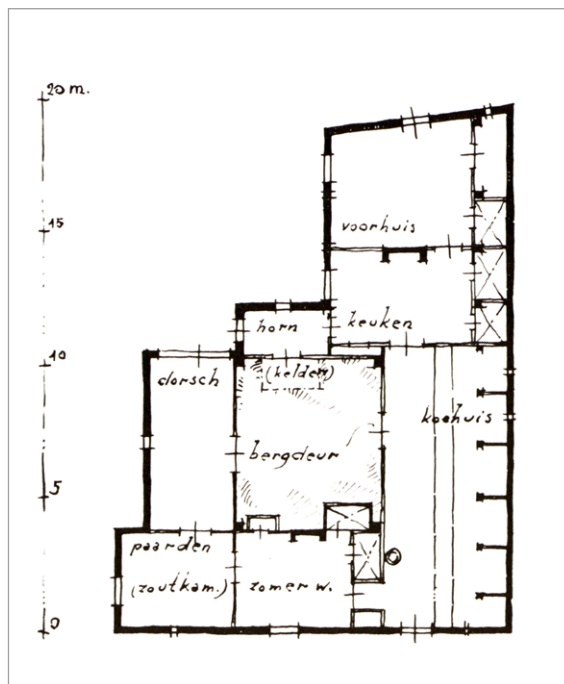
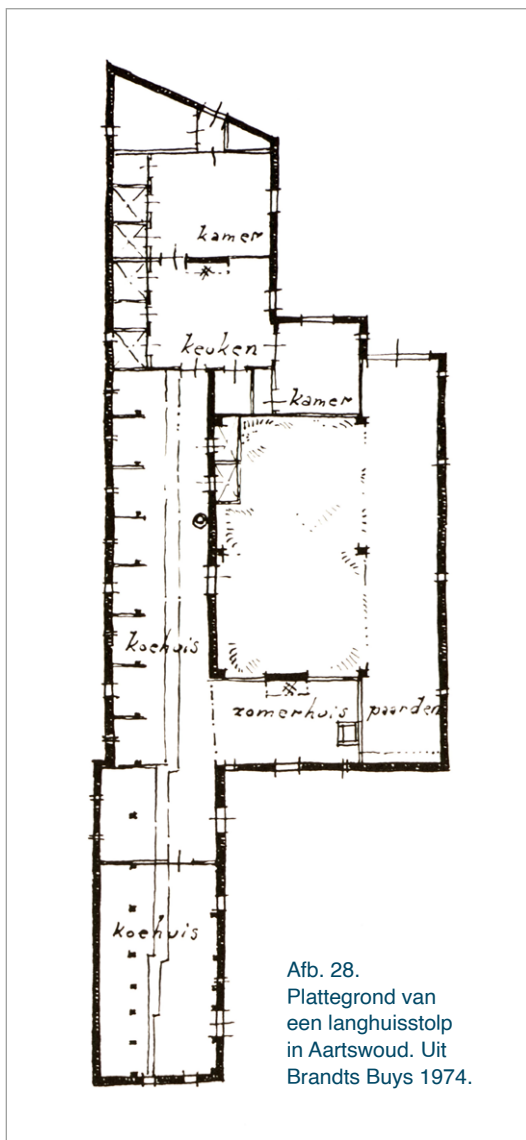
Afb. 26. Tekening van Westeinderweg 24 bij Wadway. Uit Brandts Buys 1974.

Op het perceel Westeinderweg 24 bij Wadway stond een langhuisstolp (afb. 26 en 27).³⁴ De plattegrond is in 1941 getekend. De stolp had een voorhuis met twee kamers: het voorhuis (nr 1, ook zaadkamer genoemd) en een verwarmde kamer daarachter (nr 2). Daarachter de koeienstal met plaats voor twaalf koeien (nr 4). Aan de achterkant het 'achterom' met een aanrecht en tweede stookplaats (nr 5) en de keuken (nr 6). Langs de andere zijgevel de dars (nr 7) en aan de voorkant verder de 'bakkamer' of tuigkamer met regenwaterkelder (nr 3). Oorspronkelijk had het voorhuis van deze boerderij een aangelofde deel/lage wand aan beide zijden. Aan de ene kant bestond deze nog bij de opmeting (met daarin kasten en bedsteden), aan de andere kant is deze eind 19de eeuw verwijderd zodat grote ramen in de zijgevel konden worden aangebracht. De knik in de zijgevel op de overgang van voorhuis naar stal is dus niet origineel.

Afb. 27. Plattegrond van Westeinderweg 24 bij Wadway. Uit Brandts Buys 1974.

34 Brandts Buys 1974, 140-141.

Afb. 29. Plattegrond van een langhuisstolp in Twisk. Uit Brandts Buys 1974.

In Aartswoud stond een langhuisstolp met een dubbel vierkant (afb. 28).³⁵ De lange staart met stal aan de achterkant van de boerderij zou in 1844 zijn toegevoegd. In het voorhuis bevonden zich een bergplaats, een voorkamer en verwarmde woonkamer. Aan de zijkant binnen het aangeloeft delen bevonden zich bedsteden en kasten. Daarachter de koeienstal met een waterput. Langs de andere zijgevel de dars met achterin een paardenstal. Tussen de dars en het voorhuis bevond zich een 'kamertje' waarvan de functie niet bekend is. Aan de achterkant van de boerderij een zomerhuis met tweede haard en een regenwaterkelder.

Een langhuisstolp in Twisk stond ter plaatse van Dorpsweg 170 en is rond het midden van de 20ste eeuw afgebroken (afb. 29).³⁶ Aan de voorkant bevond zich het voorhuis en daarachter de 'winterkamer' met een haard. Aan de zijkant van de woonvertrekken bedsteden en een kast binnen het aangeloeft deel. Vanuit de winterkamer liep men via de 'hos' (een gang) naar buiten. Achter het woongedeelte de koeienstal met een waterput. Aan de andere kant de dars. Aan de achterkant van de boerderij de zomerwoning met haard en daarnaast een ruimte die in gebruik was als paardenstal. Uilkema vermoedde dat deze ruimte oorspronkelijk functioneerde als zoutkamer en/of kaasbewaarpplaats. De kaas werd in de koeienstal gemaakt.

35 Deze boerderij stond waarschijnlijk ten noorden van Schoolstraat 27. Opmeting uit 1921 door Uilkema. Van Olst 1991, 213; Brandts Buys 1974, 144.

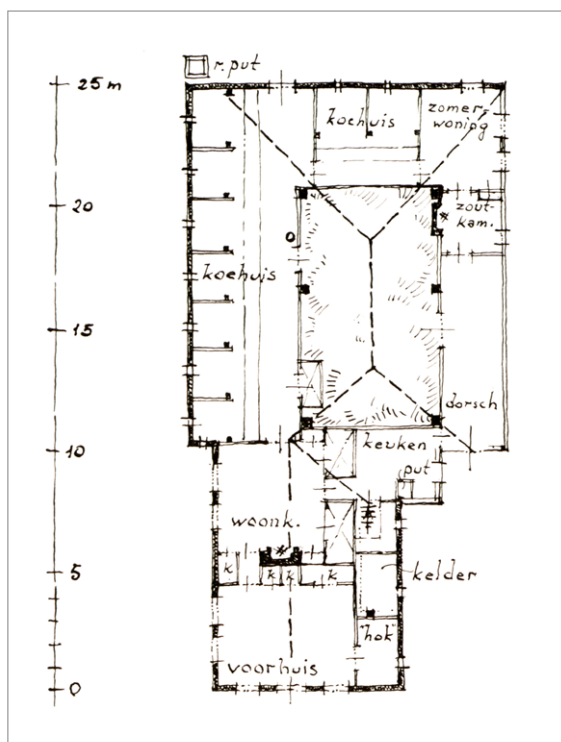
36 Van Olst 1991, 208-209; Brandts Buys 1974, 144.

Afb. 30. De langhuisstolp in Schellinkhout, gefotografeerd door Klaas Uilkema in 1923. Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Een langhuisstolp in Schellinkhout stond waarschijnlijk op het perceel Dorpsweg 29 (afb. 30 en 31).³⁷ In het voorhuis een 'voores' en daarachter een woonkamer met haard. Binnen het aangeloefd deel enkele kasten met daaronder een melkkelder. Aan de voorkant verder de 'bakkamer', genoemd naar de regenwaterkelder (regenbak) in dit vertrekt. Langs de ene zijgevel de koeienstal met waterput, langs de andere zijgevel de dars. Achter de dars een ruimte met tweede haard, waarvan Uilkema veronderstelde dat deze in het verleden werd gebruikt als zoutkamer, waar de kaas werd gemaakt en gepekeld. Daarachter een vertrek dat mogelijk ooit zomerwoning was. Aan de achterkant van de boerderij extra stalruimte.

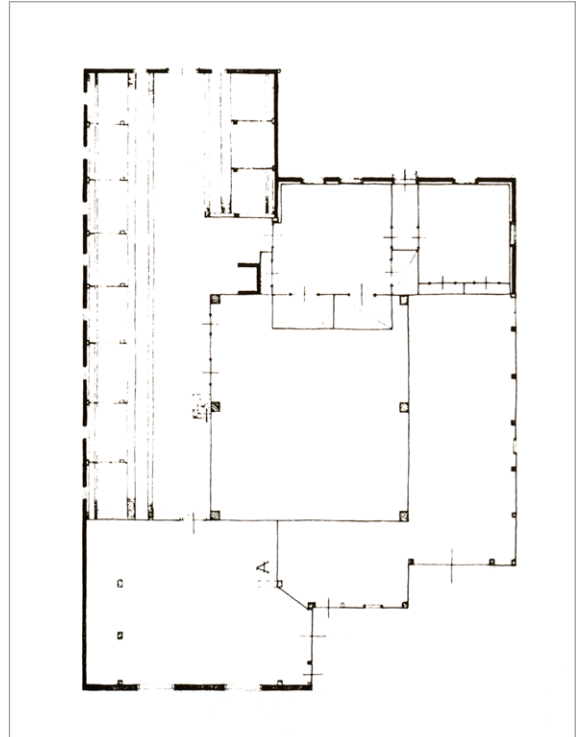
Afb. 31. Plattegrond van de langhuisstolp in Schellinkhout. Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

37 Van Olst 1991, 392-393; Brandts Buys 1974, 149.

De boerderij Oude Gouw 1 in Wognum is de enige gepubliceerde langhuisstolp die nog bestaat, zij het in sterk verbouwde vorm (afb. 32).³⁸ In de gevel van de boerderij was een gevelsteen met jaartal 1626 aanwezig. Opvallend aan deze boerderij is het zeer korte voorhuis. Brandts Buys verondersteld dit in het verleden is ingekort.³⁹ Het voorhuis is aan beide zijden voorzien van een aangeloeft deel/lage wand. Aan de voorkant waren ten tijde van de opmeting geen woonvertrekken meer aanwezig, zij bevonden zich aan de achterkant van de boerderij. De stal van de boerderij was aan de achterkant dubbelrijig (koeien aan twee zijden met ertussen een looppad) uitgevoerd, namelijk op de plek van de staart.

Afb. 32. Plattegrond van een langhuisstolp in Wognum. Uit Brandts Buys 1974.

³⁸ Brandts Buys 1974, 153-154, 156-159.

³⁹ Op de oudste kadastrale kaart heeft het voorhuis al de huidige lengte.

3. Doel en methode van het onderzoek

3.1 Onderzoeksopdracht

In het Programma van Eisen is een aantal onderzoeksvragen geformuleerd die als leidraad bij het archeologisch onderzoek en de uitwerking daarvan hebben gefungeerd. Dit rapport tracht antwoord op deze onderzoeksvragen te geven. Hieronder worden de vragen weergegeven.

Algemeen

1. Op welke diepte liggen de natuurlijke lagen?
2. Is natuurlijk veen aanwezig binnen het plangebied? Hoe dik is het veen en is verschil waarneembaar tussen de dikte van het veen aan de weg en van de weg af?

Bronstijd

1. Zijn sporen uit de Bronstijd aanwezig? Zo ja, duiden deze sporen op bewoning binnen het onderzoeksgebied of andere activiteiten? Kunnen de sporen nader worden gedateerd?
2. Zijn sporen of structuren aanwezig die duiden op agrarische activiteiten? Kunnen deze sporen of structuren nader worden gedateerd?

Middeleeuwen

1. Zijn sporen aanwezig die samenhangen met de ontginning van het gebied en dateren van vóór de eerste bewoning? Uit welke tijd dateren deze sporen? Hoe werd het terrein in deze tijd gebruikt?
2. Wanneer is op het perceel opgehoogd en waarmee? Hoe dik zijn de afzonderlijke ophogingslagen? Tot hoe ver vanaf de straat zijn middeleeuwse ophogingslagen aanwezig?
3. Wanneer verscheen de eerste bebouwing op het perceel? Zijn sporen van gebouwen uit latere tijd aanwezig? Wat is de aard en omvang van de bebouwing uit de verschillende perioden? Hoe was de bebouwing georiënteerd op de Oosterleek (haaks of parallel hierop)? Wat zegt de datering van deze gebouwen over de ontwikkeling van het dorp Oosterleek?
4. In welke periode zijn de perceelgrenzen van het perceel ontstaan? Had het perceel in de periode hiervoor een andere omvang (groter of kleiner)? Hoe zijn de percelen begrensd? Gebeurde dit met zoden, sloten of een variatie hierop?
5. Zijn sporen op het erf aanwezig die samenhangen met de bebouwing, bijvoorbeeld waterputten en kuilen?
6. Wat zegt het vondstmateriaal over de status van de bewoners? Zegt het vondstmateriaal iets over mogelijke nijverheid/ambacht? Zijn vondsten aanwezig die samenhangen met het boerenbedrijf?

Nieuwe Tijd

1. Is het plangebied in deze periode opgehoogd? Zo ja, wanneer en waarmee vond dit plaats?
2. Zijn sporen van bebouwing aanwezig? Zo ja, om hoeveel verschillende huizen gaat het en uit welke periode dateren zij? Wat kan worden gezegd over de aard en omvang van de huizen? Hoe zag de indeling van de huizen eruit? In welke periode is het langhuis gebouwd dat zichtbaar is op de kadastrale kaart uit 1824?
3. Zijn structuren op het erf aanwezig, bijvoorbeeld waterputten, regenwaterkelders of schuren?
4. Wat kan worden gezegd over de materiële cultuur van de bewoners van het perceel? Wat zegt het materiaal over de sociale status van de bewoners? Duidt het materiaal op nijverheid/ambacht of beroep van de bewoners? Zijn vondsten aanwezig die samenhangen met het boerenbedrijf?
5. Hoe zijn de resultaten van de opgraving te vergelijken met de resultaten van het naastgelegen Oosterleek 39 (Huisje Balk)?

Afb. 33. Overzicht van vlak 1 (rode stippellijn), schaal 1:500.

3.2 Methode

Voorafgaand aan de opgraving zijn bomen gekapt op het perceel. Een deel van de bomen bevond zich op de plek van de opgraving. De boomstronken konden niet worden verwijderd met een frees, doordat veel puin aanwezig was. Daarom zijn zij verwijderd met een graafmachine, wat plaatselijke verstoringen van de aanwezige archeologische sporen heeft veroorzaakt. Dit is onder andere het geval bij de oostelijke zijgevel van de stolpboerderij.

Bij aanvang van de opgraving zijn de sporen van de boerderij blootgelegd in één grote werkput, namelijk werkput 1, vlak 1 (afb. 33). Vlak 1 bevatte veel muurwerk en is daarom analoog op schaal 1:20 getekend. Grondslagpunten zijn hiervoor uitgezet met de gps. Hoogtematen zijn genomen met de gps. Nadat vlak 1 was blootgelegd, zijn foto's genomen met een drone (afb. 34).

Afb. 34. Dronefoto van vlak 1, werkput 1. Foto: Hans van Poelje.

Afb. 35. De opgraving in volle gang.

Afb. 36. Overzicht van vlak 2 (rode stippellijnen), schaal 1:500.

Vervolgens is binnen de boerderij plaatselijk muurwerk weggehaald, zodat ondergelegen sporen konden worden gedocumenteerd. Ook hierbij is analoog getekend. Dit is werkput 1, vlak 2. Hierna is op drie locaties verdiept naar de natuurlijke bodem. Deze gaten zijn werkput 2, 3 en 4 genoemd (afb. 36). Twee bodemprofielen zijn gedocumenteerd. In totaal is ongeveer 340 m² onderzocht.

Opgemerkt moet worden dat bij de opgraving de bodem zeer droog was. Hierdoor was de kleigrond in de profielen heel brokkelig en moeilijk af te steken. Dit bemoeilijkte het aflezen van de bodemopbouw.

Het vondstmateriaal is met de hand en voor zover mogelijk per spoor verzameld. De vlakken en stort zijn intensief met een metaaldetector afgezocht.

Bij de uitwerking zijn de keramiek- en glasvondsten gedetermineerd volgens het classificatiesysteem voor laat- en post-middeleeuws aardewerk en glas (het 'Deventer-systeem'). Het doel van dit systeem is het eenduidig beschrijven van keramiek en glas in heel Nederland, waardoor het makkelijker is om vondsten en vondstcomplexen te vergelijken.

Het gravend onderzoek en de uitwerking zijn verricht volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 4.1 en het Kwaliteitshandboek Archeologie Hoorn/West-Friesland.

4. Resultaten archeologisch onderzoek

De sporen die bij de opgraving zijn aangetroffen, dateren uit de periode van de 16de tot en met de 19de eeuw. Het gaat onder meer om ophogingslagen, kuilen en sporen van gebouwen. Sporen uit de Bronstijd zijn niet gevonden.

De sporen zijn weergegeven op de sporenkaarten en profielentekening in de bijlagen. In dit hoofdstuk worden alle sporen thematisch besproken. Een reconstructie van de langhuisboerderij door de tijd heen is te vinden in de synthese.

4.1 Natuurlijke bodem

De natuurlijke bodem binnen het plangebied bestond uit vette lichtgrijze zeeklei. De bovenzijde van deze laag bevond zich op ongeveer -1,70 NAP. Hierop lag bij profiel 1 een dunne band grijze klei van 10 cm dik, die als gerijpte top van de zeeklei kan worden geïnterpreteerd. Daarop bevond zich een dunne band (10 cm) van donker half veraard bruin veen. Dit kan als een restant van een natuurlijke veenlaag worden beschouwd (restveen). Hierboven bevonden zich ophogingslagen (zie onder). Het maaiveld lag binnen het plangebied op circa -0,40 NAP.

4.2 16de en 17de eeuw

In de 16de eeuw is het plangebied in twee fasen opgehoogd en is de aan de noordzijde gelegen sloot/veenrivier versmald. Er zijn enkele kuilen gegraven en er is vondstmateriaal aanwezig, maar er zijn geen concrete aanwijzingen dat op het perceel werd gewoond. Mogelijk is het vondstmateriaal afkomstig van een naastgelegen perceel en werd het plangebied gebruikt als moestuin of boomgaard. Toch kan niet worden uitgesloten dat al vanaf tweede helft 16de eeuw op het perceel wordt gewoond.

Ophoging 1500-1550

Uit profiel 1 en 2 blijkt dat de ophoging van het perceel in twee fasen is uitgevoerd. De eerste fase dateert voorafgaand aan het deels dempen van sloot/veenrivier S66 en het graven van kuil S70 (zie onder). Deze oudste ophoging hangt waarschijnlijk niet samen met bewoning binnen het plangebied, maar is mogelijk gevormd door het opwerpen van slootbagger. In zowel profiel 1 als 2 ging het om een gelaagd pakket van bruinigrijze klei met laagjes lichtgrijs zand (opgebrachte natuurlijke bodem) daarin. De bovenzijde hiervan lag op circa -1,30 NAP. De nazak van kuil S70 is in de periode 1500-1575 opgevuld. Uit de ophoging die dateert voorafgaand aan het dempen van sloot S66 (S63) komen twee metaalvondsten: een zilveren munt uit het jaar 1513 en een mesheftbekroning (zie paragraaf 4.4.3).⁴⁰

Uit ongeveer hetzelfde niveau komt een slijpsteen en wat aardewerk uit de eerste helft van de 16de eeuw.⁴¹ De ophoging lijkt dus uit de eerste helft van de 16de eeuw te dateren.

Ook elders op het terrein is aardewerk uit de eerste helft van de 16de eeuw gevonden. Opvallend is dat ook wat fragmenten uit de 15de eeuw zijn aangetroffen, waaronder enkele scherven grijsbakkend aardewerk, een roodbakkende bakpan met platte steel, een drinkschaaltje van steengoed en twee fragmenten van een steengoedkan uit Siegburg met asblos (afb. 38).⁴² Het aantal vondsten uit deze tijd is gering. Oudere vondsten zijn niet aangetroffen, op een enkel fragment Maaslands aardewerk na. Dit kan als opspit worden beschouwd.

40 V14.

41 V13.

42 V36, V45, V47.

Afb. 37. Profiel 1, met rechts bovenin poer S10.

Sloot/veenrivier (S66)

Aan de noordzijde van het plangebied, in werkput 2, is de zijkant van een gedempte sloot aangetroffen (afb. 37). Dit is de zuidrand van de veenrivier die de oorsprong vormt van het dorp Oosterleek (zie boven). Ook bij de opgraving op het perceel Oosterleek 39a is de zuidrand van deze sloot aangetroffen.⁴³

De bovenzijde van de sloot is vastgesteld op circa -1,50 NAP, hoewel hierbij moet worden opgemerkt dat de bodemopbouw moeilijk afleesbaar was doordat de kleibodem zeer sterk uitgedroogd was. Doordat alleen de zijkant van de sloot is gevonden, kan niets worden gezegd over de diepte hiervan. Het spoor was gedempt met grijsbruine klei met ijzervlekken erin. Behalve een dun rolletje lood komen er geen vondsten uit.⁴⁴

Afb. 38. Fragment van een steengoedkan uit Siegburg (V45-C01).

Kuil (S70, S71, S83)

In werkput 3 is een ongeveer rechthoekige kuil aangetroffen (S70, afb. 39). Deze bevond zich grotendeels buiten de werkput, de omvang van het spoor is daardoor niet zeker. Binnen de werkput was het spoor ruim 2 meter lang. De kuil is gedocumenteerd in profiel 2 en was hier 80 cm diep (onderkant op -2,20 NAP).

⁴³ Leek & Stellingwerf 2024.

⁴⁴ V15.

Afb. 39. Profiel 2, met onderin kuil S70.

De bodem van het spoor was vlak. Het spoor is vanaf ongeveer -1,20 NAP ingegraven, door de ophoging uit de eerste helft van de 16de eeuw heen. Over de kuil lag een ophoging uit de tweede helft van de 16de eeuw. De vulling van de kuil was gelaagd. Hij was grotendeels opgevuld met grijze klei met zwarte puntjes. Bovenin bevond zich een band van bruin organisch materiaal met bruingrijze klei, lichtgrijze kleivlekken, baksteenbrokjes, mosselschelpen, dierlijk bot, keramiek en houtskool. Hieruit komen tien scherven keramiek, die in de periode 1500-1575 kunnen worden geplaatst.⁴⁵ Dit materiaal dateert mogelijk van de opvulling van de nazak van de kuil, wat betekent dat de kuil ouder kan zijn. De kuil betreft waarschijnlijk een kleiwinningskuil, aangezien hij een stuk is ingegraven in de natuurlijke klei.

In werkput 3 zijn nog enkele sporen aangetroffen op het niveau van de natuurlijke bodem (S71), waarbij de vulling bestond uit donkerbruin veraard veen. Vermoedelijk zijn deze sporen ontstaan door boomwortels. Een andere mogelijkheid is dat het gaat om natuurlijke laagtes, die zijn opgevuld met veen. Bij Oosterleek 39a is een ondiepe geul, een priel, met daarin veen aangetroffen.⁴⁶

In de zuidoosthoek van werkput 3 is in het profiel nog een stukje van een spoor gezien (S83, zie profiel 2). De bovenzijde hiervan was niet goed zichtbaar. De vulling bestond uit grijsbruine klei met lichtgrijze kleivlekken, brokjes houtskool en baksteenbrokjes. Ook dit spoor dateert waarschijnlijk uit de 16de eeuw.

45 V22, V31.

46 Leek & Stellingwerf 2024, 29.

Afb. 40. Doorsnede door de onderkant van kuil S85.

Ophoging 1550-1600

In de tweede helft van de 16de eeuw lijkt het plangebied opnieuw te zijn opgehoogd. Deze tweede ophoging was minimaal 50 cm dik. Gelijktijdig is de zuidzijde van de veenrivier gedempt, waardoor deze smaller werd. Waarschijnlijk is in deze periode opgehoogd tot aan het huidige maaiveld, wat betekent dat in latere tijd geen ophoging meer heeft plaatsgevonden. In totaal was de ophoging dan ongeveer 90 cm dik. Wat hier op wijst is dat al bij de aanleg van vlak 1 scherven uit de tweede helft van de 16de eeuw zijn gevonden.⁴⁷ Het ophogingspakket bestond uit grijsbruine klei met schelpjes, mosselschelpen, keramiekscherven en baksteenbrokjes.

Kuil (S85)

Aan de westzijde van het plangebied is een deel van een grote vierkante of rechthoekige kuil aangetroffen. Het spoor was minimaal 3,8 meter lang en 3,1 meter breed. De onderkant bevond zich op -2,22 NAP, wat betekent dat de kuil ongeveer 50 cm in de natuurlijke klei was ingegraven. Dit wijst er mogelijk op dat het een kleiwinningskuil betreft. Niet duidelijk is vanaf welk niveau de kuil is ingegraven. De kuil was parallel aan de verkaveling gegraven. Onderin was het spoor opgevuld met gelaagde organische klei, die mestig rook (afb. 40). Daarop lag een pakket bruine klei met daarin wat brokken van rode en gele bakstenen en brokken mortel. Het betrof onder meer gele klinkers met formaat 16,5x7,5x3 cm.⁴⁸ Zij wijzen erop dat de kuil in de 16de of 17de eeuw is dichtgestort. De kuil lag onder het stalgedeelte van het langhuis en moet uit de periode hiervoor dateren.

4.3 18de eeuw tot circa 1980

In de 18de eeuw is op het perceel een langhuis gebouwd. Aan de voorzijde lagen twee woonvertrekken, aan de achterzijde bevond zich de koeienstal. Het huis was 16 meter lang. Op zeker moment, vermoedelijk ruwweg rond 1800, is het langhuis vergroot door de achterzijde af te breken en hier een stolp met houten vierkant aan te bouwen. Voortaan kon het hooi voor de koeien binnen worden opgeslagen, binnen het vierkant. De bestaande koeienstal werd verlengd, zodat deze nu 11,3 meter lang was. Er was waarschijnlijk plaats voor tien koeien. Ten oosten van het vierkant kwam een dars, met de darsdeuren in de noordzijde. Het langhuis was getransformeerd in langhuisstolpboerderij. In het jaar 1900 is deze stolpboerderij herbouwd, waarbij de plattegrond grotendeels gelijk bleef.

47 V1, V6.

48 V37, V40.

Afb. 41. Dronefoto van de vloeren en muren in vlak 1, gezien richting het zuiden. Foto: Hans van Poelje.

Afb. 42. De vloeren en muren in vlak 1, gezien richting het noorden.

Bij de opgraving zijn veel sporen van baksteen gevonden, met name funderingen en vloeren (afb. 41 en 42). Van lang niet alle sporen is duidelijk hoe oud ze precies zijn en tot welke fase ze behoren. Dit komt doordat veel hergebruikte bakstenen zijn gebruikt en doordat vaak geen vondsten aan de sporen kunnen worden gekoppeld.

Funderingen gevels (S8, S16, S17, S18, S21, S35, S40, S41, S45, S46, S52, S65, S73, S74, S77, S80, S86, S87, S88)

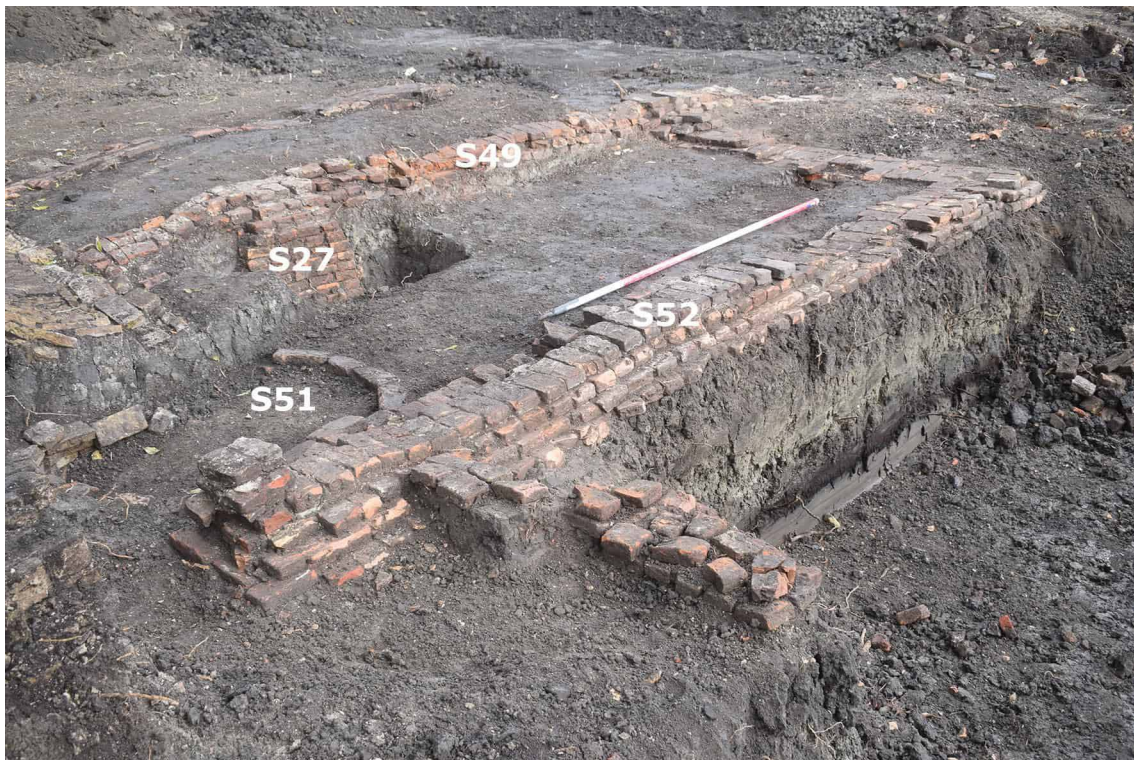
Aan alle zijden zijn (delen van) funderingen van de gevels van het gebouw teruggevonden. Op twee locaties zijn twee funderingen boven elkaar gevonden, zodat duidelijk is dat de een ouder is dan de ander. Eén fundering hoort bij de oudste fase van langhuis (S52). Andere gevels dateren zeker van ná de verbouwing tot langhuisstolpboerderij, maar vóór de herbouw van 1900. Van andere funderingen is het aannemelijk dat zij van de herbouw uit 1900 dateren. Het is lastig om de funderingen precies te dateren, omdat vooral hergebruikte bakstenen zijn toegepast.

Van de oudste oostgevel van het voorhuis zijn twee funderingen in het verlengde van elkaar gevonden. Aan de noordzijde lag muur S74, waarvan slechts één steenlaag resteerde (afb. 43). Deze onderste laag van de fundering was drie steens breed (ongeveer 60 cm).

De fundering was gemaakt van met name gele bakstenen met formaat 18x8,5x4 cm tot 19x9x3,5 cm en eveneens wat rode bakstenen in dezelfde maat. Op de bakstenen waren mortelresten aanwezig, wat aangeeft dat ze zijn hergebruikt. Hiernaast was in de fundering een groen geglazuurde plavuis aanwezig van 14x14x2,3 cm. De bovenkant van het spoor lag rond -0,92 NAP. Richting het noorden was de muur verstoord door een recent uitgegraven boomstronk.

Afb. 43. Fundering S74.

Afb. 44. Fundering S52.

Afb. 45. Op de voorgrond fundering S52.

Onder de fundering is een munt gevonden, namelijk een double tournois van prins Karel II van Arches en Charleville uit Frankrijk uit de periode 1629-1665 (zie afb. 107).⁴⁹

In het verlengde van fundering S74 lag fundering S52, die richting het zuiden een hoek maakte en tevens de achtergevel vormde van het langhuis (afb. 44 en 45). Deze fundering hoort dus zeker bij de fase van het langhuis. Spoor S74 en S52 lagen koud tegen elkaar aan, precies op de plek waar fundering S50 aansloot op de oostelijke zijgevel. Dit betekent dat de muren niet gelijktijdig zijn gemaakt. Waarschijnlijk is een van de muren op zeker moment vernieuwd. Vermoedelijk is muur S74 nieuw gebouwd op het moment dat het stolpgedeelte is aangebouwd.

Van fundering S52 resteerden nog maximaal vijf lagen baksteen. De onderkant bevond zich op -0,91 NAP. De fundering was met name gemaakt van rode en rood/gele (gele bakstenen met rode blos) bakstenen met formaat 18,5x8,5/9x4/4,5 cm. Hiernaast waren wat kleinere rode bakstenen (17x8x3,5 cm) met mortelresten hergebruikt en tevens enkele blauwe straatklinkers (24x11x4 cm). De bovenste twee lagen van de fundering waren gemetseld met mortel, de bakstenen eronder waren los gestapeld. Het vervolg van fundering S52 is op zeker moment weggebroken bij het verlengen van de mestgoot in de koeienstal. Op deze plek was een vaag uitbraakspoor zichtbaar, bestaande uit klei met mortelbrokjes (S77). Bij muur S52 is bij verdiepen naar vlak 2 een hoeveelheid keramiek uit de periode 1675-1725 gevonden.⁵⁰

Haaks op achtergevel S52 was een kort stukje fundering aanwezig, dat aansloot op muur S52 (S87, bovenkant op -0,75 NAP). Zij was slechts 20 cm breed en nog één steenlaag resteerde. Het was gemaakt van brokken van rode bakstenen (?x8,5x3,5 cm). Vermoedelijk is zij onderdeel geweest van een aanbouw achter het langhuis.

Bij de herbouw in 1900 is een nieuwe oostgevel voor het voorhuis gemaakt (S17). De fundering lag niet precies boven de oudere fundering S74, maar iets meer naar binnen. Hierdoor werd de oostgevel van het voorhuis hoger, wat als voordeel had dat de ramen groter konden worden uitgevoerd. Van fundering S17 resteerde negen steenlagen, het spoor was anderhalf steens breed. De bovenste lagen waren rode machinale bakstenen (22x11x5,5 cm), hieronder waren gele bakstenen (18,5x8,5x3,5 cm) toegepast. De fundering stond op een laagje grijs zand. De onderkant lag op -0,78 NAP, de bovenkant op -0,41 NAP. Tegen de oostzijde van fundering S17 lag een straatje van gele klinkers (S18, 16x7x3 cm, afb. 46). De bovenkant hiervan lag op -0,35 NAP. Op deze locatie bevond zich een deur in de oostgevel. Deze is zichtbaar op de tekening van het gebouw uit 1970 (zie afb. 14).

De noordzijde van het stolpgedeelte bestond uit verspringend muurwerk (S45 en S46). Dit is gemaakt bij de herbouw in 1900. Op de plek van S45 heeft geen muur gestaan, maar hier bevonden zich de darsdeuren (afb. 47). Muur S45 en S46 waren in verband gemetseld, evenals muur S46 en oostgevel van het voorhuis S17. S46 was zes steenlagen hoog en gemaakt van gele bakstenen (18,5x9x4 cm) en kalkmortel. De bovenzijde was steens breed, naar onder toe was sprake van twee versnijdingen. De onderkant van het muurwerk lag op -0,80 NAP, hieronder bevond zich een laagje zand. S45 was twee steenlagen hoog en was gemaakt van diverse rode en gele bakstenen (bovenkant op -0,62 NAP). Op S45 lag een restant van een houten balk. Vermoedelijk dekte deze de gleuf tussen de darsdeuren en de bestrating af.

49 V27.

50 V17.

Afb. 46. Straatje S18.

Afb. 47. Fundering S45 met aan weerszijden bestrating (S44 en S42).

Afb. 48. Fundering S86. Op de achtergrond op een hoger niveau fundering S35.

Afb. 49. De noordwestelijke hoek van de koeienstal, waar nog opgaand muurwerk aanwezig was (S35). Binnen de stal plavuizen (S34) en een klinkerbestrating (S36).

Ter plaatse van de westgevel van het stolpgedeelte zijn aan de zuidzijde twee funderingen boven elkaar gevonden. Van oudste fundering S86 resteerden nog twee tot drie steenlagen (afb. 48). De westelijke zijkant van de muur kon in verband met boomwortels niet worden vrijgelegd, maar duidelijk is dat het spoor minimaal 45 cm breed was. De bovenzijde lag op -1,22 NAP. Het was gemaakt van diverse soorten bakstenen, namelijk gele bakstenen (17,5x8x3,5 cm), rode bakstenen (17,5x8,5x4 cm) en paarsrode bakstenen (18x8x4 cm). Op de bakstenen waren mortelresten aanwezig, wat betekent dat het om hergebruikt bouw materiaal gaat. De bakstenen waren gestapeld zonder mortel. Onzeker is of de fundering dateert uit de tijd van het langhuis, of dat zij is gebouwd na aanbouw van het stolpgedeelte. Op fundering S87 lag een uitbraakspoor. De jongste scherven hieruit dateren uit de 18de eeuw.⁵¹

Half boven fundering S86 lag de fundering van de muur die tot de afbraak van de stulp rond 1980 in gebruik was (S35). Aan de noordzijde was een deel van de bovengrondse steens opbouw van deze muur nog aanwezig, de bovenzijde lag hier op -0,11 NAP (afb. 49). Deze opbouw was gemaakt van roze, gele en rode bakstenen (18,5x8,5x3,5 cm) en harde mortel. Aan de buitenzijde bevond zich een laag kalk met blauwe kleur, wat betekent dat de muur een blauwe plint aan de onderkant had. De onderkant van S35 was gemaakt van rode bakstenen met formaat 22x11x3,5 cm, gele bakstenen (17,5x8,5x4 cm) en rode bakstenen (18,5x8,5x4 cm). Dit was gemetseld met harde mortel. De onderkant van de muur was 40 cm breed en lag op -1,26 NAP.

Bij de hoek van de achtergevel en westgevel is na afloop van de opgraving vastgesteld dat hier sprake was van een poer onder de fundering. Dit was bij de hoeken van het voorhuis ook het geval.

51 V39.

Afb. 50. Fundering S16, gezien richting het noorden.

Afb. 51. Fundering S8.

Afb. 52. Zijaanzicht van het midden van fundering S8, waar op de plek van een deur ondieper was gefundeerd.

Afb. 53. Stenen stoepje S21 tegen fundering S8 aan.

Afb. 54. Ovale kei die is gebruikt als netverzwaring (V42-N01). In de lange zijden zijn kleine inkepingen aanwezig, zodat een touw rond de kei kon worden gebonden. Hiernaast is een huismark in de steen aanwezig.

Bij de westgevel van het voorhuis is één fundering gevonden (S16, afb. 50). Deze dateert waarschijnlijk van de herbouw in 1900. De fundering was aan de bovenzijde steens breed en nog zeven steenlagen hoog. Het was gemaakt van gele bakstenen met formaat 19x9,5x4 cm. De bovenkant lag op -0,58, de onderkant op -0,87 NAP.

De westgevel was in verband gemetseld met de voorgevel (noordgevel) van het voorhuis (S8, afb. 51). Ook deze dateert dus waarschijnlijk van de herbouw in 1900. Deze muur was aan de bovenkant steens breed (-0,61 NAP), de onderkant was 45 cm breed. Er was sprake van zeven steenlagen. De bovenste laag was van rood/gele bakstenen (22x10,5x3,5 cm), daaronder waren met name gele bakstenen toegepast (18,5x8,5x4 cm). Er zaten ook wat rode bakstenen doorheen, het geheel was gemetseld met kalkmortel. In het midden was de fundering ondieper uitgevoerd (afb. 52). Dit was over een breedte van 1,30 meter was sprake van slechts vier steenlagen, de onderkant lag hier op -0,86 NAP. Op deze plek heeft een deur gezeten, waardoor de fundering op deze plek geen muur of houten wand hoefde te dragen. Tegen de noordzijde van de gevel lag een restant van een stenen stoepje, in de vorm van rode harde straatklinkers (S21, afb. 53). Bij dit stoepje lag, direct tegen de voorgevel aan, een kei van 51 cm lang. Deze ovale kei bleek bij nadere bestudering bewerkt te zijn: in de lange zijden zit aan weerszijden een kleine uitholling, wat betekent dat hier een touw omheen kon worden gedaan (afb. 54).

Afb. 55. Zuidwesthoek van het voorhuis: rechts fundering S8, links fundering S16. Onder de hoek van beide funderingen is poer S73 aanwezig.

Afb. 56. Opgaand muurwerk bij de achtergevel (S40).

Afb. 57. Fundering S41.

Dit maakt het aannemelijk dat de steen een netverzwaring van een visnet is geweest. Op de steen is verder een ondiep ingehakt of ingekrast huismerk aanwezig, naar het lijkt een V met een middenstijl erin.

Onder de hoeken van de voorgevel was het muurwerk een stuk dieper uitgevoerd. Er was sprake van een soort poeren onder de fundering, om te voorkomen dat de boel zou verzakken. Onder de noordwesthoek bevond zich een poer van 65 cm breed, gemaakt van diverse soorten bakstenen (S73, afb. 55). De onderkant lag op -0,95 NAP, er was hier in totaal sprake van zeventien lagen baksteen. Bij de noordoosthoek was sprake van elf steenlagen, op het diepste niveau was dit 55 cm breed (S88). De onderkant lag op -1,15 NAP.

Bij de achtergevel van het stolpgedeelte (S40) was aan de westzijde, ter hoogte van de koeienstal, sprake van een restant van het opgaande muurwerk dat oorspronkelijk bovengronds zat (afb. 56). Dit was gemaakt van roze, gele en rode bakstenen (19x8,5x4 cm) en harde mortel. Het hoogste punt hiervan zat op -0,26 NAP. Bij verdiepen op deze plek is vastgesteld dat fundering S4 (zie onder) een apart onderdeel van de achtergevel vormde (zie vlak 2). Deze fundering was gemaakt van

rode bakstenen en steens breed, terwijl de achtergevel ten westen hiervan anderhalf steens breed was en gemaakt van rood/gele bakstenen (S80). Op een dieper niveau was wel sprake van één fundering.

Meer naar het oosten was alleen de fundering nog aanwezig. Deze was zes steenlagen hoog (bovenkant -0,71 NAP) en gemaakt van rode bakstenen (18-18,5x8,5x4 cm) en kalkmortel. Er zaten ook wat gele bakstenen tussen met hetzelfde formaat en er waren wat plavuizen ingemetseld (groen en rood 16x16 cm). Ter hoogte van de oostelijke begrenzing van de hooiberg is gekeken of er een bouwnaad in de achtergevel aanwezig was, maar dit was niet overtuigend het geval.

Tegen de achtergevel lag ter hoogte van het looppad in de koeienstal een stoepje van gele en rode straatklinkers op hun kant (S65). Dit is het stoepje van een deur die in de achtergevel zat.

Van de oostelijke fundering van het stolpgedeelte is slechts een klein deel gevonden (S41, afb. 57). De rest van de muur is verstoord bij het verwijderen van de boomstronken. In totaal resteerde een spoor van ongeveer 2,15 meter lang, met aansluitend een stukje van de achtergevel. Nog zeven steenlagen resteerden (bovenkant -0,85 NAP). Er waren diverse soorten rode en gele bakstenen toegepast, onder ander rode bakstenen met maat 17x8,5x4 cm en gele straatklinkers met maat 16x7x3,5 cm. Waarschijnlijk dateert de muur van de herbouw in 1900.

Afb. 58. Fundering S50.

Binnenmuur (S50)

Parallel aan achtergevel S52 bevond zich muur S50 (afb. 58). Hij sloot aan op de oostelijke zijgevel van het langhuis (S74 en S52), waar hij precies uitkwam bij een bouwnaad (zie boven). De fundering liep door tot in ieder geval fundering S54, die de begrenzing vormde van de koeienstal. Mogelijk liep de muur verder door richting het westen. Muur S50 is waarschijnlijk een binnenmuur in het langhuis geweest, als afscheiding tussen het verwarmde woonvertrek en een kleine ruimte daarachter.

S50 was ongeveer 40 cm breed (twee steens), er resteerden nog twee steenlagen (bovenkant op -0,44 NAP). Hij was gemaakt van dezelfde soort bakstenen als achtergevel S52, namelijk rode en rood/gele (gele bakstenen met rode blos) bakstenen met formaat 18,5x8,5x4 cm. Er was geen mortel toegepast.

Schoorsteenfundering en haardput (S2, S3)

Ongeveer in het midden van het voorhuis bevond zich een schoorsteenfundering (S2, afb. 59). Hier heeft dus een schoorsteen met haardplaats gestaan. De schoorsteenfundering was een rechthoekige fundering van 2,47 meter lang en 70 cm breed. De bovenkant van het spoor lag op -0,59 NAP. Nog maximaal zes steenlagen resteerden. Voor de bouw was een uniforme partij bakstenen gebruikt, namelijk roze bakstenen met formaat 17x8x4 cm. Deze waren los gestapeld, zonder mortel. Er waren ook geen mortelresten aanwezig, wat betekent dat het om nieuw gekochte bakstenen gaat. De bakstenen kunnen gezien het formaat in de 17de of 18de eeuw worden geplaatst. Op de fundering zijn enkele scherven gevonden, namelijk fragmenten van faience borden uit de 18de eeuw en een fragment van een wandtegels.⁵² Aangezien de schoorsteenfundering waarschijnlijk tot in de 19de of 20ste eeuw in gebruik was, is het niet aannemelijk dat deze scherven de afbraak van de schoorsteen dateren.

Tegen, en deels op, de zuidzijde van de schoorsteenfundering lag het restant van waarschijnlijk een haardput (S3). Een haardput is een kleine ondiepe gemetselde bak in de grond tegen de haard aan en werd in het verleden ook wel kolk of askolk genoemd.⁵³ Er lag een ijzeren plaat op met een gat daarin. Op de plaat werd een vuur gestookt en de as werd door het gat in de ijzeren plaat in de haardput geveegd. Het spoor bestond nog uit één laag plat liggende bakstenen, waarbij gebruik was gemaakt van diverse rode en gele bakstenen. Het spoor lag precies in het midden van de schoorsteenfundering en was exact 1 meter breed. De lengte bedroeg 80 cm. Op de rand van de bakstenen was mortel aanwezig, wat erop wijst dat er hier een halfsteens opbouw is geweest en het dus om een haardput gaat en niet om een restant van een stookvloer. Op het spoor lagen wat scherven uit de periode 1750-1850.⁵⁴ Vermoedelijk is de haardput rond 1850 of iets later buiten gebruik gesteld. Het open vuur met haardput zal toen zijn vervangen door een kachel.

De haardput geeft aan dat de ruimte ten zuiden van de schoorsteenfundering verwarmd kon worden. Voor de ruimte ten noorden van de schoorsteen, het voorste woonvertrek, zijn geen aanwijzingen voor een stookplaats gevonden.

Schoorsteenfundering met stookplaats? (S75 en S76)

Aan de noordzijde van de stal zijn twee sporen gevonden onder het looppad. Beide sporen zijn aan de westzijde weggebroken door de lage muur (rollaag) ten oosten van de mestgoot (S32). Deze rollaag dateert op z'n vroegst uit de 19de eeuw en de beide sporen zijn dus ouder.

Het gaat in de eerste plaats om een rechthoekig spoor van nog 1,17 meter lang en 50 cm breed (S75, afb. 60). Dit was nog maximaal twee steenlagen hoog (bovenkant op -0,81 NAP) en gemaakt van brokken van rode en gele bakstenen. Op het spoor lag een laag mortel, waaruit duidelijk werd dat er een laag bakstenen op heeft gelegen met een breedte van circa 38 cm.

52 V3.

53 Brandts Buys 1974, 555 en 559.

54 V4.

Afb. 59. Schoorsteenfundering S2 met op de voorgrond haardput S3.

Afb. 60. Op de achtergrond veronderstelde schoorsteenfundering S75, ernaast mogelijke stookplaats S76. Op de voorgrond een deel van de mestgoot.

Ten noorden daarvan lag een plaveisel van eveneens brokken van rode en gele bakstenen (S76, bovenkant op -0,63 NAP). Het betrof slechts één laag, het spoor was 1,25 meter lang en minimaal 1,15 meter breed. De oostzijde van spoor S75 en S76 was intact en lag in het verlengde van elkaar, wat erop wijst dat de sporen met elkaar samenhangen. Mogelijk betreft het plaveisel een restant van een stookplaats, hoewel hier geen concrete aanwijzingen voor zijn gevonden, zoals as of een verbrande laag.

Poeren aangeloeft deel voorhuis (S9, S10, S11, S12, S13, S14, S26)

Aan de westzijde van het voorhuis is parallel aan de zijgevel een rij poeren aangetroffen (zie afb. 50). Hier hebben stijlen opgestaan die het dak aan deze zijde ondersteunden. Tussen de stijlen en de oostelijke zijgevel was sprake van een aangeloeft deel, waarbinnen zich onder meer bedsteden en de bakkamer met regenwaterkelder bevonden. Er is sprake van drie duidelijke poeren, erbij liggen wat ondiepe funderingen. Op deze funderingen hebben waarschijnlijk houten wanden gestaan. De sporen zijn wat betreft bakstenen en diepte erg wisselend, wat erop wijst dat in de loop van de tijd funderingen zijn vernieuwd.

Poer S13 was ongeveer 50 bij 45 cm en zes steenlagen hoog (bovenkant -0,61 NAP). Hij was gemaakt van roze bakstenen met formaat 18x8,5x4 cm. Er zijn geen aanwijzingen dat het om hergebruikte bakstenen gaat. Vermoedelijk dateert het spoor van de bouw van het langhuis. Alleen bij de bovenste laag bakstenen was mortel toegepast.

Ongeveer 1,9 meter ten zuiden hiervan bevond zich een tweede poer (S12). Deze was zes steenlagen hoog (bovenkant op -0,60 NAP) en gemaakt van brokken van rode en gele bakstenen met mortelresten. Het gaat dus om hergebruikte bakstenen. De bakstenen waren los gestapeld, zonder mortel.

Op 1,9 meter ten zuiden daarvan is een kleine fundering van 50 bij 20 cm gevonden (S11). Deze was slechts twee steenlagen hoog (bovenkant op -0,57 NAP) en gemaakt van brokken van rode en roze bakstenen (?x9x4 cm). Ten westen hiervan lagen twee bakstenen (S14), maar mogelijk betreft dit los puin. De sporen lagen in het verlengde van schoorsteenfundering S2. Op deze plek heeft een scheidingswand of -muur gestaan tussen het voorhuis en de verwarmde kamer in.

Circa 1,9 meter ten zuiden daarvan lag een fundering (S26) die later deels lijkt te zijn weggebroken bij de bouw van poer S10. S26 was 55 cm breed en nog slechts één steenlaag hoog. Zij was gemaakt van rode bakstenen (19x9,5x4,5 cm). Hierop zijn geen mortelresten gezien, wat erop kan wijzen dat het primair toegepast bouw materiaal is.

Ernaast lag poer S10, die 40 bij 45 cm groot was (bovenkant op -0,60 NAP, zie afb. 37). Hij was twaalf steenlagen hoog. De bovenste zes lagen waren van gele bakstenen (18,5x8,5x4 cm), eronder waren brokken van rode bakstenen toegepast (?x9x4 cm). Alleen de bovenste twee lagen waren gemetseld met mortel. Halverwege tussen poer S10 en de voorgevel lag nog een klein fundamentje (S9) van slechts één steenlaag.

Fundering houten vloer (S28)

Tegen de binnenzijde van de oostelijke zijgevel zijn drie bakstenen gevonden, op 85 tot 95 cm uit elkaar (bovenkant op -0,57 NAP). Hier hebben vermoedelijk vloerbalken op gelegen, wat betekent dat de verwarmde kamer een houten vloer heeft gehad. De westzijde van de balken zal op de fundering van de kasten/bedsteden binnen het aangeloeft deel hebben gelegen. Elders in de ruimte zijn geen poertjes van een houten vloer aangetroffen.

Mestgoot koeienstal (S30, S31, S32, S81)

De mestgoot, die tot in de 20ste eeuw in gebruik was, was nog grotendeels intact in de bodem aanwezig (afb. 61 t/m 63). Zij bestond zoals gebruikelijk uit twee lage muurtjes met een rollaag (bakstenen op hun kant) aan de bovenzijde (S31 en S32). Ertussen lag een verdiepte vloer van 62 cm breed (S30).

Afb. 61. De mestgoot, gezien richting het zuiden.

Afb. 62. De mestgoot, gezien richting het noordwesten.

De goot was in de tijd van de langhuisstolp ruim 11 meter lang, maar was in een eerdere periode, namelijk de tijd van het langhuis, slechts ruim 5 meter lang. Van deze oudste fase is waarschijnlijk nog een deel van de mestgoot bewaard gebleven, namelijk S81 (afb. 64). Dit betrof een plaveisel van 1,30 meter breed en twee steenlagen hoog, gemaakt van brokken van rode en gele bakstenen (bovenkant op -0,95 NAP). Hier waren mortelresten op aanwezig, wat betekent dat het om hergebruikte bakstenen gaat. S81 is aangetroffen ten noorden van achtergevel S52, dus binnen de contour van het langhuis. De lage muurtjes S31 en S32 waren op dit plaveisel gebouwd. Op S81 lag een laag zand en schelpgruis van 20 cm dik. Hierop bevond zich een laag bakstenen, waarop oorspronkelijk vermoedelijk plavuizen hebben gelegen. Zij waren tot aan achtergevel S52 van het langhuis niet meer aanwezig, in plaats daarvan was een dunne laag beton op de bakstenen gestort.

Afb. 63. De vloer van blauwbakken in de mestgoot, gezien richting het noorden.

Afb. 64. Onderin vloer S81, erop muren S31 (links) en S32 (rechts). Tussen de muren in vloer S30.

Afb. 65. Dwarsdoorsnede van de mestgoot ten zuiden van achtergevel S52.

Twee muntjes komen mogelijk onder S81 vandaan: een duit van Overijssel uit 1764 en een duit van Gelderland uit 1740.⁵⁵

Ten zuiden van achtergevel S52 was de mestgoot op een andere manier opgebouwd: aan weerszijden muur S31 en S32 en daarbinnen drie lagen bakstenen (diverse rode en gele bakstenen en harde kalkmortel) met erop een laag grijze plavuizen (22x22x3,5 cm, afb. 65). Hier was dus geen sprake van een ophogingslaag met zand onder de plavuizen. De goot liep schuin af richting het zuiden, zodat urine en vloeibare mest naar buiten liep. De onderkant van de goot lag ter hoogte van muur S52 op -0,91 NAP, aan de zuidzijde was dit -1,03 NAP.

De lage muurtjes aan weerszijden van de mestgoot waren niet op dezelfde manier opgebouwd. Op de lage muur aan de westzijde (S31) stonden de koeien met hun achterpoten, de muur zorgde ervoor dat de koeien geen grond van de koestand in de goot traptten. Deze muur moest daarom vrij breed en stevig zijn. Het spoor was 36 cm breed en bestond aan de uiterste zuidzijde uit twaalf lagen baksteen onder de rollaag (bovenzijde rollaag op -0,40 NAP). De muur was gemaakt van gele en rood/gele (gele bakstenen met rode bloes) bakstenen en harde mortel. Gemeten vanaf de vloer van de mestgoot was de muur 45 cm hoog. De muur aan de oostzijde (S32) was 28 cm breed en gemaakt van rode en gele bakstenen en kalkmortel. De rollaag aan de bovenzijde was van gele bakstenen (dezelfde als bij muur S31), de bovenzijde hiervan lag halverwege op -0,45 NAP. De lage muurtjes aan weerszijden van de mestgoot zijn vermoedelijk bij de vergroting van het langhuis naar langhuisstolp gemaakt.

Looppad koeienstal en extra stalletje (S19, S20, S33, S57, S58, S59, S69, S78, S79)

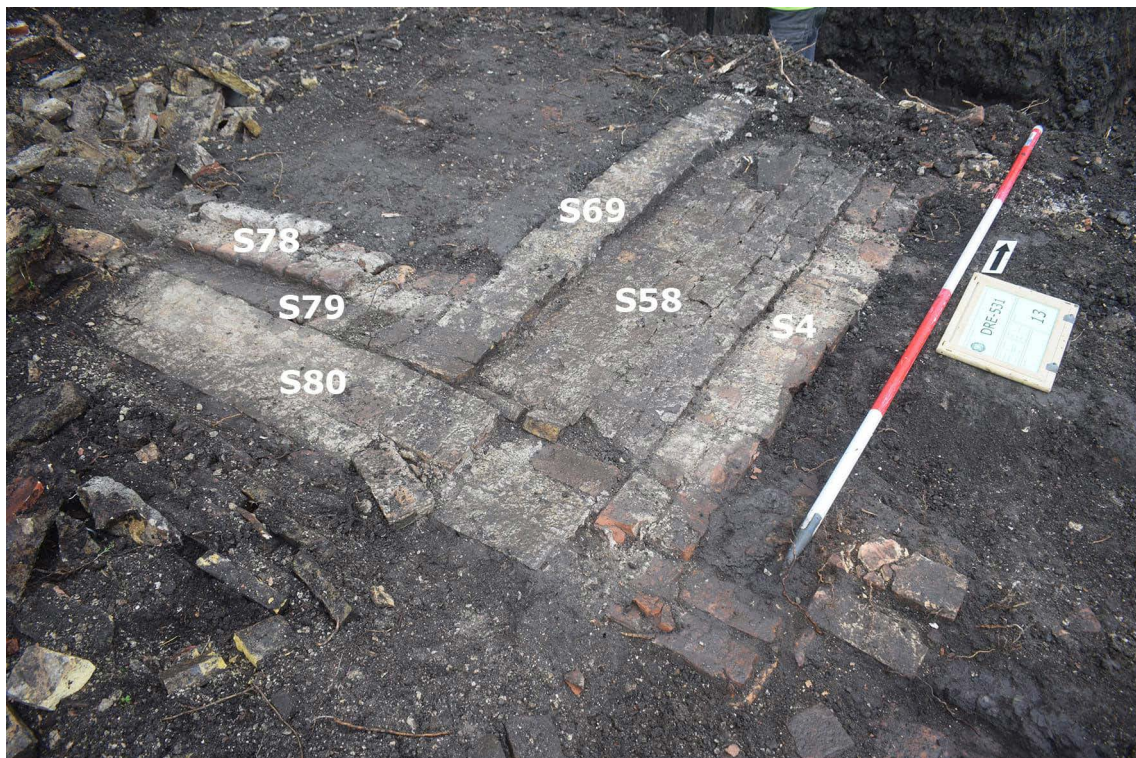
Het looppad in de koeienstal was grotendeels gemaakt van gele bakstenen (17x8,5x3,5 cm) op hun kant (S33, zie afb. 42, 61 en 62). Zij lagen niet in het zand, maar waren gemetseld op een laag plat liggende gele bakstenen. Aan weerszijden was sprake van een rand van één of twee haaks liggende bakstenen. De vloer dateert vermoedelijk van de verbouwing van langhuis naar langhuisstolp.

Aan de noordzijde van de koeienstal was de vloer uitgevoerd met blauwbakken (S19, 22x22x3,5 cm, afb. 66). De bovenzijde van de plavuizen lag op -0,52 NAP. De vloer was gelegd op een laag plat liggende bakstenen en is over schoorsteenfundering S75 en stookplaats S76 heen gelegd. Het is niet helemaal duidelijk wanneer de plavuizen vloer is gemaakt, maar waarschijnlijk in de loop van de 19de eeuw of bij de herbouw in 1900.

55 V32.

Afb. 66. Noordzijde van het looppad met bakstenen op hun kant (S33) en vloer van blauwbakken (S19).

Afb. 67. De mestgoot van het staltje in de oudste fase.

Aan de zuidzijde van het looppad bevond zich een klein extra stalletje (afb. 67). Hier stond waarschijnlijk jongvee, want de dieren hadden aanvankelijk slechts een koestand van 1,3 meter lang. Aan de oostzijde bevond zich een mestgoot van 45 cm breed, gemaakt van twee lagen brokken van rode en gele bakstenen (S58, vloer op -0,74 NAP). Dit stond in verbinding met een smal gootje langs de achtergevel, dat aansloot op de mestgoot van de grote koeienstal (S79). Langs mestgoot S58 bevond zich een steens muurtje van drie steenlagen hoog, gemaakt van gele bakstenen (18x8,5x3,5 cm). Haaks hierop, langs gootje S79, lag een steens muur van brokken van rode bakstenen (S78). Nog maximaal vier baksteenlagen waren aanwezig (bovenkant op -0,71 NAP). In het stalletje konden waarschijnlijk twee dieren staan.

Op zeker moment, vermoedelijk bij de herbouw in 1900, is het stalletje vernieuwd en iets vergroot (afb. 68). De breedste mestgoot is hierbij grotendeels dicht gebouwd met een muur met rollaag aan de bovenzijde (S57). Hij was gemaakt van rood/gele bakstenen met formaat 18x8,5x3,5 cm). Hierdoor was de koestand nu 1,9 meter lang. Aan de oostzijde resteerde nu slechts een gootje van 10 cm breed (S58). De goot langs de achtergevel werd opgeheven en in plaats daarvan verliet urine en gier de goot via een gat in de achtergevel. Op deze plek is na het buiten gebruik stellen van het stalletje een kei gelegd, om het gat af te dichten. De vloer van het stalletje bestond aanvankelijk uit blauwbakken op twee lagen bakstenen. Later is er een laag beton van 6 cm dik op gelegd.

Koestand koeienstal (S34, S36, S37, S38, S39, S60, S61)

Op de plek waar de koeien hebben gestaan, zijn diverse sporen gevonden. Ook is de bodemopbouw op deze plek bestudeerd en zijn vondsten verzameld.

Afb. 68. De mestgoot van het stalletje in de latere fase.

Afb. 69. Verharding binnen de zuidzijde van de koestand, namelijk bakstenen op hun kant (S36) en grote plavuizen van natuursteen (S38). Helemaal in de hoek fundering S39 van een schoorsteen.

In de eerste plaats zijn twee kleine poeren teruggevonden, waarop de zogenaamde koestijlen hebben gestaan (S60 en S61). Zij lagen langs de rollaag waar de koeien met hun achterpoten op stonden. De stijlen droegen het dak aan deze zijde van de stolpboerderij: buiten de stijlen was sprake van een stuk stal met een flauwere dakhelling, oftewel een aangelofd deel. Tegen de koestijlen waren bovendien schotten bevestigd en tussen de schotten stonden steeds twee koeien in. De twee poertjes waren 25 bij 25 cm en 20 bij 20 cm groot en gemaakt van roze/rode bakstenen met formaat $9 \times 4/18 \times 8,5 \times 4,5$ cm en kalkmortel. Van poer S60 resteerde nog vier steenlagen (bovenkant -0,57 NAP), van poer S61 waren nog zeven steenlagen aanwezig (bovenkant -0,43 NAP). In beide gevallen ging het metselwerk recht naar beneden, er was geen sprake van versnijdingen. De poertjes moeten zijn gemaakt ná vergroting van het langhuis tot langhuisstolpboerderij. Een derde poer van een koestijl is gevonden na afloop van de opgraving, aan de uiterste zuidzijde van de koeienstal (gestippeld aangegeven op de tekening, locatie bepaald op basis van foto's).

Aan de noordzijde van de koestand lag een vloer van groen en geel geglaazuurde plavuizen met formaat $16 \times 16 \times 2,5$ cm (S34, zie afb. 49). Zij waren vrij rommelig gelegd, de bovenzijde lag op -0,38 NAP. Er lag ook een grote plavuis van natuursteen (30×30 cm). Aansluitend volgde een verharding met gele klinkers ($17 \times 7,5 \times 3,5$ cm) op een laag schelpgruis (S36). Aan de zuidzijde van de koestand was ook een stuk bestrating aanwezig, namelijk rood/gele bakstenen ($18 \times 8 \times 3,5$ cm) op hun kant (S37, afb. 69). Vermoedelijk heeft ertussen ook een bestrating gelegen en was de koestand dus volledig verhard. Deze verharding is waarschijnlijk aangebracht nadat de koeienstal buiten gebruik was gesteld, dus in de 20ste eeuw. In de tijd dat de koeienstal nog in gebruik was, was de koestand waarschijnlijk onverhard.

In de uiterste zuidwesthoek van de boerderij bevond zich een rechthoekige fundering van diverse soorten bakstenen en harde mortel (S39, zie afb. 69). Er lag een ijzeren plaat op. Op deze plek heeft een schoorsteen met haard gestaan, zoals zichtbaar is in de korte film uit de tijd dat de boerderij nog bestond (zie afb. 15). Deze schoorsteen is waarschijnlijk bij de herbouw in 1900 gebouwd. Rond de schoorsteen lag een rommelige verharding van grote natuursteen plavuizen (S38).

Langs de westelijke zijgevel moet een drinkgoot voor de koeien hebben gelegen, maar hier is niets van teruggevonden. Mogelijk is de goot in de 20ste eeuw al gesloopt op het moment dat de waterleiding werd aangelegd, waarna drinkbakjes aan de muur zijn opgehangen. Tegen de binnenzijde van de noordmuur van de koeienstal bevond zich een loden pijp, wat waarschijnlijk een restant van de oudste waterleiding is.

Ongeveer halverwege de koestand is de bodemopbouw bestudeerd en zijn vondsten verzameld uit de ophogingslagen. De locatie bevindt zich binnen de contouren van het langhuis. De koestand ligt hoger dan het looppad in de koeienstal, waardoor op deze plek is opgehoogd bij de bouw van de stal.

Vanaf de onderkant van muur S86 (op circa -1,32 NAP), de westelijke zijgevel van het langhuis, bevond zich tot -0,90 NAP een laag van grijze klei met scherven keramiek daarin.⁵⁶ De keramiek hieruit dateert uit de 17de en eerste helft van de 18de eeuw. Bijzonder is een fragment van Portugese faience (V46-C01, zie afb. 98). Uit dezelfde laag komt een bijzondere munt, namelijk een koperen 1 öre-munt uit 1719 (V46-M01, zie afb. 105). De ophogingslaag is waarschijnlijk in de eerste kwart van de 18de eeuw opgeworpen en dit geeft vermoedelijk een goede indicatie van de bouw van het langhuis. Op de grijze kleilaag lagen drie dunne laagjes zand met schelpgruis. Hieruit komen fragmenten keramiek uit de eerste helft van de 18de eeuw.⁵⁷ Bovenin lag een vlekkerige laag van donkergrijze klei met bovenin een laag schelpgruis. De bovenkant hiervan lag op ongeveer -0,75 NAP. In alle lagen waren opvallend veel ijzeren nagels aanwezig. Aan de noordzijde van de koestand is onder de hier gelegen plavuizen (S34) een duit van West-Friesland uit 1739 gevonden.⁵⁸ In de duit was een vierkant gat van een ijzeren nagel aanwezig, wat betekent dat de munt ergens tegenaan gespijkerd heeft gezeten. Dit soort munten met vierkant gat worden vaker aangetroffen, maar de reden voor het doorboren is nog niet duidelijk. De zandlaagjes werden doorsneden door de insteek van muur S35, die waarschijnlijk dateert van de herbouw in 1900.

Waterput (S51)

Binnen de koeienstal lag een ronde bakstenen waterput (afb. 70 en 71). De put is waarschijnlijk al bij de bouw van het langhuis gemaakt en lag toen tegen het midden van de achtergevel aan. Dit is een locatie waar ook bij andere langhuizen een waterput aanwezig is of was, namelijk bij Oosterleek 39 (langhuis Balk) en Zuideruitweg 32 in Wijdenes.⁵⁹ Het grondwater in de put was bestemd als drinkwater voor de koeien in de winterperiode dat zij op stal stonden. Er heeft waarschijnlijk een pomp op gestaan.

De put was volledig in baksteen opgetrokken, waarvoor diverse soorten rode en gele bakstenen waren gebruikt, waarvan een deel met mortelresten. Het gaat waarschijnlijk in alle gevallen om hergebruikte bakstenen. De bakstenen waren zoals gebruikelijk gestapeld zonder mortel. De diameter van de put bedroeg ongeveer 1 meter (bovenkant op -1,00 NAP). De bovenzijde was enigszins uit verband en daardoor ovaal. Onder de bakstenen wand lagen enkele korte stukken plank van naaldhout. De onderkant hiervan lag op -3,08 NAP. De bovenkant van de natuurlijke bodem (zeeklei) lag op deze plek op -1,75 NAP, wat betekent dat de put 1,33 meter in de natuurlijke bodem was ingegraven.

56 V46.

57 V44.

58 V43.

59 Beide nog niet gepubliceerd.

Afb. 70. Waterput S51 in vlak 1. Links ervan ligt fundering S52.

Afb. 71. Zijaanzicht van waterput S51.

Afb. 72. Stukken hout die als fundering onder waterput S51 lagen.

Afb. 73. Natuurstenen rand van een regenwaterkelder, afkomstig uit de vulling van waterput S51.

Afb. 74.
Regenwaterkelder S15.

Afb. 75. Vloer van blauwbakken binnen de regenwaterkelder.

Van de stukken plank onder de bakstenen putwand zijn zes stukken nader bekeken (afb. 72). Zij waren allemaal van naaldhout en 24 tot 30,5 cm breed en 2 tot 3 cm dik. De meeste stukken beschikten over te weinig jaarringen voor dendrochronologisch onderzoek. Eén stuk is onderzocht, maar dit heeft geen datering opgeleverd.⁶⁰

De put was opgevuld met baksteenpuin, stukken hout. Er kwam ook plastic bloempotten, een natuurstenen plavuiz, de putrand van een waterkelder en een emaille pan uit. De put is waarschijnlijk pas bij de sloop van de boerderij rond 1980 dichtgestort. De rand van de waterkelder is vermoedelijk afkomstig van waterkelder S15, die vlakbij ligt. De rand was van natuursteen, 71x71x 5 cm groot en had een rond gat met diameter van 29 cm (afb. 73). Enkele fragmenten aardewerk uit de vulling van de put dateren uit de 17de/18de eeuw en zullen met de dempingsgrond zijn meegekomen.⁶¹

Regenwaterkelder (S15)

Binnen het aangeleefd deel van het voorhuis lag een kleine regenwaterkelder (afb. 74). Regenwaterkelders zijn ondergrondse bakstenen bakken waarin regenwater van het dak werd opgeslagen. Dit was het schoonste water dat men had en werd bijvoorbeeld gebruikt om te drinken en koken.

De waterkelder was 1,40 meter lang en minimaal 1,06 meter breed. De vierkante opbouw met toegang tot de put heeft in de zuidwesthoek gezeten. De halfsteens keldermuren waren zoals gebruikelijk gemaakt van hard gebakken gele bakstenen (17,5x7x3,5 cm) en trasmortel. Van een groot deel van de kelder was het tongewelf nog intact (bovenkant op -0,41 NAP). Tegen de zijanten bevonden zich enkele kleine steunberen. De kelder was opgevuld met grond en fragmenten van grijze Oud-Hollandse dakpannen.

⁶⁰ Zie bijlage dendrochronologisch onderzoek.

⁶¹ V41.

Afb. 76. Beschilderde wandtegels uit de 17de eeuw tegen de kelderwand (V35-BK01).

In de grond zaten drie scherven, waaronder een stuk van een bord van Regout (Maastricht) uit de eerste helft van de 20ste eeuw.⁶² Waarschijnlijk is de kelder pas bij afbraak van de boerderij in de 20ste eeuw opgevuld. Op de bodem van de kelder lag een vloer van grijze ongeglazuurde plavuizen, zogenaamde blauwbakken (22x22 cm, op -1,67 NAP, afb. 75). Tegen de onderkanten van de wanden bevonden zich wat wandtegels. Het ging met name om onbeschilderde wandtegels (witjes, 12,8x12,8x0,7 cm), maar er zat ook één beschilderde tegel uit de periode 1625-1650 tussen (afb. 76). Opvallend is dat de onderkant van de wandtegels niet zichtbaar was door de vloer van blauwbakken. Dit wijst erop dat deze vloer pas later, bijvoorbeeld in de 19de eeuw, in de kelder is gemaakt.

De onderkant van de bakstenen vloer van de waterkelder bevond zich op -2,00 NAP. Daaronder lagen planken van naaldhout naast elkaar (afb. 77). Dit is gebruikelijk bij regenwaterkelders: er werd een plankier gemaakt van planken en daarop werd de regenwaterkelder gebouwd. Het hout was in slechte staat van conservering en is daarom niet bemonsterd.

Het valt niet goed te zeggen wanneer de regenwaterkelder is gebouwd, maar dit kan goed al bij de bouw van het langhuis zijn gedaan.

62 V34.

Afb. 77. Planken van naaldhout onder de waterkelder.

Afb. 78. Poer S27.

Afb. 79. Poer S29.

Afb. 80. Poer S68.

Vierkantpoeren en wanden rond hooiberg (S27, S29, S48, S49, S54, S55, S56, S68, S82)

Alle vier vierkantpoeren van de stolpboerderij zijn teruggevonden. Op deze vierkante bakstenen fundamente stonden de houten stijlen van het vierkant. Binnen het vierkant bevond zich de hooiberg. Op basis van de vierkantpoeren kan worden gezegd dat de afmetingen van het vierkant ongeveer 4,75 meter (oost-west) bij 5,10 meter (noord-zuid) bedroegen.

De hooiberg werd aan alle vier zijden van de omliggende ruimtes gescheiden door middel van een houten wand. Deze wand stond op een lage bakstenen muur, de plint, en hiervan zijn funderingen teruggevonden. Normaal gesproken staat de houten wand tegen de vierkantstijlen aan, maar bij de stolp in Oosterleek is de wand aan de westzijde van de hooiberg ongeveer 80 cm meer naar buiten geplaatst. Het voordeel hiervan was dat de opslagcapaciteit werd vergroot. Door deze vergroting was de hooiberg circa 5,10 bij 5,65 meter.

Alle vier vierkantpoeren zijn gemaakt met dezelfde bakstenen, namelijk rode bakstenen met formaat 18-19x9x4-4,5 cm. De bakstenen dateren uit de 17de eeuw. Er zijn met name halve bakstenen toegepast, wat erop wijst dat het hergebruikt bouwmateriaal is. Deze bakstenen waren ook toegepast in funderingen S50 en S52, die uit de fase van het langhuis dateren. De bakstenen uit een oude fase lijken dus te zijn hergebruikt bij een verbouwing.

Poer S27 was aan de bovenzijde 30 bij 30 cm, de onderkant was 52 cm breed (bovenkant -0,50 NAP, afb. 78). Het fundament was nog elf steenlagen hoog en gemaakt van brokken van rode bakstenen met formaat 19x9x4-4,5 cm. De bovenste drie lagen waren gemetseld met mortel, hieronder waren de bakstenen los gestapeld (onderkant op -1,07 NAP).

Poer S29 was aan de bovenkant ongeveer 45 bij 45 cm (bovenkant -0,67 NAP, afb. 79). De onderkant was 70 cm breed (op -1,07 NAP). Er resteerden nog acht steenlagen, gemaakt van rode bakstenen met formaat 19x9x4 cm. De bovenste vijf lagen waren gemetseld met harde mortel en lijken op zeker moment nieuw te zijn opgemetseld. Vermoedelijk is dit in 1900 gedaan, bij de herbouw van de boerderij. Bij het blootleggen van de poer zijn wat scherven keramiek verzameld uit de periode 1650-1725.⁶³

Poer S68 kwam pas in vlak 2 tevoorschijn, de bovenkant was ongeveer 40 bij 40 cm (bovenkant -0,81 NAP, afb. 80). Er resteerden nog acht steenlagen, gemaakt van rode bakstenen met formaat 18x9x4 cm. Het waren vooral halve bakstenen, wat wijst op hergebruik van bouwmateriaal. Alleen bij de bovenste laag was gemetseld met mortel. De onderkant was 65 cm breed en lag op -1,11 NAP.

63 V10.

Van poer S82 was de bovenzijde verstoord bij het verwijderen van een boom voorafgaand aan de opgraving. Het was gemaakt van rode bakstenen (formaat 18x8,5x4 cm), die los waren gestapeld. Van het spoor zijn verder geen gegevens gedocumenteerd.

Tussen de noordelijke vierkantpoeren bevond zich fundering S49. Deze was grotendeels gemaakt van dezelfde bakstenen als de vierkantpoeren, namelijk rode bakstenen met formaat 17,5x8,5x4 cm (bovenkant op -0,55 NAP). De muur was aan de onderkant ongeveer 30 cm breed (anderhalf steens). Nog maximaal vier steenlagen resteerden, de bovenste lagen waren gemetseld met mortel. De oostzijde van S49 (ten oosten van S52) was gemaakt van diverse rode en gele bakstenen met mortelresten, oftewel hergebruikte bakstenen. Dit deel van de fundering lijkt nieuw te zijn gemaakt in 1900 bij de herbouw.

Van de muur tussen de oostelijke vierkantpoeren is slechts een deel van de fundering teruggevonden (S48). De rest van het spoor is verstoord door het verwijderen van boomstronken voorafgaand aan de opgraving. De fundering was steens breed, nog twee lagen hoog en gemaakt van rode bakstenen met formaat 18,5x8,5x4 cm (bovenkant op -0,78 NAP). Op de bakstenen waren mortelresten aanwezig, wat aangeeft dat het hergebruikt materiaal is.

Ook van de fundering tussen de zuidelijke vierkantpoeren was na het verwijderen van de bomen nog slechts een deel aanwezig (S56). De fundering was steens breed, nog twee steenlagen hoog (bovenkant -0,74 NAP) en gemaakt van diverse rode en gele bakstenen en kalkmortel. Er waren onder meer rood/gele (mengkleur) bakstenen toegepast met formaat 21x10,5x5 cm. De muur stond op een laag schelpgruis.

Aan de westzijde van de hooiberg bevond zich een fundering buiten de hooiberg doorliep en de koeienstal over de volledige lengte afscheidde van de andere ruimtes. De fundering was maximaal 30 cm breed en vijf lagen hoog (S54 en S55). Het spoor was gemaakt van diverse rode en gele bakstenen.

Achterzijde stolp (S1, S4, S6)

Aan de achterzijde van het stolpdeel bevond zich een ruimte waarvan de functie niet direct duidelijk is. Meest aannemelijk is de ruimte in ieder geval werd gebruikt als zomerwoning: gedurende de zomermaanden werd hier gewoond en gekookt. Daarnaast is het aannemelijk dat hier kaas werd gemaakt. In de zuidoosthoek van de boerderij was een paardenstal aanwezig. De sporen die zijn gevonden, dateren waarschijnlijk van de herbouw in 1900.

Tegen de koeienstal aan bevond zich een ongeveer vierkante fundering van 1,9 bij 1,8 meter groot (S4, afb. 81). In vlak 2 leek de fundering onderdeel uit te maken van de achtergevel. De fundering was zes steenlagen hoog (bovenkant -0,56 NAP). De onderste drie lagen waren van rode bakstenen (18x8,5x4 cm) en zonder mortel gestapeld. Daarop bevonden zich drie lagen van verschillende rode en gele bakstenen die waren gemetseld met kalkmortel.⁶⁴ Binnen de structuur bestond de bodem uit bruine zandige klei met schelpgruis, brokjes baksteen en brokjes steenkool. Scherven uit deze grond dateren uit de periode 1750-1825.⁶⁵ Tegen de achtergevel lag, binnen S4, een rommelig spoor van rode machinale bakstenen en onderin gele bakstenen (S6). Hierin zijn fragmenten gevonden van een roodbakkende afvoerbuiss, die aan de binnenzijde is geglazuurd (afb. 82).⁶⁶ In de buis lijkt een knik te zitten. De buis wijst erop dat op deze plek een afvoer aanwezig was. De functie van de vierkante structuur met afvoer is onzeker. Mogelijk lag op de fundering een planken vloer en was hier een klein aanrecht met gootsteen aanwezig, die werd gebruikt als zomerkeuken en voor het maken van kaas. Op de houten vloer stond mogelijk ook een tafel en stoelen, zodat een soort verhoogd zitgedeelte in de zomerwoning ontstond.

64 Gele bakstenen 18x8x3,5 cm; rode bakstenen 22x11x3,5 cm/18x9x3,5 cm.

65 V11.

66 V7.

Afb. 81. Fundering S4.

Afb. 82. Fragment van een roodbakende afvoerbuis (V7-BK01).

Rond fundering S4 lag een bestrating van gele bakstenen (18-19x8,5-9x4 cm) op hun kant (S1, afb. 83). Het ging om relatief zachte gele stenen, geen klinkers. Zij lagen op een laag schelpgruis van 5 cm dik. De bovenkant van de vloer lag op -0,56 tot -0,62 NAP. De stenen lagen in noord-zuid richting, maar langs de randen haaks hierop. Onder het straatwerk is een munt gevonden, namelijk een halve Willemcent uit de periode 1819-1877.⁶⁷ Dit betekent dat de bestrating van de herbouw in 1900 dateert.

67 V2.

Afb. 83. Bestrating S1.

Afb. 84. Op de voorgrond bestrating S42-S43 van blauwe klinkers. Op de achtergrond bestrating S1 van gele bakstenen.

Sporen in de dars (S42, S43)

Binnen de dars, gelegen aan de oostzijde van het stolpdeel, lag een vloer van gele klinkers op hun kant (16,5-17x7,5x3,5 cm, bovenkant -0,65 NAP). De klinkers lagen op een laag schelpgruis. Er is bewust gekozen voor een bestrating met klinkers, omdat zij het gewicht van de volgeladen hooiwagen moesten dragen. Vanuit de dars werd het hooi in de hooiberg gebracht.

In de zuidoosthoek van de stolp was een afwijkende bestrating aanwezig (S43, afb. 84). Hier lagen harde blauwe klinkers in oost-west richting (bovenkant op -0,68 NAP), met haaks erop een strook blauwe klinkers van ongeveer 50 cm breed. Deze strook lag enigszins hol, wat duidelijk maakt dat het de goot van een paardenstal is. De harde klinkers zijn bewust gekozen, zodat zij niet braken onder de zware paardenhoeven. Hier bevond zich dus een paardenstal. De paardenstal liep waarschijnlijk door tot de achtergevel en was dan 2,4 meter breed. Er zal plaats zijn geweest voor twee paarden. Tegen de oostelijke zijgevel zal een verhoogde voedertrog hebben gestaan, maar hier is niets van teruggevonden. De bestrating van de veronderstelde zomerwoning/kaasmakerij en de dars (zie onder) sloot aan op de paardenstal, wat betekent dat er sprake was van een open verbinding. Rond de paardenstal stonden dus geen wanden of muren.

Afb. 85. Pad naar de darsdeuren S5, gezien richting het zuiden.

Afb. 86. Detail van pad S5.

Pad naar de darsdeuren (S5, S44)

Op de locatie van fundering S45 hebben de darsdeuren gezeten. Vanuit de deuren was een verhard pad aanwezig richting de straat. Het deel direct aansluitend aan de darsdeuren was gemaakt van gele klinkers op hun kant (S44). Ten noorden daarvan lag een rommeligere bestrating, gemaakt van brokken van rode en gele bakstenen en brokken van rode en grijze plavuizen (S5, bovenkant op -0,59 NAP, afb. 85 en 86). Hier en daar lagen ook grote plavuizen van natuursteen. Het pad is gemaakt voor de hooiwagen, die vanuit de dars naar het hooiland moest. Uit de grond óp het pad komen scherven uit de 18de en 19de eeuw.⁶⁸

Sporen achter de boerderij (S7, S22, S23, S24, S25)

Achter de stolpboerderij, aan de westzijde, zijn diverse sporen gevonden. Het gaat om resten van een schuur, in West-Friesland aangeduid als boet, die hier heeft gestaan en die in het jaar 1900 is gebouwd. Deze schuur is zichtbaar op de filmbeelden uit de 20ste eeuw (zie afb. 15). Volgens buurtbewoners werd de schuur onder meer gebruikt voor het schoonmaken van melkbussen. De schuur is niet volledig blootgelegd, omdat deze buiten de toekomstige bouwcontour ligt.

Van de schuur is een deel van de noordgevel gedocumenteerd (S23, afb. 87). Deze steens muur was gemaakt van rode bakstenen (22x11x5,5 cm) en daarop gele bakstenen. Binnen de schuur lag, in ieder geval aan de zuidzijde, een vloer van grijze plavuizen (S24, blauwbakken, 22x22 cm). Bij het verwijderen van de sporen is een mestgoot in de schuur gezien, die was opgevuld met beton. Ook is op dat moment vastgesteld dat de westgevel en westzijde van de zuidgevel van de schuur was gebouwd op een plank (afb. 88).

Afb. 87. Vloer van blauwbakken (S24) binnen de schuur. Tussen de schuur en stolp ligt bestrating S7 van gele bakstenen.

68 V5.

Afb. 88. Plank onder de westelijke gevel van de schuur.

Afb. 89. Huidplank van een schip, hergebruikt als funderingsplank voor de schuur.

Afb. 90. Ronde houten pen in de huidplank, met daarin een vierkant wigje.

Hier is een deel van geborgen, namelijk een eikenhouten plank van 101 cm lang, 26 cm breed en 4 cm dik (afb. 89 en 90).⁶⁹ In de plank waren vijf pengaten en één houten pen aanwezig. Dit maakt duidelijk dat het om een hergebruikte huidplank van een schip gaat. De huidplank werd verbonden met de spanten met ronde houten pennen. De enige overgebleven pen was van naaldhout, met daarin een vierkante wig van eikenhout. De huidplank had te weinig ringen voor dendrochronologisch onderzoek. De westzijde van de schuur stond in de slootkant en is daarom waarschijnlijk zwaarder gefundeerd.

Direct ten zuiden van de schuur bevond zich de vierkante opening (42 bij 64 cm) van een regenwaterkelder. Hierin werd het regenwater van de schuur in opgevangen. Het tongewelf lag ten zuiden van de opening, in noord-zuid richting. De waterkelder is nooit opgevuld met grond, er stond nog water in. Hiernaast lag er wat puin in en verblikken. De kelder is niet verder onderzocht.

Tussen de schuur en de achtergevel van de stolpboerderij lag een straatje van gele klinkers op hun kant (S7, 16x7x4 cm). Bij het blootleggen van de bestrating zijn wat fragmenten van wandtegels gevonden uit de 17de en eerste helft van de 18de eeuw.⁷⁰

Tussen dit straatje en de achtergevel van de boerderij lag een goot van bakstenen (S25).

69 M2.

70 V8.

4.4 Materiële cultuur

Tijdens de opgraving is vondstmateriaal verzameld. Veel vondsten kunnen niet aan een specifieke context worden verbonden, maar zijn bij de aanleg van een vlak of op de stort verzameld. Het gaat met name om keramiek, bouwkeramiek en metaal.

4.4.1 Keramiek

De keramiek dateert met name uit de 16de tot en met 19de eeuw. Het materiaal uit de 16de en 17de eeuw moet van elders afkomstig zijn, want in deze tijd was er waarschijnlijk nog geen bewoning op het perceel. Mogelijk is dit materiaal afkomstig van een naburig perceel, bijvoorbeeld Oosterleek 39 of 39a. Hier stond in de 16de/17de eeuw al een huis.

In totaal zijn fragmenten van vier kaasvormen aangetroffen.⁷¹ Deze roodbakkende kommen met gat in de bodem zijn gebruikt om kaas te maken in ruwweg de periode 1575-1650. Ze worden vaak gevonden bij opgravingen in dorpen in West-Friesland. Noemenswaardig zijn verder fragmenten van vijf borden en twee kommen van Noord-Hollands slibaardewerk. Dit type rijk versierd aardewerk wordt veel gevonden in West-Friesland en is gemaakt tussen ongeveer 1570 en 1650. Enkele vrij complete stukken zijn een roodbakkende grape uit de periode 1450-1550 (afb. 91) en een oliekannetje van witbakkend aardewerk uit de periode 1550-1650 (afb. 92).

Afb. 91. Vrij complete roodbakkende grape (V49-C03).

Afb. 92. Oliekannetje van witbakkend aardewerk (V47-C01).

Afb. 93. Kan van steengoed met appliques (V49-C01).

Leuk is ook een half complete kan van steengoed met appliques in de vorm van wapenschilden en leeuwen, evenals ingestempelde motieven (afb. 93). Deze kan is gemaakt in het Westerwald in de periode 1600-1675.

71 V18, V21, V34.

Afb. 94. Fragment van een bord uit Montelupo (V18-C01).

Afb. 95. Identiek bord uit de collectie van het Victoria & Albert Museum in Londen.

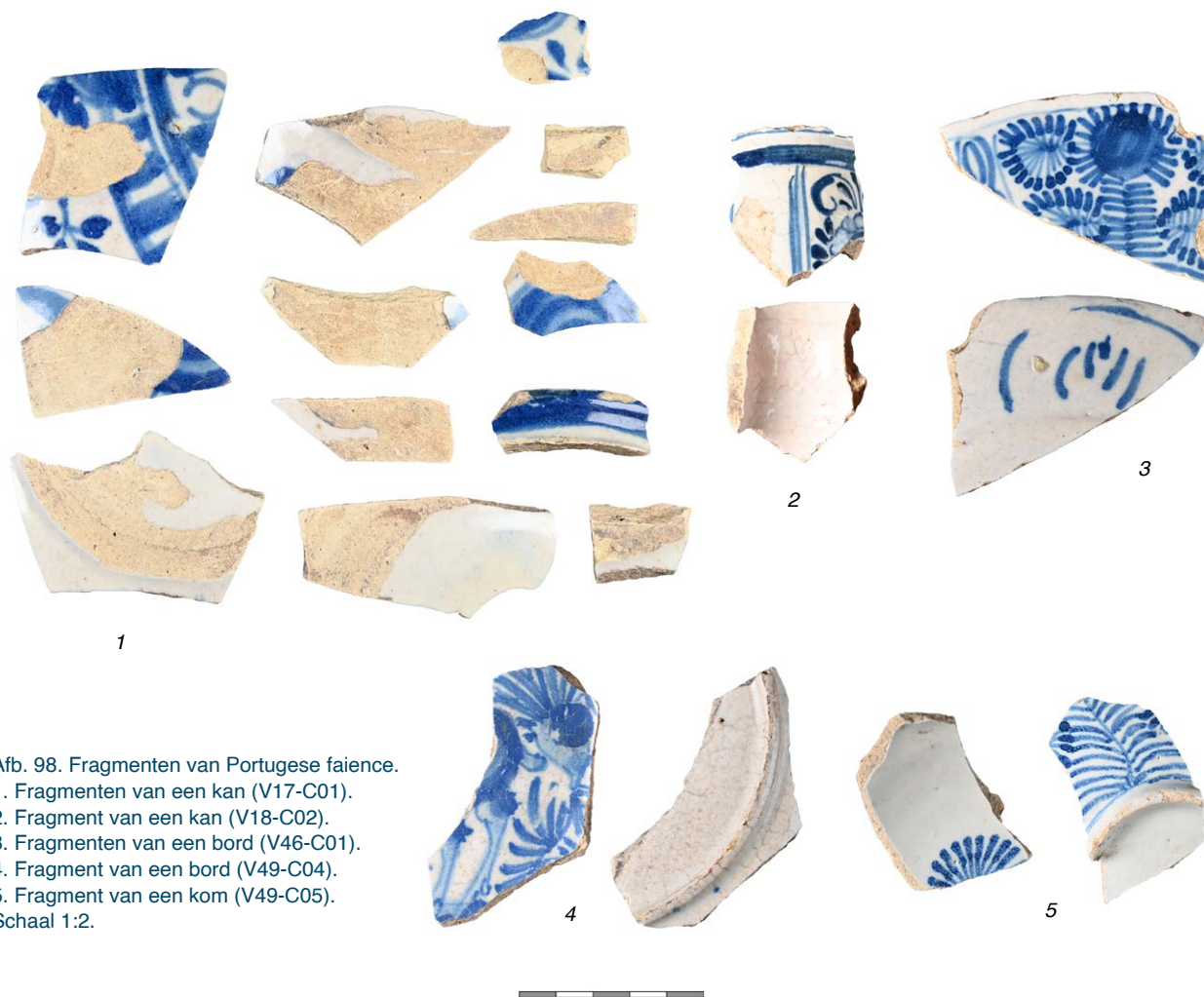
Afb. 96. Een complete voetkom met identiek decor. Collectie Museum Boijmans Van Beuningen.

Afb. 97. Fragment van een voetkom uit Montelupo (V49-C06).

Uit dezelfde periode dateren diverse stukken Portugese en Italiaanse faience. Dit is opvallend, omdat dit soort importkeramiek in de handelssteden vaak wordt gevonden, maar in de dorpen veel minder. In de dorpen tussen Hoorn en Enkhuizen (Hem, Venhuizen, Oosterleek, Wijdenes, Schellinkhout) en enkele dorpen aan de Streekweg (Lutjebroek, Grootebroek, Bovenkarspel) wordt het echter wel opvallend vaak gevonden. Dit hangt samen met het feit dat veel inwoners van deze dorpen werkzaam waren in de (haring) visserij en scheepvaart.

De Italiaanse faience omvat fragmenten van vier objecten. Twee daarvan zijn afkomstig uit Montelupo, namelijk een bord en een voetkom. Van het bord is een identiek exemplaar te vinden in het Victoria & Albert Museum in Londen (afb. 94 en 95). Dit type decor wordt gedateerd in de periode 1550-1600. De voetkom is een meer gangbare vondst voor West-Friesland (afb. 96 en 97). Het is gedecoreerd met polychrome beschildering met bladeren. Van het derde object valt te zeggen dat het een bord was in compendiaro-stijl. De Portugese faience omvat fragmenten van twee kannen, twee borden en een kom (afb. 98).

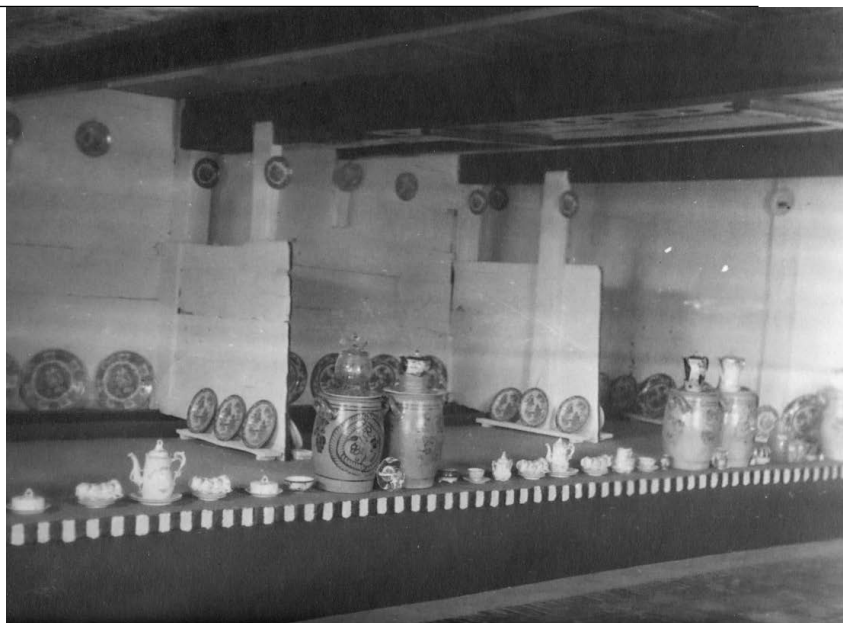

Een leuk object uit de tweede helft van de 18de eeuw is een bord van Nederlandse faience (afb. 99). Het is voorzien van een blauwe beschildering met bloemen. Een mogelijkheid is dat het bord in de zomer is gebruikt om de schoongemaakte en geverfde koeienstal te versieren (afb. 100). Bij het onderzoek zijn veel meer fragmenten van Nederlandse faience gevonden, het gaat om minimaal 57 objecten. Het merendeel is afkomstig van borden en dateert uit de 18de eeuw.

Van Aziatisch porselein zijn alleen fragmenten van kopjes en schoteltjes gevonden. Zij dateren uit de laatste kwart van de 17de eeuw en/of 18de eeuw. In deze periode bezaten de meeste huishoudens theeserviezen van porselein. Meer kostbaar porselein, daterend uit de eerste helft van de 17de eeuw, of borden uit de 18de eeuw, is niet gevonden.

Afb. 100. Versierde zomerstal in een stolpboerderij in Westerklief. Collectie Zuiderzeemuseum.

Afb. 101. Flesje van steengoed, mogelijk gebruikt om stremsel in te bewaren (V49-C02).

Een deel van de keramiek dateert uit de periode 1750-1850, dit is met name achter de boerderij en langs de slootkant ten westen van de stolp gevonden. Hieronder zijn onder meer vier zeer grote roodbakkende kommen, die zijn gebruikt om melk af te romen (r-kom-32). Het worden melkteilen genoemd. De diameter van de kommen bedraagt ongeveer 50 cm, ze hadden twee horizontale oren. Verder zijn bijvoorbeeld twee waskommen met inwendige slibversiering gevonden (r-kom-1). De kommen zijn gemaakt in Friesland. Noemenswaardig zijn verder drie grote roodbakkende potten, zogenaamde perenpotten. Leuk is ook een klein flesje van steengoed (afb. 101). Van dit soort flesjes wordt gedacht dat ze gebruikt zijn om stremsel in te bewaren. Zij werden dus gebruikt bij het kaasmaken.

4.4.2 Wandtegels (C.P. Schrickx)

Bij de opgraving zijn de fragmenten van ongeveer 38 wandtegels aangetroffen, wat een klein aantal is voor een huis of boerderij. Wandtegels werden toegepast in een schouw, langs een plint of in een voorraadkelder. Een schouw bevat al snel honderden wandtegels. De wandtegels zijn verspreid over het terrein gevonden. Er is dus geen sprake van een duidelijke concentratie van tegels, die aan een specifiek spoor kunnen worden gekoppeld.

Opmerkelijk is verder de grote variatie in soorten, decors en datering van de wandtegels. Twee tegels dateren uit het begin van de 20ste eeuw en behoren tot het industrieel aardewerk met een drukdecor in Art Nouveau.⁷² De andere tegels dateren tussen circa 1620/1630 en 1800. Tegels die duidelijk in de 19de eeuw zijn te plaatsen, lijken te ontbreken.

Binnen de tegels kan een verdeling worden gemaakt in tegels in majolica en faience, naar analogie van gebruiksvoorwerpen. De overgang tussen beide soorten ligt rond 1650. In theorie zijn producten van majolica voorzien van glazuur waarin lood is toegepast en voorwerpen van faience van een wit tinglazuur. Bij de tegels zien we bovendien dat de tegels van faience dunner zijn dan die van majolica en dat ze altijd van geelbakkende klei zijn gemaakt, terwijl bij de majolicategels ook rode of roze baksels voorkomen.

Afb. 102a. Twee fragmenten van wandtegels met bloemen (V49-BK01/BK02).

Afb. 102b. Een tegel met een ruiter en ossenkoppen in de hoeken (V8-BK01).

Tot slot is de beschikking bij tegels van faïence vrijwel altijd in blauw of mangaan, terwijl bij majolica ook veelkleurige decors voorkomen. Een strakke indeling is in de praktijk niet altijd te maken.

De interessantste groep zijn de tegels van majolica, waartoe veertien exemplaren worden gerekend. De oudste tegel is voorzien van een bloempot in kwadraat en uitgespaarde hoeken. Deze tegel heeft een dikte van 16 mm en dateert tussen 1600 en 1625. Een andere eenling is een tegel met bloem binnen gekarteld kwadraat en lelies in de hoeken. Een derde eenling is een ornamenttegels, die voorheen ook wel 'Haarlemse stertegel' werd genoemd. Alle drie zijn veelvoorkomende tegels.

Meerdere tegels hebben een voorstelling binnen cirkel en meanders in de hoeken. Bij twee tegels staat centraal een kievitsbloem, bij twee tegels een tulp en bij één tegel een Turkse lelie (afb. 102a).⁷³ De tegels hebben een dikte van 10 tot 12 mm. Ze dateren tussen 1620/1630 en 1650. De kievitsbloem, tulp en Turkse lelie waren de populairste bloemen op tegels. In sommige series komen uitsluitend deze bloemen voor. Bij het type met cirkelvormige omlijsting en meanders kennen we ook andere bloemen. De tegels kunnen in Hoorn of Enkhuizen zijn gemaakt, maar zeker is dat niet.

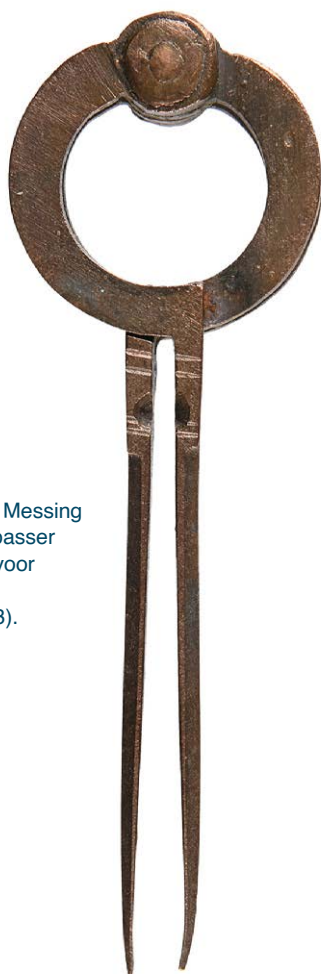
Ongeveer 22 tegels rekenen we tot de faïence. De meeste zijn beschilderd met landschapjes, soms in een cirkel. Daarnaast zijn ook witjes aanwezig. Ze dateren tussen 1650 en 1800. Twee tegels hebben een voorstelling van een ruiter met ossenkoppen in de hoeken (afb. 102b).⁷⁴ Bij beide tegels is het glazuur naar onderen gelopen en een van beide heeft een aanhechtingsmoet. Vermoedelijk gaat het om Amsterdamse productie rond 1650-1675.

4.4.3 Metaal (L. Ruijter)

In totaal zijn meer dan 200 metalen objecten gevonden binnen het plangebied, waarvan er 123 behoudenswaardig werden geacht. De meeste vondsten werden gedaan bij de aanleg van werkputten, op de stort, of los op het terrein. Relatief veel vondsten hiervan zijn bijzonder te noemen: soms vanwege de kwaliteit, maar vaak ook in de zin dat zij ons iets vertellen over de geschiedenis van het onderzochte perceel, en meer algemeen, het dorp Oosterleek.

73 35-BK01, 49-BK01, 49-BK02
74 08-BK01

Afb. 103. Messing
scheepspasser
gebruikt voor
navigatie
(V49-M03).

Afb. 104. Hetzelfde type passer wordt op deze gravure uit ca. 1646 vastgehouden door Willem IJsbrantsz. Bontekoe (collectie Westfries Museum, objectnr. 08516).

Scheepspasser

Bij de keramiekvondsten hebben we al gezien dat de bewoners van het onderzochte perceel of een naburig perceel vermoedelijk betrokken waren bij scheepvaart. De metaalvondsten benadrukken dit beeld nog eens. Een fraaie vondst staat in direct verband met de scheepvaart, namelijk een messing scheepspasser met opengewerkte bovenkant (afb. 103 en 104). De passer verkeert in uitzonderlijk goede staat en heeft een nog werkend scharnier. Het object werd gebruikt bij de navigatie van een schip, al valt niet te zeggen waarnaar en hoe ver het schip voer. De passer kan gedateerd worden in de 17de eeuw. Het is gevonden na afloop van de opgraving, in een kleine afvalkuil ter hoogte van de achterkant van de stolpboerderij, op ongeveer 70 cm diep.

Buitenlands muntgeld

De Westfriese plattelandsdorpen waren sinds de Late Middeleeuwen actief in de langeafstandshandel.⁷⁵ Van de dorpen Hem, Venhuizen, maar ook Oosterleek, Schellinkhout en Wijdenes is bekend dat zij zeer actief waren in het Oostzeegebied. Met steden als Stockholm, Danzig en Riga handelden zij in bulkgoederen zoals hout en graan.⁷⁶ Op het perceel in Oosterleek werd een munt gevonden uit één van deze steden: een koperen 1 öre munt uit 1719, geslagen in Stockholm (afb. 105).⁷⁷ De munt zal als souvenir zijn meegenomen van een handelsreis naar Zweden, want deze koperen munten waren in Nederland niets waard.

⁷⁵ Venhuizen en Hem waren in de jaren 1470 als eersten actief in de vrachtvaart, zie Lesger 1990, 83.

⁷⁶ Voor specifieke informatie over schepen die naar de Oostzee voeren, hun thuishaven, bestemming en lading, zie het deels gedigitaliseerde Sonttolregister: <https://www.soundtoll.nl/>.

⁷⁷ 531-46-M01.

Afb. 105. Koperen 1 öre uit Stockholm onder Ulrika Eleanora in 1719 (V46-M01, schaal 2:1).

Afb. 106. Zilveren 1 hvid uit Malmö (Zweden) onder Johannes I tussen 1483-1513 (V49-M05, schaal 2:1).

Zweedse munten worden opvallend vaak gevonden in de Westfriese plattelandsdorpen. Uit zowel archeologisch onderzoek als particuliere metaaldetectie zijn Zweedse munten bekend uit Oosterleek en de omliggende dorpen. In 2017 verscheen een artikel met een eerste inventarisatie van de koperen öre-munten als Nederlandse bodemvondst. Op dat moment waren er binnen West-Friesland 37 Zweedse munten bekend, daterend tussen 1624-1725.⁷⁸

Minder bekend dan de Oostzeehandel is de handel in ossen met Denemarken. Het slachtvee werd per schip gehaald en op Nederlandse bodem vetgemest om nadien verkocht en geslacht te worden. Vanaf de Late Middeleeuwen speelde Hoorn een centrale rol in deze ossenhandel. Omliggende plaatsen namen ook deel, zo blijkt uit vermeldingen van schippers en handelaren. Zij kwamen uit bijvoorbeeld Blokker, Berkhout, Grootebroek, Enkhuizen en Venhuizen.⁷⁹ Het ligt voor de hand dat ook inwoners van Oosterleek naar Denemarken voeren. Het zou de vondst van een klein zilveren muntje kunnen verklaren: een 1 hvid uit Malmö geslagen tussen 1483-1513 (afb. 106).⁸⁰ Malmö stond in deze periode onder Deens bewind.

Afb. 107.

a. Koperen double tournois van prins Karel II van Arches en Charleville, Frankrijk, 1629-1665 (V27-M01, schaal 2:1).

b. Koperen 3 réis van João III uit Lissabon, Portugal, 1550-1557 (V49-M02, schaal 1:1).

Naast de Zweedse en Deense munten kwam er meer buitenlands muntgeld uit de grond. Een Franse en Portugese munt komen mogelijk voort uit de lucratieve zouthandel met deze landen. De Portugese munt betreft een koperen 3 réis van João III uit Portugal (1550-1557) (afb. 107b).⁸¹ De Franse munt is een double tournois van prins Karel II van Arches en Charleville (1629-1665) (afb. 107a).⁸²

78 Zie Postma 2017.

79 Gijsbers 1999, 34, 35, 41, 136.

80 531-49-M05.

81 531-49-M02.

82 531-27-M01

De diversiteit in gevonden muntgeld geeft aan dat de inwoners van Oosterleek in verschillende windstreken handelscontacten onderhielden.

Verder kwamen er ook een aantal Duitse munten uit de grond, al worden die veel vaker gevonden dan het eerder vermelde muntgeld. De Duitse kopermunten zijn in dit geval vanwege de goede kwaliteit het vermelden waard. Het gaat om een 3 pfennig uit 1754 en een 1 pfennig uit 1821 (afb. 108).⁸³

Naast het buitenlandse muntgeld viel ook een Engels lakenlood op (afb. 109).⁸⁴ Het lood bestaat uit vier delen met een Franse lelie aan de ene zijde, en de letters IWIG met onleesbare randtekst aan de andere zijde. Het lood kan gedateerd worden tussen 1610-1630.⁸⁵

Visserij

Voor een dorp aan de Zuiderzee waren vondsten met betrekking tot de visserij te verwachten. Aan deze verwachting is voldaan met in totaal tien gevonden netverzwaren van lood (afb. 110). Interessant detail is dat vier van deze netverzwaren de vorm hebben van opengewerkte loden strips. Dit komt vermoedelijk van het repareren van visnetten, waarbij de verzwaren zijn opengebogen om deze er af te kunnen halen. Dit zogenaamde “boeten” werd vroeger uitsluitend gedaan door vrouwen.⁸⁶

Bij de opgraving Hoofdstraat 40 in Bovenkarspel zijn in 2021 ook veel van dit soort opengewerkte netverzwaren gevonden. Daar werd één van die netverzwaren in een afvalkuil gevonden die dateert uit de eerste helft van de zeventiende eeuw.⁸⁷ Voor de exemplaren uit Oosterleek kunnen we dus voorzichtig uitgaan van een datering vanaf 1600.

Afb. 108.

a. Koperen 3 pfennig, geslagen in het Bisdom Münster in 1754 (V49-M04, schaal 2:1).

b. Koperen 1 pfennig, geslagen in Pruisen in 1821 (V47-M04, schaal 2:1).

Afb. 109. Engels lakenlood (zgn. alnage seal of searcher seal), 1610-1630 (V21-M01, schaal 1:1).

83 531-49-M04 en 531-47-M04.

84 531-21-M01

85 Zie Van Oostveen, J., (Textiel)loden gedateerd rondom 1600-1625, cat.nr. 65.

86 Zie Schrickx 2023.

87 Zie Leek & Stellingwerf 2023, spoor S45.

Afb. 110. Loden netverzwaren gevonden op het perceel, waaronder vier opengewerkte exemplaren. Schaal 1:1.

Op het perceel werd ook een ijzeren dissel gevonden (afb. 111).⁸⁸ Mogelijk hangt deze ook samen met de visserij. Een dissel werd namelijk gebruikt bij het bewerken van ruw hout, bijvoorbeeld om de duigen van een ton of kuip te maken. In een ton werd vis bewaard en vervoerd. Vis zoals haring ging daar gepekeld in voor een langere houdbaarheid. Op de haringbuizen waren veel tonnen nodig om de gevangen vis te bewaren. Mogelijk is de gevonden dissel dus afkomstig van een kuiper die de vissers in het dorp van tonnen voorzag. Een andere mogelijkheid is dat de dissel is gebruikt om balken te kantrechten.

Oudste metaalvondsten

Op het perceel is geen Middeleeuwse terp gevonden en dit tekent zich ook uit in het vondstmateriaal, waarvan de oudste objecten niet veel ouder zullen zijn dan het jaar 1500. De oudste vondst betreft een gegoten vingerhoed in bijenkorfvorm (afb. 112). Het is met de hand geput in een linksom lopende spiraal, en heeft een groef als versiering langs de onderrand. Dit type vingerhoed komt voor vanaf ca. 1325, maar heeft een lange gebruiksperiode gehad, zodat deze mogelijk nog rond 1500 in de bodem kan zijn beland.⁸⁹ In de 16de eeuw komt dit type in elk geval bijna niet meer voor.⁹⁰

Tot de groep oudste vondsten behoren ook twee mesheftbekroningen die op het perceel zijn gevonden. Het eerste exemplaar is zeskantig met brede en smalle vlakken (afb. 113). De brede vlakken zijn fraai versierd met gegraveerde figuren in burgerkleding, vermoedelijk een man en vrouw.

88 531-1-M01

89 531-36-M01

90 Langedijk & Boon 1999, 18.

Afb. 111. IJzeren dissel (V1-M01).

Afb. 112. Messing
vingerhoed in bijenkorfvorm,
ca. 1325-1500 (V36-M01,
schaal 2:1).

Afb. 114. Messing
mesheftbekroning in de
vorm van een kroon, ca.
1475-1525 (V14-M01,
schaal 2:1).

Afb. 113. Messing
mesheftbekroning met
gegraveerde figuren, ca.
1450-1550 (V47-M01).

De smalle vlakken hebben eenvoudige arceringen. De mesheftbekroning bevat nog delen van ijzer en was voorzien van hout in het heft. Dit type kan gedateerd worden tussen 1450-1550.⁹¹

De tweede mesheftbekroning kwam uit een ophogingslaag (S63) (afb. 114). Dit exemplaar heeft de vorm van een kroontje en is eenvoudig gegraveerd. Het type komt met name voor tussen 1475-1525.

91 Ostkamp 2013, 251.

Afb. 115. Zilveren munt met kruis en wapenschild, ca. 1500 (V14-M02).

Afb. 116. Onbekend lakenlood met gotische randtekst (V20-M03).

Uit dezelfde ophogingslaag kwam een zwaar aangekoekte munt die van zilver bleek te zijn (afb. 115). Op de gefragmenteerde munt is op de voorzijde nog een vierdelig wapenschild zichtbaar; deze is bekend van het hertogdom Bourgondië. Op de keerzijde is duidelijk een kruis zichtbaar met opengewerkt midden en centraal een ster: dit is het muntteken van Maastricht. Van het randschrift is bijna niets meer te lezen, maar aan het einde zijn de cijfers "13" nog zichtbaar. Het blijkt een vroege muntslag van Karel V te zijn, een groot geslagen in 1513 te Maastricht.⁹² Dit sluit aan op de datering van de mesheftbekroning, en daarmee dateert ophoging S63 vermoedelijk uit het tweede kwart van de 16de eeuw.

Een losse vondst die vermoedelijk ook uit de 16de eeuw dateert is een compleet lakenlood (afb. 116). Helaas is de afbeelding niet duidelijk genoeg om het object goed te determineren. Op de voorzijde lijkt een figuur te staan met een staf in de linkerhand. Daaromheen is een gotisch randschrift nog gedeeltelijk aanwezig. Op de keerzijde lijken twee letters te staan, maar ook dit is onduidelijk. Mogelijk betreft het een Vlaams lakenlood.

Gouden munt

Na de opgraving zijn de overgebleven funderingen verwijderd uit de bodem en is het terrein geëgaliseerd. Hierbij is een verrassende vondst gedaan, namelijk een gouden munt (afb. 117). Het betreft een zgn. Lambertusgoudgulden van Jan van Horne, prins-bisschop van Luik. Op de voorzijde is Sint Lambertus afgebeeld met mijter en staf, welke het randschrift onderbreken. Het Latijnse randschrift zegt "SANCTVS LAMBERTV": heilige Lambertus. Op de keerzijde is het wapenschild van Horne te zien in driepas. Hier staat in het randschrift "XIOhS*DE*hORN*EPS*LEODIE'": Johannes van Horne, bisschop van Luik. De munt is geslagen tussen 1492-1505.⁹³ Opvallend is een vouw door het midden van de munt; deze geeft aan dat de munt ooit gebogen is geweest.

Afb. 117. Goudgulden van Jan van Horne, prinsbisschop van Luik, 1492-1505 (V48-M01).

92 Vanhoudt 2015, 204-MA.

93 Vanhoudt 2007, G 1080.

Voor het buigen van munten zijn bestaan meerdere verklaringen. Een eerste verklaring is dat de munt ritueel gebogen is. Van Vilsteren stelt in een artikel dat bij het aanroepen van een heilige, bijvoorbeeld bij ziekte of nood, munten werden gebogen. Zodra de heilige zijn steun had gegeven, dan moest dezelfde gebogen munt geofferd worden op de plaats waar die heilige werd vereerd. In middeleeuws Engeland was dit een wijdverspreid gebruik, en ook in Nederland kwam het voor.⁹⁴

De munt is echter niet in gebogen toestand gevonden: op een bepaald moment is deze weer teruggebogen. Kennelijk was het de bedoeling om er weer mee te betalen. Een meer voor de hand liggende verklaring is daarom dat de munt ooit is gebogen om deze te testen. Valsemunterij kwam veel voor, en door een gouden munt te buigen kon men snel zien of deze echt was. Met de teruggebogen munt is dus betaald, waarna het op een bepaald moment in de grond van Oosterleek is beland.

Een derde mogelijke verklaring is dat de munt wel geofferd is geweest, maar door clerici op de offerplaats is teruggebogen en daarna weer in circulatie is gebracht. Hoewel hier geen aanwijzingen voor zijn, is deze optie ook niet uit te sluiten.⁹⁵

Afb. 118. Een ijzeren slotplaat (links, V47-M07) en ijzeren kolentang (rechts, V49-M10).

Vondsten behorend bij de boerderij

Een aantal van de metaalvondsten staan in direct verband met de boerderij die op het perceel heeft gestaan (afb. 118). Van het gebouw zelf werden messing muurduimen teruggevonden, maar ook een grote ijzeren slotplaat die oorspronkelijk op een deur gezeten heeft.⁹⁶ Een grote kolentang die gevonden is, kan gezien worden als huisraad, behorend bij het verwarmde woonvertrek van de boerderij.⁹⁷

Agrarisch-gerelateerde vondsten

Een grote messing ring die gevonden is fungeerde als teugelgeleider op een paard (afb. 119b en 120). Vermoedelijk is deze afkomstig van een trekpaard dat werd gebruikt door de bewoners, bijvoorbeeld bij het ploegen of voor het trekken van de hooiwagen. Andere vondsten die we waarschijnlijk kunnen relateren aan agrarisch werk zijn een drietal ijzeren kettingen (afb. 119c). Twee delen van kettingen zijn gesmeed, en de derde is gemaakt van gietijzer. De gegoten ketting heeft in vorm gebogen schakels en is voorzien van een grote ijzeren ring. Mogelijk hebben deze kettingen oorspronkelijk een functie gehad bij het gebruik van paarden, vee, of zat het ergens bevestigd in de stal. Verder zijn er op het perceel drie hoefijzers gevonden, in verschillende uitvoeringen (afb. 119a). Een vrij klein exemplaar (105x110 mm) had acht grote gaten voor gesmede nagels.⁹⁸

94 Van Vilsteren noemt deze optie in zijn artikel (Van Vilsteren 2019, 256).

95 Van Vilsteren 2019, 257.

96 531-47-M07.

97 531-49-M10.

98 Kettingen: 531-6, 531-49, 531-49-M09. Hoefijzers: 531-20-M02, 531-49 en 531-50.

Afb. 119.
a. Hoefijzer (V20-M02).
b. Messing teugelgeleider (V47-M05).
c. IJzeren ketting met ring (V49-M09).

Afb. 120. Ouderwets ploegen met paarden. Op de rug zijn teugelgeleiders zichtbaar (foto door R.H.J. Jongejan).

Afb. 121. Zilveren naairing met jachttafereel (schaal 2:1) met onder detail van een merkje (V6-M01).

Afb. 124. Messing naairing (V6-M02, schaal 2:1).

Afb. 126. Messing knopgewicht voor 2 Nederlands Lood (20 gram) uit 1854 (V6-M03, schaal 1:1).

Afb. 122. Messing knoop van het 3de regiment infanteristen van het Nederlands leger 1814-1914 (V47-M02, schaal 2:1).

Afb. 123. Messing tapkraan en kraantje (V49-M01, schaal 1:2 en V17-M01, schaal 1:1).

Afb. 125. Spinlood (V49-M06, schaal 1:1).

Diversen

Buiten de genoemde categorieën zijn nog een aantal andere vondsten het vermelden waard. Een zilveren naairing werd gevonden bij het aanleggen van het eerste vlak (afb. 121).⁹⁹ Het is langs de onderkant versierd met een band met jachttafereel. Er staan rennende honden afgebeeld, van elkaar gescheiden met pluimpjes gras. Dit is een bekende versiering op zilveren naairingen en komt ook voor op fingerhoeden. Een vergelijkbaar exemplaar werd gevonden bij een opgraving in Schellinkhout in 2020.¹⁰⁰ Het exemplaar van Oosterleek is voorzien van een stempel op de versierde band. Helaas is deze niet duidelijk genoeg om met zekerheid te determineren. Het zou een zwaardje kunnen zijn. Dit gold als klein zilverkeur vanaf 1814.

99 531-6-M01.

100 Zie 474-35-M02 in Duijn & Schrickx 2020.

Een interessante vondst is tevens een grote messing knoop met een sierlijk cijfer 3 op de voorkant (afb. 122). Naast het cijfer toont de knoop verder geen versieringen. Het betreft een uniformknoop van het derde regiment infanteristen van het Nederlandse leger. De knoop kan gedateerd worden tussen de Napoleontische Tijd en de Eerste Wereldoorlog (1814-1914).¹⁰¹

Leuk zijn verder een messing tapkraan en een los kraantje (afb. 123). Zij werden gebruikt om bijvoorbeeld bier uit een houten vat te kunnen tappen.

Vermoedelijk uit de 18de eeuw dateert een kleine gegoten naairing van messing (afb. 124). Opvallend is verder een loden spinlood (afb. 125). Het gaat om een afwijkend model: de middeleeuwse spinloden zijn doorgaans plat, de spinloden uit latere tijd conisch. Het hier gevonden model is eerder buisvormig.

Tot slot is er een klein messing knopgewichtje gevonden (afb. 126). Het weegt 19,88 gram en is op de bovenkant voorzien van de tekst "2 N.L.", wat staat voor "Nederlands Lood". Dit is een gewichtsmaat die gebruikt werd na de invoering van het metrieke stelsel (1820), en staat voor een veelvoud van 10 gram. Naast de gewichtsaanduiding staan er nog twee ijkstempels in het knopgewicht. Het eerste stempel betreft een schild met de letter T, dit is het kenmerk van de keurmeester A.J.H. van der Toorn. Hij was tussen 02-04-1849 en 19-03-1857 actief in Naarden en Nieuwer-Amstel. Het tweede stempel betreft een letter voor het ijkjaar, een gotische K, welke staat voor het jaar 1854.¹⁰² Dit correspondeert met de periode dat de keurmeester actief was. De aanwezigheid van slechts één ijkstempel geeft overigens aan dat het gewichtje niet lang in gebruik is geweest.

4.4.4 Natuursteen

Tegen de buitenzijde van de voorgevel is een kei gevonden, die oorspronkelijk waarschijnlijk als netverzwaring heeft gefungeerd (zie boven). Hierin is een eenvoudig merk aangebracht. Bij het verwijderen van de funderingen uit de bodem is nog een stuk bewerkt natuursteen gevonden, namelijk een bouwonderdeel (afb. 127). Het is aangetroffen bij de zuidwesthoek van de stolpboerderij. Het onderdeel heeft een vijfhoekige zichtzijde die fijn is bekapt, de achterkant is plat en grover bewerkt. Ook de boven- en onderkant zijn grof bekapt, wat aangeeft dat zij niet in zicht waren. Vermoedelijk is het stuk natuursteen onderdeel geweest van een kerkgebouw.

Afb. 127. Bouwornament van natuursteen (V49-N02).

Bij de opgraving zijn verder drie langwerpige slijpstenen gevonden (afb. 128). Zij zijn 13,5 tot 25,5 cm lang. Dit soort slijpstenen werd bijvoorbeeld gebruikt om messen of zeisen mee te slijpen. Dat zij worden gevonden bij een boerenbedrijf is daarom niet vreemd. Een van de slijpstenen komt uit een ophogingslaag uit de eerste helft van de 16de eeuw.

101 PAN-type 08-01-07-02-01

102 Warburg & Tieleman 2021, 47, 88.

Afb. 128. Drie slijpstenen (V13-N01, V33-N01 en V49-N01).

4.4.5 Overige

Een leuke vondst is een tandenborstel van ivoor van 15 cm lang (afb. 129). Op het handvat staat de tekst “extra fine”.

Hiernaast zijn vier knopen gevonden, waarvan drie eenvoudige exemplaren van been en een knoop van parelmoer.

In de slootkant zijn diverse complete flessen gevonden, afkomstig uit de 19de en vroege 20ste eeuw. Hieronder zijn een inktpotje en een flesje voor Singer naaimachine olie. Leuk is een fles met persnaad met in reliëf de tekst “van der Veen, J.A. Sleyster, Arnhem”. Hierin heeft ‘Van der Veen’s elixer’ gezeten, een bittertje uit Arnhem (afb. 130).

Noemenswaardig zijn verder twee ronde keramieken kralen met diameter van 10 mm en rode verfkleur die zijn gevonden.¹⁰³ Vermoedelijk gaat het om een imitatie van bloedkoraal.

Afb. 129. Tandeborstel van ivoor (V1-O01).

Afb. 130. Advertentie voor Van der Veen's elixer. Kleine Courant/Nieuws van de Dag 10 november 1890.

103 V1 en V6.

5. Synthese en conclusie

In oktober 2022 vond op het perceel Oosterleek 37 in Oosterleek een archeologisch onderzoek plaats. Bij de opgraving zijn de ondergrondse sporen van een stolpboerderij onderzocht die tot circa 1980 op het perceel stond. Hiernaast zijn oudere sporen en lagen aangetroffen.

5.1 De periode tot circa 1700

Het plangebied ligt langs het historische dorpslint van Oosterleek, dat is ontstaan aan een veenrivier. Ten noorden van de veenrivier is in de Middeleeuwen een dijk opgeworpen, de Hemdijk. Verondersteld wordt dat het dorp Oosterleek in de 12de eeuw is ontstaan. Bij het onderzoek binnen het plangebied is de zuidzijde van de veenrivier aangetroffen. Hetzelfde is het geval bij de opgraving op het perceel Oosterleek 39a, op een steenworp afstand. Op basis van deze archeologische gegevens, en de oudste kadastrale kaart uit 1824, kan worden vastgesteld dat de veenrivier oorspronkelijk circa 13,5 meter breed was (afb. 131). Vanaf de 16de eeuw is het water versmald en tegenwoordig is het grootste deel van de veenrivier binnen de dorpskern van Oosterleek gedempt. Bij het perceel Oosterleek 39 vormt een greppel langs de straat een restant.

De oudste ophoging binnen het plangebied dateert uit de eerste helft van de 16de eeuw en is opgebracht voorafgaand aan het versmallen van de veenrivier. Deze oudste ophoging hangt waarschijnlijk niet samen met bewoning binnen het plangebied, maar is mogelijk gevormd door het opwerpen van slootbagger. Een vermoedelijke kleiwinningskuil aan de zuidzijde van het plangebied dateert uit deze periode.

In de tweede helft van de 16de eeuw lijkt het plangebied opnieuw te zijn opgehoogd. Waarschijnlijk is in deze periode opgehoogd tot aan het huidige maaiveld, wat betekent dat in latere tijd geen ophoging meer heeft plaatsgevonden. De veenrivier is gelijktijdig versmald, doordat deze aan de zuidzijde deels is gedempt. Een grote kuil, vermoedelijk eveneens een kleiwinningskuil, dateert uit de 16de of 17de eeuw. De ophoging van het terrein lijkt erop te wijzen dat het perceel in deze tijd werd bewoond, maar hier zijn geen sporen van gevonden. Wel is vondstmateriaal uit de 16de en 17de eeuw aangetroffen. Mogelijk is dit afkomstig van een van de naastgelegen percelen Oosterleek 39 of 39a, waar in deze tijd waarschijnlijk al een huis stond. Het plangebied was wellicht in gebruik als boomgaard (afb. 132).

Op de kaart van Dou uit 1651-1654 zijn geen huizen getekend ten zuiden van de veenrivier (zie afb. 4). De kaart geldt als zeer betrouwbaar, maar voor het plangebied en de aangrenzende percelen lijkt de kaart niet te kloppen. Bij het archeologisch onderzoek op het perceel Oosterleek 39a is vastgesteld dat hier een huis heeft gestaan vanaf de tweede helft van de 16de eeuw en het nog bestaande huis Oosterleek 39 dateert vermoedelijk in oorsprong uit de 17de eeuw.

5.2 Westfries langhuis

Op zeker moment is binnen het plangebied een langhuis met lengte van 16 meter gebouwd (afb. 133 en 134). Het langwerpige huis stond haaks op de straat georiënteerd. Het was een gespiegelde versie van het beroemde langhuis van Balk, dat op het naastgelegen perceel staat (Oosterleek 39). Het is lastig om de bouw van het langhuis te dateren. Bij de bouw zijn veel hergebruikte bakstenen toegepast, er zijn geen dendrochronologische gegevens en maar heel weinig vondstmateriaal kan aan de oudste bouwphase worden gekoppeld. Op basis van vondsten uit ophogingslagen van de koestand wordt de bouw van het langhuis voorzichtig rond 1725 gedateerd. Uit de verponding van 1733 blijkt dat in dat jaar op het perceel een huis stond.

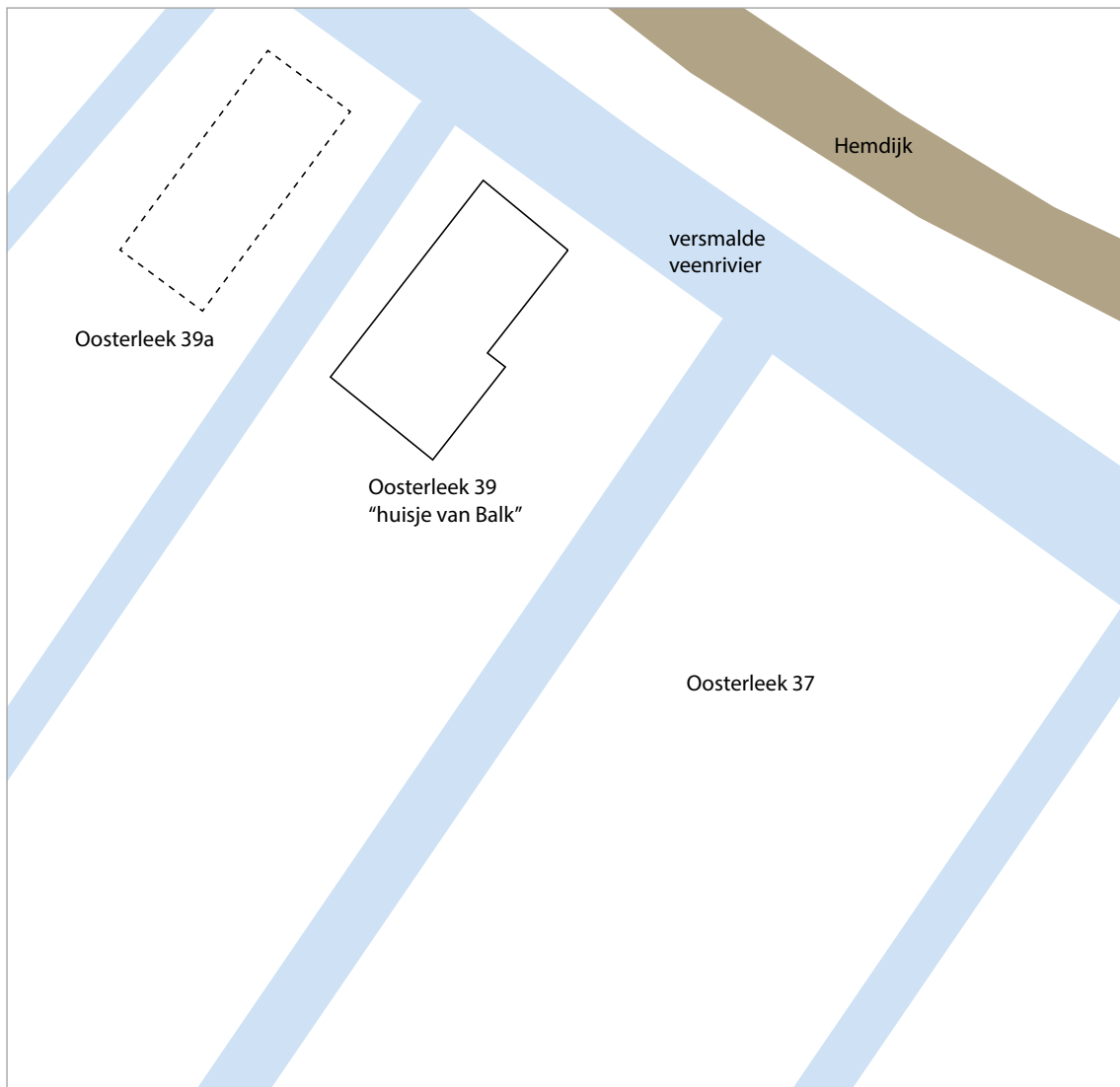
Afb. 131. Situatie rond 1200, schaal 1:500.

Op dit moment zijn weinig plattegronden bekend van oude langhuizen. Belangrijk zijn het onderzoek aan Oosterleek 39 (huisje van Balk) en een boerderij in Wijdenes. De plattegronden hiervan zijn te vinden in paragraaf 2.4.1.

Aan de voorzijde van het langhuis, het voorhuis, lagen zoals gebruikelijk twee woonvertrekken. Tussen beide vertrekken in bevond zich het rookkanaal, waarmee het zuidelijke vertrek kon worden verwarmd. De as van het open vuur kon in een haardput onder de vloer worden geveegd. Er zijn geen aanwijzingen dat het voorste vertrek verwarmd was. In boedelinventarissen uit de 19de eeuw wordt het voorste (noordelijke) vertrek aangeduid als 'voorhuis' en het verwarmde vertrek erachter als 'middelhuis'.

Het voorhuis was aan de westzijde voorzien van een aangeloeft deel: het dak werd aan deze zijde gedragen door stijlen, tussen deze stijlen en de zijgevel was een lage ruimte met afwijkende dakhelling aanwezig. Binnen het aangeloeft deel bevonden zich bedsteden, een kast en een 'bakkamer' met regenwaterkelder. Dit type kelder werd in het verleden vaak simpelweg 'de bak' genoemd.¹⁰⁴ Het regenwater van het dak werd in de kelder opgevangen, wat vervolgens werd gebruikt om bijvoorbeeld te drinken en om mee te koken.

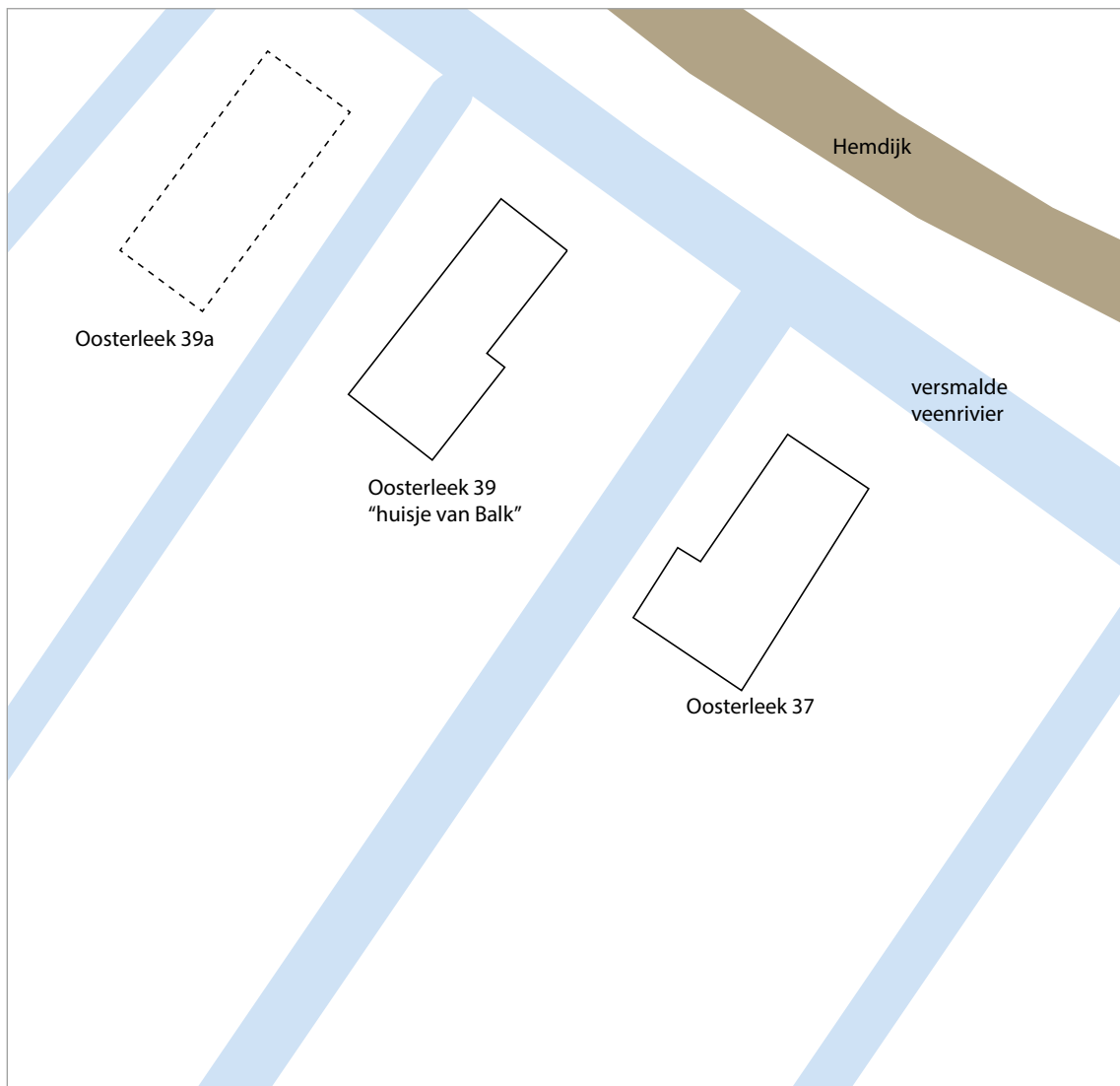
104 Brandts Buys 1974, 547.

Afb. 132. Situatie rond 1650, schaal 1:500.

Bij voorhuizen werd in latere tijd het aangeloeft deel nog wel eens verwijderd, zodat ramen in deze gevel konden worden aangebracht. Bij de onderzochte boerderij is dit niet gebeurt.

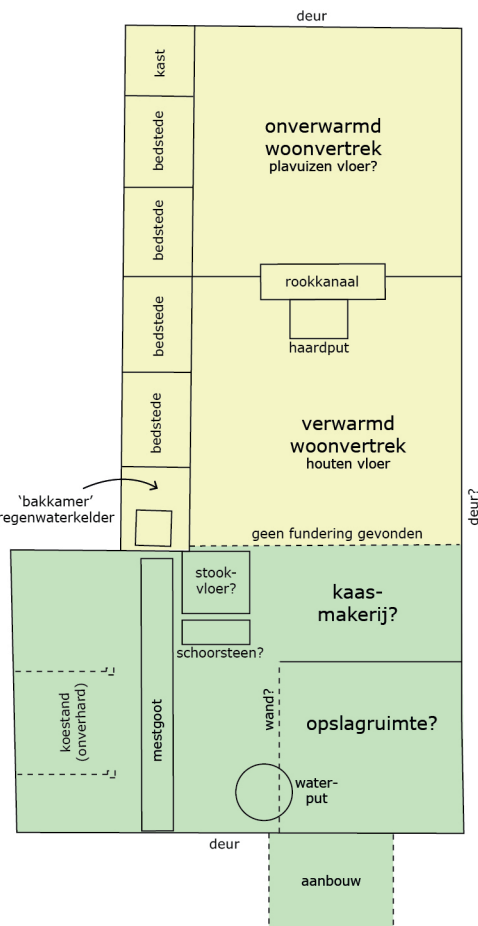
Aan de achterkant van het langhuis lag de koeienstal. Zoals gebruikelijk voor West-Friesland was sprake van een Friese stal, waarbij de koeien met de koppen tegen de buitengevel (in dit geval de westgevel) stonden. De verhoogde standplaats van de koeien wordt de koestand genoemd. Achter de koeien lag een verdiepte mestgoot en daarlangs bevond zich een looppad, de koegang. De mestgoot was in deze tijd mogelijk nog onverhard of voorzien van een vloer van planken. Later in de 18de eeuw lijkt de vloer van de mestgoot van baksteen te zijn gemaakt. De koeien stonden met hun achterpoten vermoedelijk op een dikke houten plaat, het stalhout. Dit moest voorkomen dat zij de grond van de koestand in de mestgoot trapt. De koeienstal was in de tijd van het langhuis ruim 5 meter lang, wat betekent dat er plaats was voor vijf koeien. Er was aan de zijde van de koeienstal sprake van een aangeloeft deel van ruim 1,5 meter breed, wat relatief breed is. Door het aangeloeft deel was de koeienstal ongeveer 4,7 meter breed. Bij het naastgelegen huisje van Balk heeft de koeienstal ook een aangeloeft deel van ongeveer 1,5 meter breed. Tegen de achtergevel bevond zich een ronde bakstenen waterput, net zoals oorspronkelijk bij het huisje van Balk het geval was. Het grondwater uit de put werd gebruikt als drinkwater voor de koeien. De functie van het overig deel van de achterkant van het langhuis is niet duidelijk en ook is onzeker of dit met een wand van de koeienstal was afgescheiden.

Afb. 133. Situatie rond 1750, schaal 1:500.

Mogelijk was hier een opslagruimte voor bijvoorbeeld gereedschap. Tegen de achterkant van het langhuis was vermoedelijk een aanbouw aanwezig, bijvoorbeeld een kippen- of varkenshok. Opvallend is dat achter het verwarmde woonvertrek, aan de noordzijde van de koeienstal, vermoedelijk een tweede haardplaats is aangetroffen. Mogelijk werd hier kaas gemaakt. Voor deze situering van een tweede haard is (vooralsnog) geen parallel bekend.

Het hooi werd bij een langhuis niet in de boerderij opgeslagen, maar in een vrijstaande hooiberg of hooiklampen op het erf.

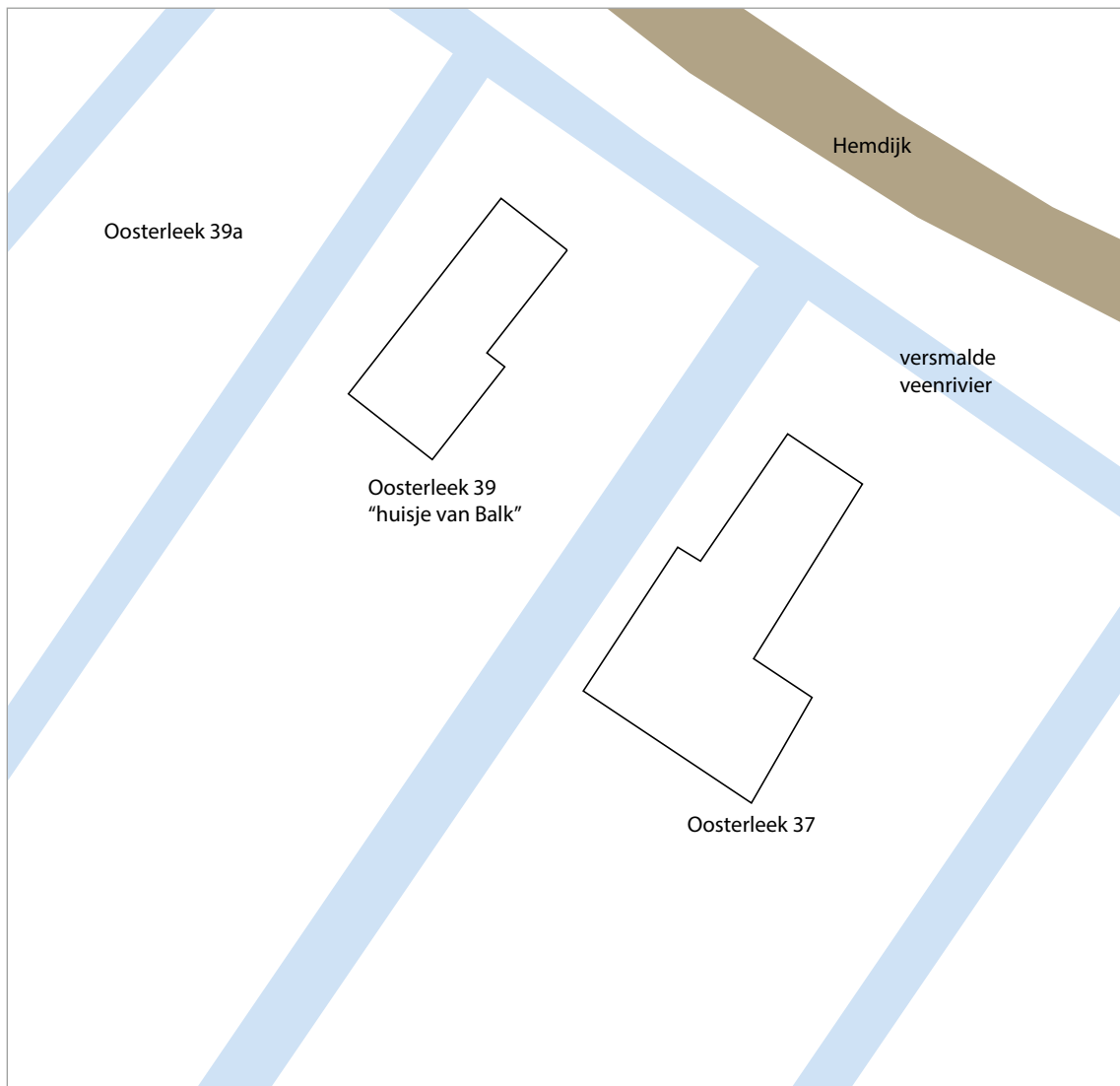

Afb. 134. Plattegrond van het langhuis tussen globaal 1725 en 1800, schaal 1:150. In groen de werkruimtes, in geel de woonvertrekken.

5.3 Langhuisstolpboerderij

Op zeker moment is het langhuis vergroot tot langhuisstolpboerderij (afb. 135 en 136). Opnieuw is het erg lastig om deze gebeurtenis te dateren. Op de oudste kadastrale kaart uit 1824 is het al een langhuisstolpboerderij en de verbouwing moet dus van vóór dit jaar dateren. Bij het opmaken van een boedelinventaris in 1814 was al sprake van een stolpboerderij. Uitgegaan wordt van een datering globaal rond 1800. Voor het bouwen van de funderingen is onder meer gebruik gemaakt van bakstenen afkomstig uit afgebroken muren van het langhuis.

Bij de verbouwing is de achterkant van het langhuis afgebroken en is hier een houten houtskelet (vierkant) van circa 4,75 bij 5,10 meter gebouwd. Binnen het vierkant werd voortaan het hooi opgeslagen. De koeienstal werd verlengd, waardoor voortaan plaats was voor tien of elf koeien. De mestgoot werd aan weerszijden voorzien van lage bakstenen muren (rollagen), de vloer van de mestgoot maakte men van grijze plavuizen (blauwbakken). Het looppad in de koeienstal was verhard met gele bakstenen op hun kant, gemetseld op een laag plat liggende bakstenen. De oude waterput uit het langhuis bleef behouden. Aan de zuidzijde van de stal is een deel van het looppad ingericht als extra koeienstal. Waarschijnlijk is dit niet direct bij de verbouwing tot langhuisstolp gedaan, maar op een later moment. Zoals gebruikelijk werden de hooiberg en koeienstal van elkaar gescheiden door een houten wand. Opvallend is dat deze wand niet tegen de vierkantstijlen stond, zoals normaal gesproken het geval is, maar iets verder hier vandaan. Het voordeel hiervan was dat de opslagcapaciteit van de hooiberg werd vergroot. Om dit mogelijk te maken, moet aan deze zijde van het vierkant een overstek hebben gezeten, waardoor het dakvlak verder naar buiten werd gelegd.

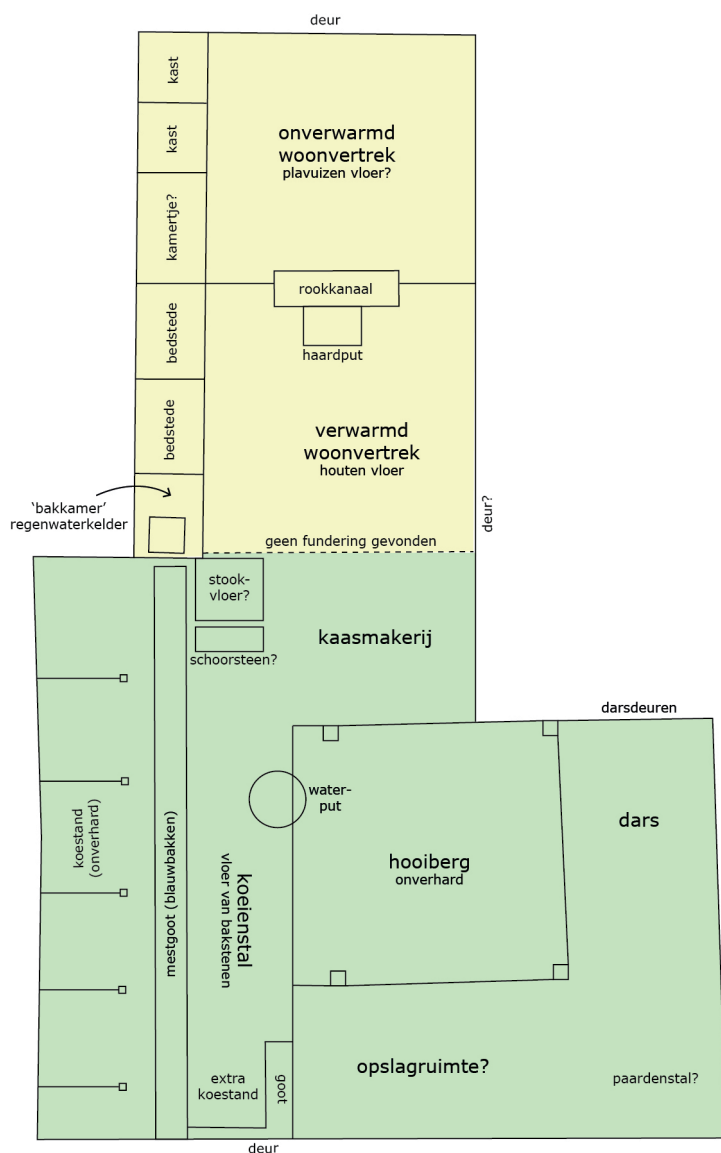

Afb. 135. Situatie rond 1850, schaal 1:500.

Bij de verbouwing tot langhuisstolp is waarschijnlijk eveneens de oostgevel van het voorhuis vernieuwd. In het voorste woonvertrek lijkt een bedstede te zijn vergroot tot kamertje, wat ten koste ging van de tweede bedstede die hier zat. Die zal zijn omgebouwd tot kast. Uit boedelinventarissen uit de 19de eeuw blijkt dat er in deze tijd geen bedstede in het voorhuis was. De regenwaterkelder in de bakkamer is vermoedelijk in deze periode voorzien van een nieuwe vloer van grijze plavuizen (blauwbakken).

Ten oosten van de hooiberg bevond zich de dars, met de darsdeuren aan de wegzijde. Vanaf de weg liep een verhard pad naar de darsdeuren. Vermoedelijk werd de achterkant van de dars in deze tijd al gebruikt als paardenstal, zoals ook in de 20ste eeuw het geval was. Uit de boedelinventarissen uit de eerste helft van de 19de eeuw blijkt dat de eigenaren van de boerderij een paard bezaten.

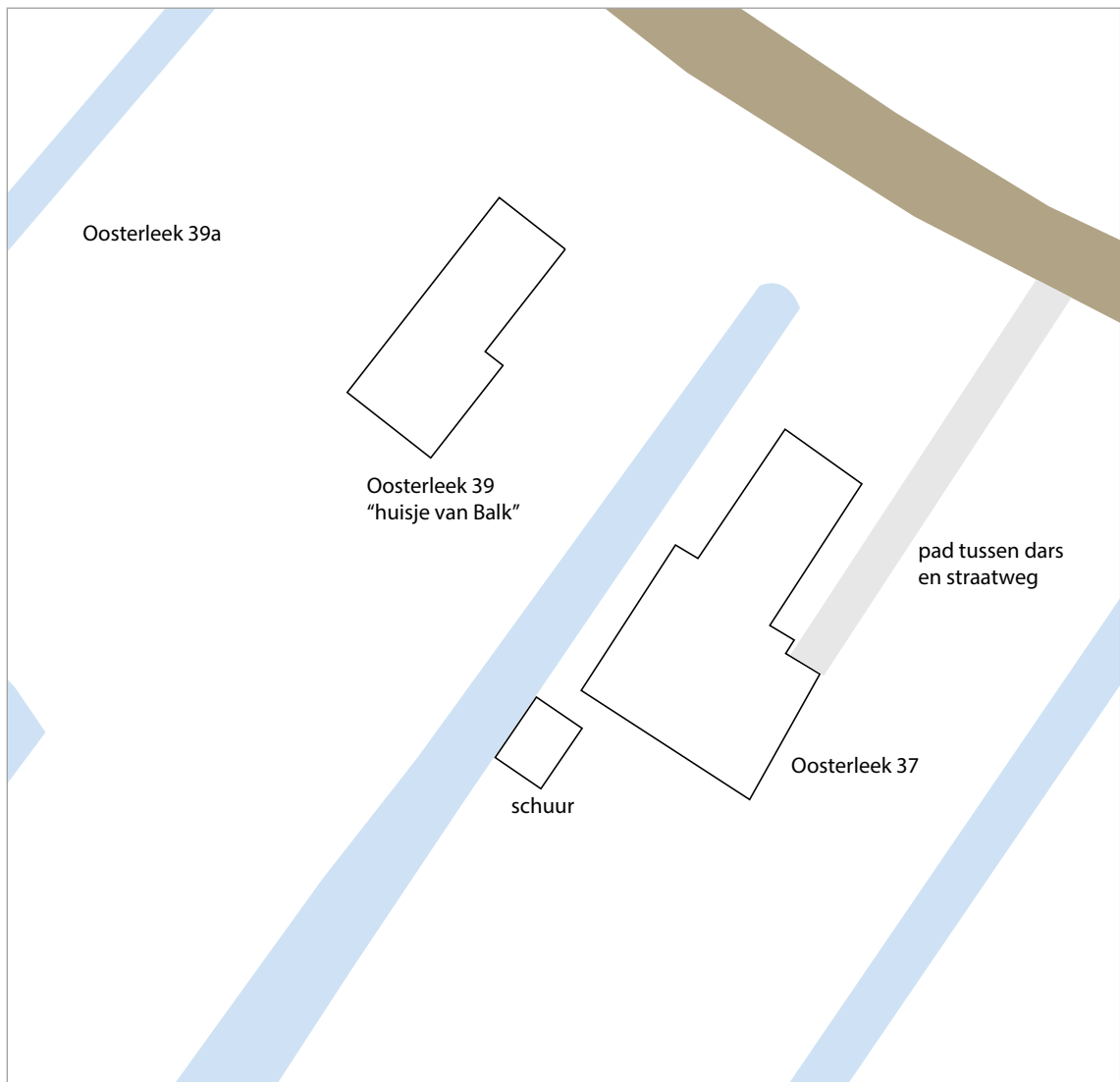
Uit boedelinventarissen uit de 19de eeuw kan worden afgeleid dat de ruimte tussen het woongedeelte en de koeienstal waarschijnlijk in gebruik was als kaasmakerij en het 'achterhuis' of 'portaalte' werd genoemd. Ook de koeienstal lijkt gedurende de zomermaanden in gebruik te zijn geweest als kaasmakerij. De vermoedelijke tweede haard aan de noordzijde van de koeienstal lijkt in ieder geval een deel van de 19de eeuw nog in gebruik te zijn geweest. Later in de 19de eeuw of bij de herbouw in 1900 is dit afgebroken en is hier een vloer van grijze plavuizen (blauwbakken) overheen gelegd. Onzeker is hoe de ruimte aan de achterkant van de boerderij werd gebruikt, ook de boedelinventarissen geven hier weinig aanwijzingen voor. Vermoedelijk deed het dienst als opslagruimte.

Afb. 136. Plattegrond van de langhuisstolp tussen globaal 1800 en 1900, schaal 1:150. In groen de werkruimtes, in geel de woonvertrekken.

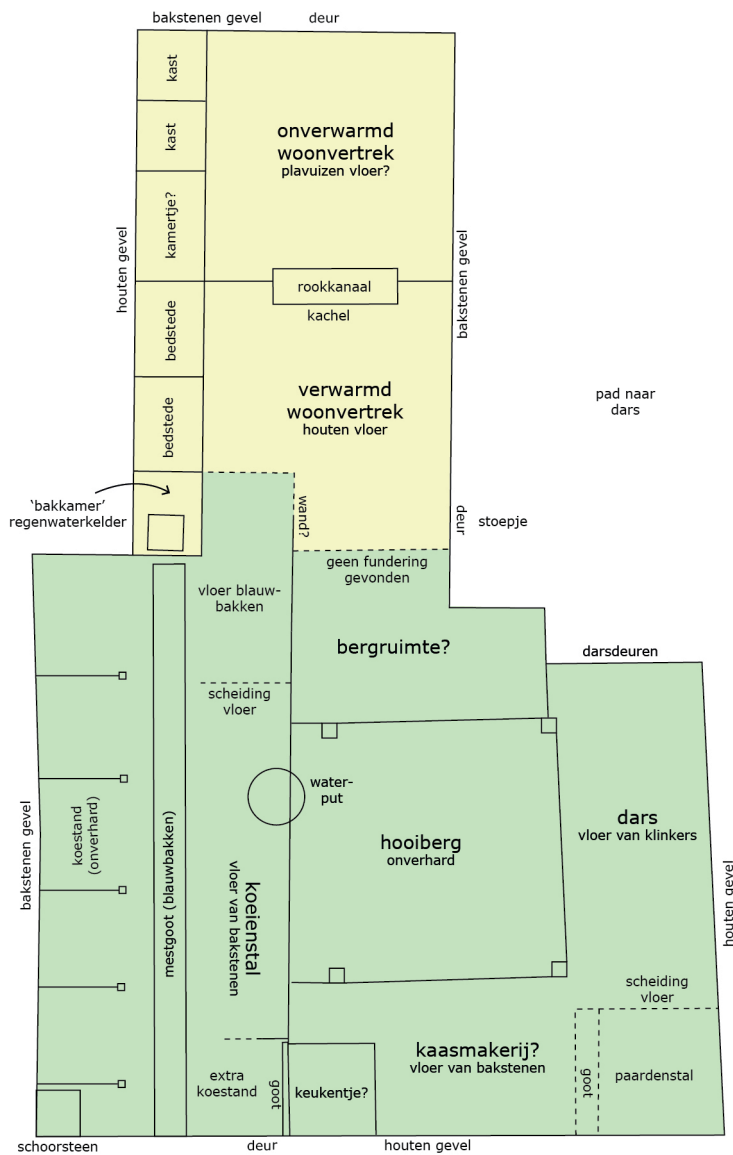
In het jaar 1900 is de langhuisstolpboerderij herbouwd (afb. 137 en 138). Hierbij zijn waarschijnlijk alle gevels nieuw gebouwd, maar de vorm en plattegrond van de boerderij bleef grotendeels gelijk. De oude mestgoot en vloeren in de koeienstal lijken grotendeels te zijn behouden. Ook het oude vierkant is blijven staan. Onder de buitenhoeken van de boerderij zijn als versterking poeren onder de funderingen aangebracht. De voor- en oostgevel van het voorhuis waren van baksteen, evenals de westgevel (stalgevel) van het stolpdeel. De andere gevels van de boerderij waren van hout gemaakt.

Een wijziging in de vorm van de boerderij is een extra hoek die is gerealiseerd aan de voorkant van het stolpgedeelte, tussen de dars en het voorhuis in. Hiernaast is de nieuwe oostgevel van het voorhuis iets meer naar binnen geplaatst, waardoor hij hoger werd en er grotere ramen konden worden aangebracht. In het verwarmde woonvertrek lijkt de oude haardput te zijn dichtgestort. Waarschijnlijk kwam hier een kachel voor in de plaats. Het extra stalletje aan de achterkant van de stal is mogelijk in deze periode iets vergroot. De smalle goot die er bij hoorde, voerde het vocht via een gootje door de achtergevel van de boerderij heen. Binnen de ruimte aan de achterkant van de boerderij lijkt een aparte kleine ruimte of een verhoogd zitgedeelte te zijn geweest, mogelijk met een klein aanrecht gezien de afvoer die hier is aangetroffen. De rest van de ruimte was vermoedelijk kaasmakerij, mogelijk gecombineerd met zomerwoning. Bij de zuidwesthoek van de boerderij is een extra schoorsteen gemaakt. Waarschijnlijk werd deze gebruikt bij het kaasmaken.

Afb. 137. Situatie rond 1950, schaal 1:500.

De dars was voorzien van een vloer van harde gele klinkers. Er is hier een hardere steen gebruikt dan in de koeienstal, zodat de bakstenen niet braken onder het gewicht van de volgeladen hooiwagen. Aan de achterkant van de dars was een paardenstal. Hier lag een vloer en goot van harde blauwe klinkers.

Afb. 138. Plattegrond van de langhuisstolp tussen globaal 1900 en 1980, schaal 1:150. In groen de werkruimtes, in geel de woonvertrekken.

Afb. 139. Prent van Oosterleek gezien vanuit de Zuiderzee. Het wemelt op het water van grote en kleine schepen. Collectie Zuiderzeemuseum.

5.4 Materiële cultuur

Bij de opgraving zijn opvallend veel objecten gevonden die samenhangen met scheepvaart. Het gaat om een messing scheepspasser uit de 17de eeuw, een stuk van een huidplank van een schip, munten uit Zweden, Denemarken, Frankrijk en Portugal, een kei die als netverzwaring dienst heeft gedaan, tien kleine loden netverzwaringen en diverse stukken importkeramiek uit Italië en Portugal. Dit wijst erop dat bewoners van het (naastgelegen) perceel hun brood in ieder geval een deel van het jaar verdienden met vrachtaart of haringvisserij (afb. 139). Uit historische bronnen is bekend dat veel inwoners van de dorpen tussen Hoorn en Enkhuiſen, naast Oosterleek ook Wijdenes, Venhuizen, Hem en Schellinkhout, in deze bedrijfstakken actief waren. De oudste gegevens hiervoor gaan terug tot de vroege 16de eeuw. In de 18de eeuw nam het belang van de ſcheepvaart voor de dorpen af en na 1800 was nog bijna niemand meer op zee aan het werk. Met name in Venhuizen woonden veel schippers en andere zeelieden.¹⁰⁵ Het aandeel van Oosterleek was aanvankelijk klein, maar werd na 1600 wat groter.¹⁰⁶ In ieder geval in de 17de en vroege 18de eeuw had Oosterleek een eigen haventje.

¹⁰⁵ Boon 1986, 18-21; Boon 1996.

¹⁰⁶ Boon 1983.

6. Beantwoording onderzoeksvragen

Algemeen

1. Op welke diepte liggen de natuurlijke lagen?

De bovenkant van de natuurlijke zeeklei ligt op ongeveer -1,70 NAP.

2. Is natuurlijk veen aanwezig binnen het plangebied? Hoe dik is het veen en is verschil waarneembaar tussen de dikte van het veen aan de weg en van de weg af?

Op de natuurlijke klei lag een dunne band (10 cm) van donker half veraard bruin veen. Dit kan als een restant van een natuurlijke veenlaag worden beschouwd (restveen). Hierboven bevonden zich ophogingslagen.

Bronstijd

1. Zijn sporen uit de Bronstijd aanwezig? Zo ja, duiden deze sporen op bewoning binnen het onderzoeksgebied of andere activiteiten? Kunnen de sporen nader worden gedateerd?

Nee, sporen uit de Bronstijd zijn niet aangetroffen.

2. Zijn sporen of structuren aanwezig die duiden op agrarische activiteiten? Kunnen deze sporen of structuren nader worden gedateerd?

Niet van toepassing.

Middeleeuwen

1. Zijn sporen aanwezig die samenhangen met de ontginning van het gebied en dateren van vóór de eerste bewoning? Uit welke tijd dateren deze sporen? Hoe werd het terrein in deze tijd gebruikt?

Aan de noordzijde van het plangebied is de zuidzijde van de veenrivier gevonden, waarlangs Oosterleek is ontstaan. Dit riviertje was aanvankelijk 13,5 meter breed, maar is vanaf de 16de eeuw sterk versmald. Sporen uit de ontginningsperiode ontbreken verder. Uit de 16de/17de eeuw dateren enkele kleiwinningskuilen. Mogelijk was het perceel in deze tijd in gebruik als boomgaard.

2. Wanneer is op het perceel opgehoogd en waarmee? Hoe dik zijn de afzonderlijke ophogingslagen? Tot hoe ver vanaf de straat zijn middeleeuwse ophogingslagen aanwezig?

Het perceel is waarschijnlijk in twee fasen opgehoogd. De eerste fase vond plaats in de eerste helft van de 16de eeuw, de tweede fase in de tweede helft van de 16de eeuw. Voor het ophogen is vrij schone klei gebruikt. De eerste fase was ongeveer 30 cm dik en hangt mogelijk samen met het opbrengen van slootbagger. De ophoging uit de tweede fase was waarschijnlijk ongeveer 90 cm dik. De bovenzijde hiervan ligt vermoedelijk ter hoogte van het huidige maaiveld.

3. Wanneer verscheen de eerste bebouwing op het perceel? Zijn sporen van gebouwen uit latere tijd aanwezig? Wat is de aard en omvang van de bebouwing uit de verschillende perioden? Hoe was de bebouwing georiënteerd op de Oosterleek (haaks of parallel hierop)? Wat zegt de datering van deze gebouwen over de ontwikkeling van het dorp Oosterleek?

Pas rond 1725 kan met zekerheid worden gezegd dat een eerste gebouw op het perceel is neergezet. Op de naastgelegen percelen 39 en 39a werd al vanaf de 16de/17de eeuw gewoond. Sporen van middeleeuwse bewoning op deze percelen ontbreken volledig. Pas vanaf de 16de eeuw nam men dus de percelen ten zuiden van de veenrivier in gebruik als woongrond.

4. *In welke periode zijn de perceelgrenzen van het perceel ontstaan? Had het perceel in de periode hiervoor een andere omvang (groter of kleiner)? Hoe zijn de percelen begrensd? Gebeurde dit met zoden, sloten of een variatie hierop?*

Doordat de veenrivier aanvankelijk een stuk breder was, was het perceel aan de noordzijde korter. Het is aannemelijk dat de noord-zuid georiënteerde sloten aan weerszijden van het perceel al in de ontginningsperiode zijn ontstaan. De noordzijde van de oostelijke sloot is in recente tijd gedempt. Het perceel lijkt dus altijd deze omvang te hebben gehad, er zijn bij de opgraving geen gedempte ontginningsloten aangetroffen. Het perceel werd tot in recente tijd aan alle zijden begrenst door sloten.

5. *Zijn sporen op het erf aanwezig die samenhangen met de bebouwing, bijvoorbeeld waterputten en kuilen?*
Hier zijn geen sporen van gevonden.

6. *Wat zegt het vondstmateriaal over de status van de bewoners? Zegt het vondstmateriaal iets over mogelijke nijverheid/ambacht? Zijn vondsten aanwezig die samenhangen met het boerenbedrijf?*

Er is vrijwel geen middeleeuws materiaal gevonden.

Nieuwe Tijd

1. *Is het plangebied in deze periode opgehoogd? Zo ja, wanneer en waarmee vond dit plaats?*

In de eerste helft van de 16de eeuw vond een eerste ophoging plaats, in de tweede helft van de 16de eeuw een tweede en waarschijnlijk laatste ophoging. Er is steeds met klei opgehoogd.

2. *Zijn sporen van bebouwing aanwezig? Zo ja, om hoeveel verschillende huizen gaat het en uit welke periode dateren zij? Wat kan worden gezegd over de aard en omvang van de huizen? Hoe zag de indeling van de huizen eruit? In welke periode is het langhuis gebouwd dat zichtbaar is op de kadastrale kaart uit 1824?*

Vermoedelijk is rond 1725 een langhuis op het perceel gebouwd. Het had een voorhuis met twee woonvertrekken en een aangeloeft deel langs de zijkant. Binnen dit deel waren bedsteden, een kast en bakkamer aanwezig. Aan de achterkant van het langhuis lag de koeienstal waar plaats was voor vijf koeien. Hier bevond zich ook een waterput en vermoedelijk een opslagruimte.

Omstreeks 1800 is de achterkant van het langhuis afgebroken en is hier een stolpdeel aangebouwd. De boerderij kreeg hierdoor een langere koeienstal, een dars en een ruimte aan de achterkant. Het hooi kon voortaan binnen worden opgeslagen. Deze langhuisstolp is zichtbaar op de kaart uit 1824, hoewel de weergave op de kaart niet goed klopt.

In het jaar 1900 is deze langhuisstolpboerderij nieuw gebouwd. De plattegrond bleef op dat moment grotendeels gelijk.

3. *Zijn structuren op het erf aanwezig, bijvoorbeeld waterputten, regenwaterkelders of schuren?*

Op het erf zijn enkele grote hoekige kuilen uit de 16de/17de eeuw gevonden. In deze tijd was er waarschijnlijk nog geen bebouwing binnen het plangebied. De kuilen zijn waarschijnlijk kleiwinningskuilen en hangen niet samen met bewoning. Achter de boerderij is een stukje van een schuur met regenwaterkelder gevonden die in 1900 is gebouwd.

4. *Wat kan worden gezegd over de materiële cultuur van de bewoners van het perceel? Wat zegt het materiaal over de sociale status van de bewoners? Duidt het materiaal op nijverheid/ambacht of beroep van de bewoners? Zijn vondsten aanwezig die samenhangen met het boerenbedrijf?*

Bij de opgraving zijn opvallend veel objecten gevonden die samenhangen met scheepvaart. Dit wijst erop dat bewoners van het (naastgelegen) perceel hun brood in ieder geval een deel van het jaar verdienden met

vrachtvaart of haringvisserij. Uit historische bronnen is bekend dat veel inwoners van de dorpen tussen Hoorn en Enkhuizen, naast Oosterleek ook Wijdenes, Venhuizen, Hem en Schellinkhout, in deze bedrijfstakken actief waren. In ieder geval in de 17de en vroege 18de eeuw had Oosterleek een eigen haventje.

Ook zijn vondsten aangetroffen die samenhangen met het boerenbedrijf, bijvoorbeeld aardewerken kaasvormen uit de 17de eeuw, melkteilen uit de 19de eeuw, een mogelijke stremselflesje, slijpstenen en kettingen, hoefijzers en een teugelgeleider van tuigpaarden.

De meest kostbare objecten van keramiek zijn enkele kopjes en schotels van Chinees porselein. Duurdere stukken, zoals borden van porselein, zijn niet gevonden. De archeologische vondsten wijzen op een vrij doorsnee boeren familie die ook werkzaam was in de scheepvaart/visserij.

5. Hoe zijn de resultaten van de opgraving te vergelijken met de resultaten van het naastgelegen Oosterleek 39 (Huisje Balk)?

De plattegrond van het huisje van Balk en het langhuis binnen het plangebied komen grotendeels met elkaar overeen, maar de koeienstal is wel gespiegeld geplaatst. Het huisje van Balk heeft waarschijnlijk oorspronkelijk ook een aangeloeft deel gehad aan de westzijde, met daarin bedsteden en een bakkamer. Ook de haard was op dezelfde plek gesitueerd als bij het onderzochte langhuis. Het huisje van Balk is in latere tijd sterk verbouwd, waardoor de plattegrond is gewijzigd. De locaties van de bedsteden en haard is bijvoorbeeld veranderd.

7. Samenvatting

In oktober 2022 vond op het perceel Oosterleek 37 in Oosterleek een archeologisch onderzoek plaats. Bij de opgraving zijn de ondergrondse sporen van een stolpboerderij onderzocht die tot circa 1980 op het perceel stond. Hiernaast zijn oudere sporen en lagen aangetroffen. De geformuleerde onderzoeksvragen zijn terug te vinden in paragraaf 3.1. Op het niveau van vlak 1 en 2 zijn de sporen van de bestaande stolpboerderij onderzocht. Vanaf dit niveau zijn drie diepere sleuven gegraven om diepere sporen en de bodemopbouw te bestuderen. De gevolgde methode van het onderzoek is in meer detail beschreven in paragraaf 3.2.

Bij het onderzoek is de zuidzijde van de veenrivier aangetroffen, waaraan Oosterleek is ontstaan. Vanaf de 16de eeuw is het water versmald en tegenwoordig is het grootste deel van de veenrivier binnen de dorpskern van Oosterleek gedempt.

De oudste ophoging binnen het plangebied dateert uit de eerste helft van de 16de eeuw en is opgebracht voorafgaand aan het versmallen van de veenrivier. Deze oudste ophoging hangt waarschijnlijk niet samen met bewoning binnen het plangebied, maar is mogelijk gevormd door het opwerpen van slootbagger. In de tweede helft van de 16de eeuw lijkt het plangebied opnieuw te zijn opgehoogd. Een grote kuil, vermoedelijk eveneens een kleiwinningskuil, dateert uit de 16de of 17de eeuw. De ophoging van het terrein lijkt erop te wijzen dat het perceel in deze tijd werd bewoond, maar hier zijn geen sporen van gevonden. Wel is vondstmateriaal uit de 16de en 17de eeuw aangetroffen. Mogelijk is dit afkomstig van een van de naastgelegen percelen Oosterleek 39 of 39a.

Rond 1725 is binnen het plangebied een langhuis met lengte van 16 meter gebouwd. Aan de voorzijde van het langhuis, het voorhuis, lagen zoals gebruikelijk twee woonvertrekken. Tussen beide vertrekken in bevond zich het rookkanaal, waarmee het achterste vertrek kon worden verwarmd. Binnen het aangeleefd deel bevonden zich bedsteden, een kast en een ‘bakkamer’ met regenwaterkelder. Aan de achterkant van het langhuis lag de koeienstal. Zoals gebruikelijk voor West-Friesland was sprake van een Friese stal. Tegen de achtergevel bevond zich een ronde bakstenen waterput. Mogelijk was een tweede haard voor het kaasmaken aanwezig.

Omstreeks 1800 is het langhuis vergroot tot langhuisstolpboerderij. Hierbij is de achterkant van het langhuis afgebroken en is hier een houten vierkant gebouwd. De koeienstal werd verlengd, waardoor voortaan plaats was voor tien of elf koeien. Ten oosten van de hooiberg bevond zich de dars, met de darsdeuren aan de wegzijde. Onzeker is hoe de ruimte aan de achterkant van de boerderij werd gebruikt. Mogelijk was hier een zomerwoning aanwezig.

In het jaar 1900 is de langhuisstolpboerderij herbouwd. Hierbij zijn waarschijnlijk alle gevels nieuw gebouwd, maar de vorm en plattegrond van de boerderij bleef grotendeels gelijk. Ook het oude vierkant is blijven staan. Veel funderingen en vloeren die tijdens de opgraving zijn gevonden, dateren van deze herbouw.

Diverse vondsten wijzen erop dat de bewoners van het plangebied (of een naastgelegen perceel) werkzaam was in de scheepvaart en/of visserij. Voor veel inwoners van de dorpen tussen Hoorn en Enkhuizen was dit een bron van inkomsten.

8. Literatuur

Brandts Buys, L., 1974. *De landelijke bouwkunst in Hollands Noorderkwartier. Een omvangrijk documentatiewerk over de Westfrieze boerderij met typische pyramidale dak*, Arnhem.

Boon, P., 1983. Schippers en hun schepen: de koopvaardij van Wijdenes en Oosterleek omstreeks 1560, in *Tijdschrift voor zeegechiedenis* 1983 (1), 3-16.

Boon, P., 1986. *Tussen Hondenhemel en Munnickay. Schetsen uit de geschiedenis van Hem, Oosterleek, Schellinkhout, Venhuizen en Wijdenes*.

Boon, P., 1996. *Bouwers van de zee: zeevarenden van het Westfrieze platteland, ca. 1680-1720*.

Duijn, D.M., 2024. *Archeologische en bouwhistorische waarnemingen in stolpboerderij Zuideruitweg 32 in Wijdenes, gemeente Drechterland*. West-Frieze Archeologische Rapporten 189.

Duijn, D.M. & C.P. Schrickx, 2020. *Een Westfrieze stolp langs het lint van Schellinkhout. Archeologisch onderzoek op het perceel Dorpsweg 20 in Schellinkhout, gemeente Drechterland*. West-Frieze Archeologische Rapporten 147.

Eelman, W., 2010. *Boerenbouwkunst op Texel. 450 jaar boerderijbouw in relatie tot agrarische geschiedenis en wooncultuur*, Norg.

Gerritsen, S, M. Kossen, Y. Meijer, M.H., Bartels (red.), 2013. *Acht eeuwen wonen, werken, bouwen en sterven aan de Westfrieze Omringdijk. De archeologische begeleiding van het hoogwater-beschermingsprogramma, het onderdeel Zuiderdijk in de gemeente Drechterland en Hoorn*. West-Frieze Archeologische Rapporten 44, Hoorn.

Gijsbers, W., 1999. *Kapitale ossen. De internationale handel in slachtvee in Noordwest-Europa (1300-1750)*.

Groot, A., de, D.M. Duijn & S. Gerritsen, 2021. *Archeologische Quicksan, Oosterleek 37, Oosterleek, gemeente Drechterland*. Adviesnummer 21055.

Langedijk, C.A. & H.F. Boon, 1999. *Vingerhoeden en naairingen uit de Amsterdamse bodem. Productietechnieken vanaf de Late Middeleeuwen*.

Leek, J. & W. Stellingwerf, 2023. *Over zoden en keurloden. Archeologisch onderzoek aan de Hoofdstraat 40 in Bovenkarspel, gemeente Stede Broec*. West-Frieze Archeologische Rapporten 173.

Leek, J. & W. Stellingwerf, 2024. *Archeologisch onderzoek op het perceel Oosterleek 39a in Oosterleek, gemeente Drechterland*. West-Frieze Archeologische Rapporten 184.

Leek, J., 2024. *Archeologisch onderzoek op het perceel Oosterleek 39a in Oosterleek, gemeente Drechterland*. West-Frieze Archeologische Rapporten 184.

Lesger, C.M., 1990. *Hoorn als stedelijk knooppunt. Stedensystemen tijdens de late middeleeuwen en vroegmoderne tijd.*

Mulder, E.F.J. de & J.H.A. Bosch, 1982. *Holocene stratigraphy, radio-carbon datings and palaeogeography of central and northern North-Holland (The Netherlands).* Mededelingen Rijks Geologische Dienst 36(3): 111-160.

Olst, E.L. van, 1991. *Uilkema, een historisch boerderij-onderzoek. Boerderij-onderzoek in Nederland 1914-1934. 2 delen.*

Oostveen, J., van, (Textiel)loden gedateerd rondom 1600-1625.

Ostkamp, S., 2013. *Aen taefele. Eten en leven in de late middeleeuwen. De collectie van Aad Penders.*

Postma, F., C. Schrickx & M. Bartels, 2017. *They're big, they're great, they are from Sweden... Swedish copper coins found in Golden Age West-Frisia (1611-1725), The Netherlands,* META Historiskarkeologisk tidskrift.

Roos, K., 2022. Oosterleek 39, een venster in de tijd, in *West-Friesland Oud & Nieuw* 89, 11-33.

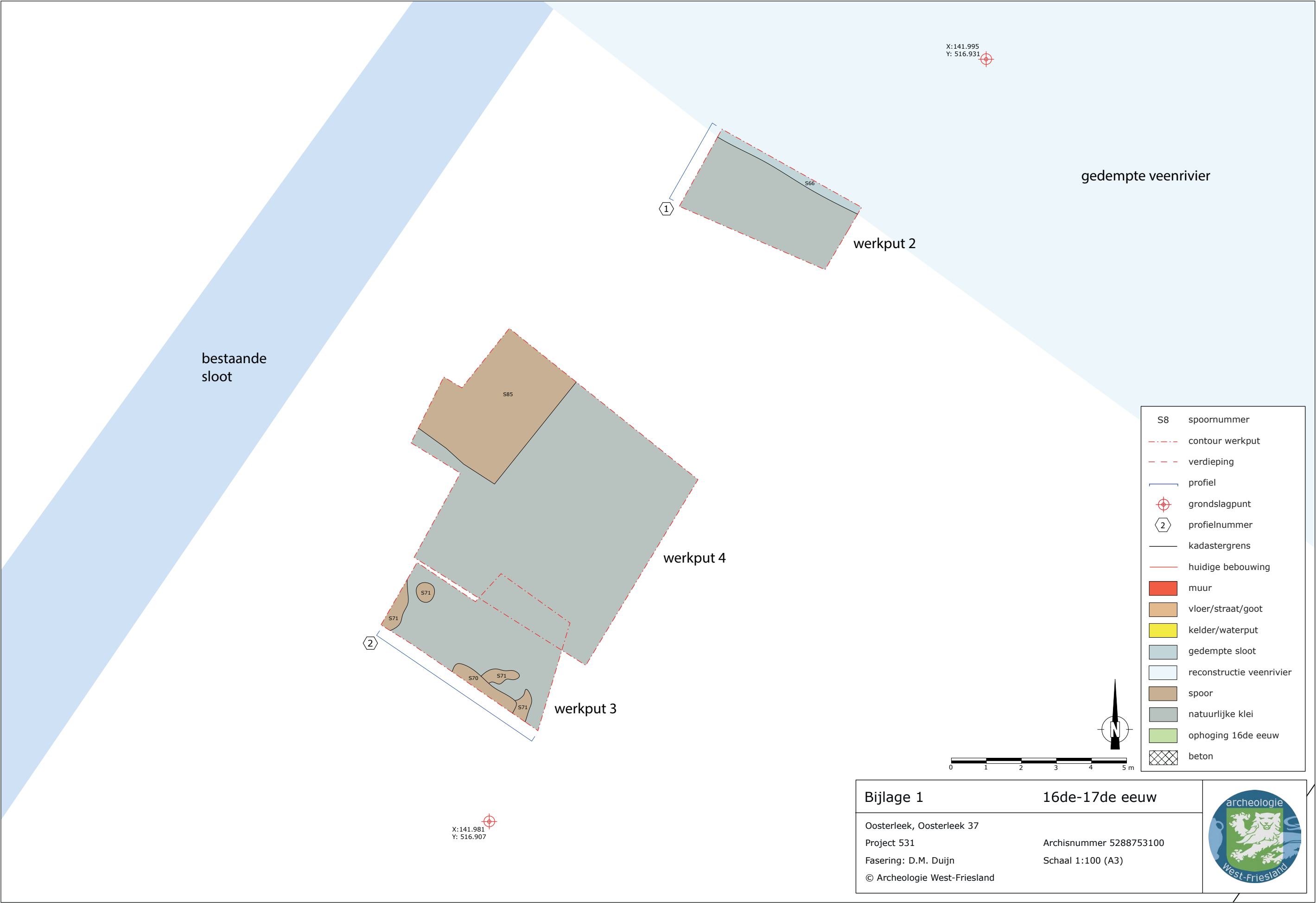
Schrickx, C.P., 2023, *Fanatieke vissers aan de Hoofdstraat*, West-Friese Archeologische Rapporten 173, Hoorn.

Vanhoudt, H., 2007. *Atlas der munten van België: van de Kelten tot heden.*

Vanhoudt, H., 2015. *De munten van de Bourgondische, Spaanse en Oostenrijkse Nederlanden en van de Franse en Hollandse periode, 1434-1830.*

Van Vilsteren, V., 2019. *The English custom in De Nederlanden*, De Beeldenaar 6.

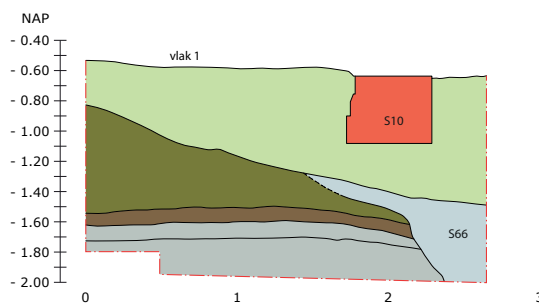
Warburg G.J. & H.J. Tieleman, 2021. *Nederlandse gewichten van brons en messing.*

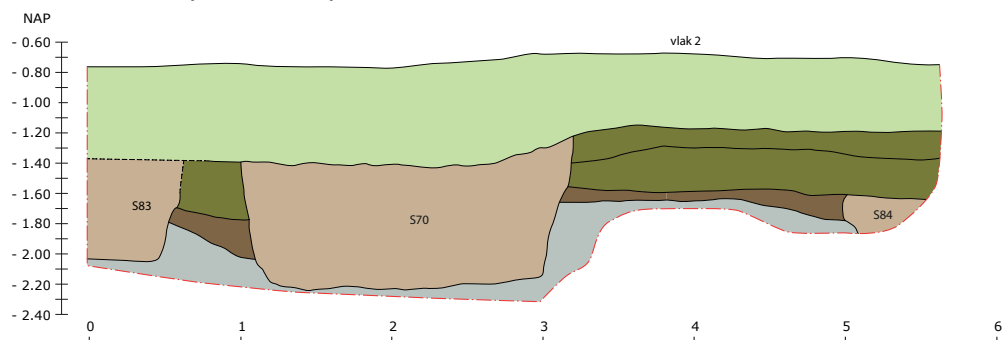

1 Westprofiel werkput 2

2 Zuidprofiel werkput 3

S08 spoornummer

V01 vondstnummer

--- contour profiel

1 profielnummer

muur

natuurlijke klei

restveen

gedempte sloot

ophoging 1500-1550

ophoging 1550-1600

spoor

Bijlage 4

Profielen

Gemeente Drechterland, Oosterleek, Oosterleek 37

Projectnummer 531 | Archisnummer 5288753100

Schaal 1:50 (A4)

© Archeologie West-Friesland 2024

